

رهووف محمهد ئالانى

گه شته ميژووييه كان
شوينه وارو كه لتور

چاپى دووهم
2022

گهشته میژووییه کان

- نوسەر: رهووف محهمه د ئالانی
- بابەت: شوینەوارو کەلتور
- تاپکردن و هەڵەچن: نوسەر
- دیزاینی بەرگ: ئارام عوسمان
- دیزاینی ناوهوه: نزار عزهت
- تیراژ: 500 دانه
- نرخ (4000) دینار
- سالی چاپکردن: 2022
- چاپخانه: چاپخانه پاندا بۆ چاپ و بلاوکردنهوه

له بهرپوهه بهرایهتی گهستی کتیبخانه گهستییه کان ژمارهی
سپاردن (۱۲۴۰) ی سالی ۲۰۲۱ ی پیدراوه

ناوهرۆك

۱. پيشكەش بيت ۲
۲. چەند وتەيەك لە جياتى پيشەكى ۳
۳. دەربەندى بازيان ۹
۴. چوارتاو شوينەوارەكانى ۱۹
۵. بەسەرھاتى كەلەشپۆرەكەى ماوت ۲۸
۶. شارستانىتى دىرىنى زەرزى ۳۷
۷. پايزو رازىكى قول ۴۸
۸. سەرچنار يادگارى شيرىنى شار ۵۵
۹. شاروپەيكەر ۶۹
۱۰. شوينەوارەكانى نەوى ۸۱
۱۱. قەلاى خان ئەحمەدخان ۹۱
۱۲. گوندىكى عەرەبنشىن لە كوردستان ۱۰۰
۱۳. قەلاى سرۆچك ۱۰۶
۱۴. ئەزمەرۆ گۆيژە شانازى ميژوو ۱۱۶
۱۵. ھەوالپرسىنىك لە دارىكەلى ۱۳۱
۱۶. ئەشكەوت مالى يەكەمى مرۆف ۱۴۸
۱۷. بەرھەمە چاپكراوەكانى نوسەر ۱۶۰

پيشڪهش بيت:

۱. بهر وڃي باوڪم، ڪه هاندهرو پشتيوانم بوو، تال هه خزمه تي
نيشتمان و نه ته وه ڪم به رده و ام بمو دوانه ڪه وم.
۲. به گياني نه و نوسه رانهي بير ڪر دنه وه و ماندو و بونيان، بو
خزمه تي نيشتمان بو وه به ناساندني ميڙ و وي گه له ڪه مان.
۳. به گياني پاڪي توفيق وه هبي به گ.
۴. به گياني پاڪي شاڪر فه تاح.

چەند وتەيەك لە جياتى پيشەكى:

كار كردن لە سەر كەلەپور و شوینەوار، ھەروا ساناو ئاسان نيبه.

لەبەرئەوھى، ئەو بابەتە زۆر ئالۆز و گران، بەتايبەت لەناو ئەم نیشتمانە لەتلەتکراوەدا، بەھۆکارى نەبونی سەرچاوەى پيويست و شيواندن و بەلارپیدا بردنى زانستى و گرنكى نەدان بە توژیئینەو، لەلایەن لایەنە پەيوەندیدارەکان، لەلایەن کیتز تیکدان و شکاندن و ھەلکۆلین و خراپکردنیان لەلایەن چەتەو دزەکانى شوینەوار و قاچاخچیانى ئاودیوکردنى ئەو میژوو پەربایەخەى نەتەو کەمان، کارکردنىش لەم بوارە زۆر کەم و دەگمەنە، زۆر جار ئەبى بگەرپینەو سەرنوسین و کتیبەکانى رۆژھەلاتناسان و گەرپیدەکانى ئەوروپا، کەسەردانى ئەم نیشتمانەیان کردو و بۆچوونەکانیان لەسەر ئەو شوینەوارانە نوسیو، لەناو کارە خۆمالیەکانیش، ئەوھى کرايیت تەنھا ھەولتى کەسى و ھەستى دلسۆزى چەند نوسەر و شوینەوارناسیکە، ئەوھش ھەق وایە بەھەند و ھریان بگرن و دەستى ریزو خوشەويستیان بۆدریژ بکریت و سوپاسگوزاریان بین، ماوھى (۱۰) سالیك سەرقالى کارى رۆژنامەوانى

مهیدانی بووم، لهو ماوهیه‌دا بۆ رۆژنامه‌ی (کوردستانی نوی) به‌تایبه‌ت بۆ دوا‌لا‌په‌ره، بۆ‌چه‌ند رۆژنامه‌یه‌کی تریش، له‌سه‌ر شاخ و ئه‌شکه‌وت و دارو دره‌خت و زۆر باب‌ه‌تی‌تر کارم ده‌کردو باب‌ه‌تم بۆ ده‌نوسی، جگه له کاره رۆژنامه‌ه‌وانیه‌کانی ترم، هه‌ر له هه‌وا‌و ر‌ی‌پ‌و‌رتا‌ژو نویسنی وتار، له‌وکاته‌وه خولیا‌ی کار‌کردم، له‌سه‌ر شوینه‌وارو که‌لتور نه‌ته‌وه‌که‌مم لا شیرین بوو، دوا‌ی ئه‌وه له ته‌له‌فزیۆنی گه‌لی کوردستان، ماوه‌ی سالی‌ک به‌رنامه‌یه‌کی شوینه‌واریم پ‌ی‌شکه‌شکرد، چه‌ند باب‌ه‌تیکی رۆژنامه‌ه‌وانی هه‌مه‌جۆر که‌بابه‌تی که‌لتورو شوینه‌وار بوون، له رۆژنامه‌و گۆ‌فاره‌کاندا بلا‌وم کرد‌بونه‌وه، له‌دوو‌تو‌نی کت‌ی‌ب‌یکدا چاپ‌کردن، له‌ژ‌یر نا‌و‌ن‌ی‌شانی (ئا‌وی‌زان‌بونی سروشت و می‌ژ‌وو) ئه‌و کت‌ی‌به، له‌ماوه‌یه‌کی که‌مدا له‌کت‌ی‌بخانه‌کاندا نه‌ما، به‌لام چاپی دوو‌ه‌مم نه‌کرده‌وه، پاش ئه‌وه، چوومه ر‌ا‌دی‌و‌ی ده‌نگی گه‌لی کوردستان، بۆ‌ماوه‌ی (٥)‌سال چه‌ندین به‌رنامه‌ی که‌لتوری و هونه‌ریم ئاماده‌و پ‌ی‌شکه‌شکرد، جگه له‌کاری نویسنم، به‌به‌رده‌وامی بۆ گۆ‌ف‌ارو رۆژنامه‌کان، دوا‌یی له‌که‌نالی ئاسمانی (knn) چوومه به‌شی دیکۆ‌می‌نتاری و له‌و‌یش چه‌ندین به‌رنامه‌م ئاماده‌و پ‌ی‌شکه‌شکرد، ئه‌توانم ب‌ل‌ی‌م، هه‌نگاو‌ی‌کی

گرنگی کارکردنم بوو لهو بواره دا، چهند هاورپیه کی نزیکم که ناگاداری نهو کارانه بوون، زور نهو هیان دوویات نه کردهو، که نهو کارانه بکهم به کتیکی تایهت به شوینه وارو که لتور، دهقه نوسراوه کانی شوینه وارو کانم، دهسکاریکرد، له زمانی ته له فزیون کردمه زمانی کتیب، شتیکی تر که زور گرنگه بیلم نهو هیه، نهو بابه تانه جگه له سه چاوه کانی کتیب و گو فاره کان، گرنگیشم دا به که سه به ته مه نو شاره زاکانی نهو شوینانه ی شوینه وارو کانی لیوهو له گهل نوسینه کان بابه تی تازه م لیدروست کردون، بهو نیازه ی بینه بابه تیکی ته و اوو پر له زانیاری، نه مه هه ولو ماندو و بونی چهند ساله ی منه، هه چهند هیچ کاریک بیکه م و کورتی نابی، به لام نه م بابه تانه، نوسینیان باشتره له فه راموش کردنیان، کوردیش گوته نی (دیاری شوان کنگره، یان ئاله کوک)، به هیوام دیارییه که ی من بیته به ره ه میکی سود به خوشو له کتیبخانه ی شیرینی کوردی جیگریت.

ره ووف محهمه د ئالانی

به فرانباری ۲۷۷۱ کوردی

ره‌وف محمەد ئالانى

گەشتە میژووییه‌کان

شوینەوار و کەلتور

جایی یەكەم
۲۰۲۱

گەشتە میژووییه‌کان

ره‌وف محمەد ئالانى

دهر بهندی بازیان

دهر بهندی بازیان، ناوچهیهك پراوهر له میژووی نه بهردی، چیرۆکی سه رنجراکیش، کاتیک گویستی ناوی دهر بهندی بازیان ده بین راسته و خو خه یال په لکیشمان ده کات بو بهرده قاره مان و نه بهردیه کانی شیخ مه هودی حه فیدو جه نگاوهرانی.

به لام ئەم ناوچهیه میژووییه کی دیرینی ههیه و په رستگاو ئاسه واری دیرینی ئەشکانی و ساسانییه کان و ئاشورییه کان به ئاشکرا له ناوچه کهدا به دیده کریت و ئەم دهر بهنده لانهیه کی ئارام بووه بو ئەو ئیمپراتۆرو فه رمانه وایانه ی رۆژگارێک بهم ناوچهیه دا تپه رپیان کردووه یا خود جیگیر بوون، چونکه بوونی ئەم دهر بهنده گرهنتی مانه ووه گه شه سه نندی هه ر گه ل و هۆزێک بوه که که لکه له ی بالادستی به سه ر هه ردوو دیوی دهر بهنده کهدا هه بوویت.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

سیمای ناساری ئەم ناوچهیه، خۆی له دیواربهندیك و شوینهواری
پهرستگای کۆن و بهردهقارهماندا بهرجهسته دهکات کهههر یه کێکیان
میژووییه کی تایبەت بهخۆی ههیهو چیرۆک و سهرگوزهشتهی جیاواز
لهباره یانهوه باس دهکریت.

ئەم دیواربهندهی جیاکهروهی ههردوو دیوی دهربهندهکهیه،
میژووییه کی دێرینی ههیهو بهپێی ههندیك سهرچاوه لهسهردهمی
لۆلۆییهکاندا دروستکراوه کهولاتی زاموای پێوتراوه، ئەم دیواربهنده
رۆلێکی ئیجگار گرنگی بینیه له رووی سهربازییهوهو لۆلۆیهکان
وهک قهلائی بهرگری بهرامبهر به ئاشورییهکان به کاریان هیناوهو
چهندين جهنگو بهرکهوتنی خویناوی لهنیوانیاندا لهم جوگرافیا
بهچوکهدا روویداوه.

گهشته میژووییهکان..... رهووف محهمهه نالانی

ئهم دهر بهنده دهر گایان دهر وازهیه که له گهل چهنه دهر بهندیکی تردا له زنجیره شاخی قهره داغ، که به دهر بهندیخان کۆتاییان دیت، دهر بهنده کانیش له رۆژئاواوه به رهو رۆژههلات دهسپیده کات که پینکدین له:

دهر بهندی بازبان، دهر بهندی سه گرمه، دهر بهند جافهران، دهر بهند گۆشان، دهر بهند داری زهره، دهر بهند ئهستیل، دهر بهند گاور (ته کیه)، دهر بهند باسه ره، په یکولی و دهر بهندیخان.

له نیوان زنجیره شاخه کانی قهره داغداو له بهینی دهر بهند سه گرمه و داری زهره، چهو میژوگزاریک ههیه که پینی ده لئین (قۆبی قهره داغ) که به فینکی و کانی و ئاوی زۆرو داری سهوزی گهوره به ناوبانگه.

ئاوی ئهم قۆبی و باسه رهیه له نویسی کۆنی سه ریسته دا هاتوه

به زمانی یونانی و فارسی و ئهشکانی، که له ناو گۆزهیه کدا له چیای هه ورامان دۆزراوه ته وهو ئیستا له موزه خانهی بهریتانیا دابهو میژووی ده گه پته وه بو سه دهی یه که می پیش هاتی عیسا پیغه مبهر (علیه السلام).

ئهم دهر بهنده له سه ده کۆنه کانددا

ئاوی هه بو وه زیاتر له هیژیکسی داگیر کهر گوزه رییان پیندا کردوه، دیارترینیان پاشاکانی ئاشووری بوون به تاییهتی (ئاشوور ناسر پالی

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه نالانی

دووهم)، ناوه کۆنه کهی ئەم دەر به نده (بابیتا) یه له سه رچاوه ئاشووریه کاندای، هه ر له م شوینه دا شه ری گه و ره گه و ره له میژووی کۆن و نویندا روویداوه و شه ره کانی ئە و ره حمان پاشای بابان و شیخ مه جو دی نه مر به لنگه ی ئە م راستییه ن.

مامۆستای گه و ره خوایێخۆش بوو (توفیق وهه بی) ده لیت:

کۆنترین ناو له میژووی ئیسلامدا بو دەر به ندی بازیان هاتی له کتیی (نزهة القلوب) حمدالله المستوفیدایه که میژووه که ی ده گه رتته وه بو سالی ۱۲۲۳ زایینی و به (دەر به ندی خه لیفه ۹ ناوی ده بات، ئە مهش ناویکی (باطنی) یه، چونکه خه لیفه لای ئیسماعیلییه کان به امام) ده و ترا به و هدا که خه لیفه ی خوایه له جیهاندا .

له به شیکی دیکه دا مامۆستا (توفیق وهه بی) ده لیت:

له میژووی عوسمانیه کاندای وهک (دولت عثمانیه تاریخی) ئە م دەر به نده به (مضیق ایمان شاه) ناو برا وه چونکه سالی (۱۵۳۴ زایینی) سولتان سوله ایمان قانونی گوزه ری پێدا کردوه، به بروای مامۆستا وهه بی (ایمان) ه که هه ر له (امام) وه و هه ر گیرا وه به و هدا که ناویکی (باطنیه) و ئە و سه رده مه (باطنیه اسماعیلیه) کان له و ناوه دا زۆر بوون .

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

ههروهه مامۆستا وهههه دهفهرمویت: میژووی نادرشا که (جیهان شای نادری)یهو (میرزا مهدیخان) به فارسی دایناوه، ئەم دهر بهنده به (اق دهر بهند ۹ واتا (دهر بهندی سپی) ناوده بات، به وهدا که به رده کانی سپی بوون و ههروهه له سه رده می کدا تور که کان (دهمیر قاپو) واته (قاپی ئاسن) یشیان پی و توه.

والی به غداد سلیمان پاشا، له به هاری سالی (۱۸۰۷) زاینی له شکرچی سه د هه زار که سی ناره سه ر ئه وه همان پاشای بابان چونکه له کاتی ده سته کار بوونیدا وهک والی به غدا نه چوبو بو پیرۆزبایی، پاشای بابانیش که به مه یزانی خوئی کو کرده وه له شکرچی دوو هه زار که سی ناره دهر بهندی بازیان له وی خوئی و له شکره که ی ده ستیان کرد به قایمکاری دهر بهنده که، تا له گه ل له شکر و الییا ده سته و یه خه بوونه وه له شکر کورد ئازایه تی و قاره مانیه تیه کی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

بیونیهان نیشاندا، بهژمارهیه کی کهمی سهربازهوه ئهوهندهی نه مابوو لهشکری والی تفرروتونا بکهن، بهلام هاوشیوهی ززرهیه جهنگه کانی کورد له میژوودا، ههندیك له خه لکی ناچه که له چهنه دۆلێکهوه رینوینی لهشکری والی ده کهن، پاشتر ئه وره هان پاشای بابانو سوپاکه ی دهشکین و به رهو ئیران هه لدین.

له رووداوێکی هاوشیوه دا، وهک ئه وهی میژوو خۆی دووباره بکاته وه، له سالی ۱۹۱۹ د شیخ مه هودی نه مر له ده ربه ندی بازیندا رووبه رووی هیزه کانی ئینگلیز بووه وه، له وه کاته دا هیزه کانی شیخ محمود که ژماره یان (۳۰۰) چه کداربوو له ده ربه ندی

بازیان خویان قایمکردبوو، به و پیه ی ده ربه ندی بازیان شوینیکی سه خت و دژواره. له ۱۷ ی مانگی حوزه ییرانی ۱۹۱۹ هیزی ئینگلیزه کان به هیترشکردن به رهو ده ربه ندی بازیان دهستی پیکرد. شیخ به لهشکره که یه وه تهنگی به هیزی ئینگلیز هه لچنی و ئه وهنده ی نه مابوو بلاوه یان پی بکات.

به لام ده گوتریت چه ندکه سیک ده بنه رینیشاندهری ئینگلیزه کانو له رینگه یه کی پشتی ده ربه نده که وه ده وری هیزه که ی شیخیان داوه و

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

پاش شه پریکی قاره مانانه شیخ مه هود به برینداری له ژیر تاشه به ردیکی
دهر بهنده که دا به دیل ده گریت، پاشتر ئه و به رده به (به رده قاره مان)
ناو زه ده کریت و تائستاش وهك خوی ماوه ته وه. له وشه رده دا
هیزه که ی شیخ (۴۸) کوژراو و (۱۰۰) بریندارو دیلی هه بوو، شیخ
محمود خویی و (شیخ غریب) ی برای له دیله کان بوون و دواتر
رهوانه ی به غداد کران.

به مهش کوتایی به یه که مین حو کمداری شیخ محمود هات
له سلیمانی که (۷) مانگو یهك روژی خایاند. ئه وه ی جیگه ی باسه
دواتر دادگایی کراو شیخ محمود به له سیداره دان سزادرا،
دواتر حو که که ی گورا بو دورخستنه وه ی بو دورگه ی ئاندمان له
هندستان .

شیخ مه هود له کاتی به دیلگیریانی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

وهك ریژلیتانو بهزیندوو هیشتنه وهی سهروه رییه کانی رابردوو،
مۆنومینتیک له ناوچهی دهر بهندی بازیان بهرووبه ری زیاتر له (۶) دۆنم

دروستکراوه له سهه
ههمان نهو پارچه
زهووییهی شیخ
مه هودی حه فید
بهه گرییه کی
قاره مانانهی تیدا کرد،

ئه مۆنومینته له پرووی کارگرییه وه سهه به بهرپوه به رایه تی گشتی
گهشت و گوزاری سلیمانیه وه له چهند به شیك پینکدیت، که ده چیته
ناوی له بهر دهم دهرگا کهیدا په یکه ریکی گه وه ری شیخ مه هودی نه مر
دانراوه و پاشان سه وزایی و باخچه که ده ست پیده کات که زۆرتین
پرووبه ری مۆنومینته که ی پیکهیناوه، له ناوه راستی پروژه که شدا
به رده قاره مان وهك خوی دانراوه، له نیو مۆنومینته که دا گه له ریبه که هیه
که ئه رشیف و ینه و یادگارییه کانی شیخ مه هودی تیدا نمایش کراوه،
دیوار به ندیکی گه وه هشی تیدا یه که به شیوهی هونه ری په یکه رسازی
جهنگی به رده قاره مان ده گریپته وه له گه ل نووسینی ناوی شه هیده کان و
بریندارو دیله کان له وه جهنگه دا.

به شیکی گرنگی دهر بهندی بازیان، پاشاوه و شوینه واری ئیمپراتۆرو
گهلانی سه ده کانی کۆنه که له ناوچه که دا حکومیان کردوه، ئه م

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهد ئالانی

شوئینه واره ده کهوئینه بهشی باشووری رۆژهلانی دهر بهندی بازیان، به دیوی ناحیهی تهکیه و قهزای چهچه مالدئا، له سه ر ئهم شوئینه واره رابو و چوونی جیاواز ههیه و ههندیک میژوو ه کهی ده گهر پئنه وه بو زه رده شتییه کان، به پئی هه لکۆر لئین و توئینه وه زانستییه کانیش بی ت ئهم شوئینه واره په رستگایه کی ئایینی مه سیحیه، به پئی پاشا وه دۆزرا وه کانیش بی ت، میژوو ه کهی ده گهر پئنه وه بو سه رده می ساسانییه کان.

ته وای ئه و که ره سته و که لو په له شوئینه واریانه ی له م ناوچه یه دا دۆزرا ونه ته وه، له ئیستادا له موزه خانه ی گشتی سلیمانیدا پارێزرا ون و به شیوازیکی زانستی سه رده میبانه لیکۆلئینه وه یان له سه ر کرا وه و میژووی هه ر پارچه ئاساریک یه کلا کرا وه ته وه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

سه رچاوه کان :

۱. سلیمانی شاره گه شاوه کهم / جه مال بابان
۲. یاداشت ره فیک حلمی / بهرگی یه کهم
۳. سفره من دریند بازیان الی ملهی تاسلوجه / توفیق وهه بی به گ.
۴. شیخ مههمودی قاره مان و دهوله ته کهی خوارووی کوردستان
بهرگی ۱ و ۲
۵. چیم دی / نههمه د خواجه بهرگی ۱ و ۲ و ۳
۶. دهوله ته کهی خوارووی کوردستان، محهمه د رهسول هاوار.
۷. یاداشته کانی شیخ له تیفی حه فید

چوارتا و شوینەوارەکانی

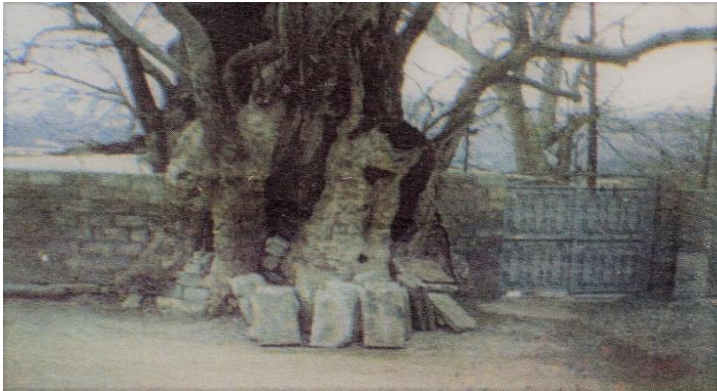

شوینەوارو پاشماوە بەجیماوەکانی کۆن کە جی پەنجەیی مروڤە پیشینەکانی پیۆە دیارە، بوون بە بەشیکی گرنگی سامانی نەتەوەیی و نامرازو کەرەستەیی ناساندنی میژووی دوورو نزیکی گەلان، قەزای چوارتا یەکیکە لەو شوینانەیی کە چەندین شوینەوارو پاشماوەیی کۆنی لیبەو بوونە بەشیکی گرنگی لە میژووی ئەوناوچەیی .

چوارتا بەدوری (۳۵) کیلۆمەتر کەوتۆتە باکوری شاری سلیمانی و لەسەر بەرزاییەکی هەلکەوتووە، لەم شارۆچکەییەدا ئەوەیی سەرنجی مرۆڤ رانەکیشی بوونی سورەچناریکی گەورەیی، کە میژووەکەیی دەگەریتەووە بو نزیکەیی (۸۰۰) ساڵ لەمەوبەر و بوته ناسنامەیی چوارتا، هەربۆیە شارەوانی چوارتا گەلای ئەو سورەچنارەیی کردووە بە لۆگۆ ئارمی خۆیی.

گهشته میژووییه کان.....رهووف محهمه د ئالانی

زۆر جار پروواندنی دره ختیک یان دروستکردنی قه لایه ک یان نیگاریک، ده بیته جینگه ی سهرنجو تیپینی خه لکی بو سهرده مه کانی دوا ی خو ی. وه ک خه لکی چوارتا باسی ده که ن و خو یان شایه دی نه وه ن که سالی (۱۹۸۱) تیمیکی زانستی ژاپونی سهردانی چوارتایان کردوه و پارچه یه ک له م داره یان به مه بهستی لی کۆلینه وه برپوه، دوا ی دوومانگ به خه لکی چوارتایان وتووه (ئه م داره ته مه نی ۷۵۰) ساله، رووبه ری بنکی داره که ۱۲ مه ترو ۳۷ سم دوو جایه و له سی په لی گه وره پیک هاتووه، له سالی (۱۹۸۷) رژیمی به عس به مه بهستی له ناو بردنی ته قان دییه وه، به لام دواتر له نیو پاشاوه ی سوتوی خویدا سه ری هه لدا یه وه، وه ک نه وه ی به دوژمن بلیت منیش کوردم و له پی ناکه وم، به درێژی میژووی دورو نزیک ئه م داره یادگاری دلدارانی چوارتای هه لگرتووه و عاشقه کان به پیت ناوی دلداره کانیان له سه ر هه لکه ندوه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له کۆندا ئەم سورە چناره لانهی ههنگ بوو پورهیان له نیو لقو
قهده کهیدا داوه، به درێژایی میژوو شانوه بهرهمی ههنگوینی نیو
درهخته که پارێزراو بوو به هیچ شیوهیهک خهڵکی ناوچه که لێ نزیك
نه بونهتهوه، ئهوهش ده گهرپتهوه بوو بونی مهزار گهی (پیرالک) که له
نزیك سورە چناره که دایه و میژوه کهی ئه گهرپتهوه بوو پیش هاتی
ئیسلام، به گوێرهی وتهی میژو ناسان پیرالک زه ده شتییه و له لای
خهڵکی چوارتا به پیرۆز دانراوه... به تهمه نه کانی چوارتا ده گیرنهوه
بهرهمی ههنگوینی درهخته که هینده زۆربوه به قهدی داره کهوه
چۆراوه تهوه.

له بهرهمه میکی شیعریدا جهمال شاربازێری بوو پیرالک ده لیت:

له سههر (پیرالک) ی نزرگه و نزار
باوه شینم کا .. سیبهری خهستی
سمۆرهی سرکی زیتهللهی سهردار
بهینمه خوار به خو شه ویستی
دلتیای بکه م که درنده نیم
زیان و زامو سزای بی نیازم
به لکو دلداری زه دهی دیده نیم
بو هه موو گیانی، ژیان ئه خوام

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

ئهم دره ختسه له سههر
سههر چاوهی کانیه که، که پیشتر
کانی ژنان بره و دواتر بوتیه
پرۆژهی ئاوی شار و چکهی
چوارتا، ههر جهمال شار باژیری
شاعیر بهم جوړه له شیعریکیدا
وه صفی کانیه که و سوره چناره که
ئه کات و ئه لی:

سوره چناری سهرمایه و سایه
بازولتهی پته و .. ههتا بتهوی
سهدان لق لاقی له قه دیدایه
قهت قولو بالی بالای نانهوی
سوره چناری پیره کچی شهنگ
له عهشق و عیشوه و نازی ناکهوی
ههتا سال بیت و سال پروا ناههنگ
له دهه و دیده و دلایا ناخهوی
خوی هه ل کردوه و پی له ئاوايه
ئهمو ئه و ئه شوا بهم دهست و بهو دهست
وردو درشتی له ناو چاوايه
به خندهی لیویان دلشاده و سهرمهست

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

نهییی هموو کچیگی لایه
ئهوهندهی گوی بۆ راز
شل کردوه
تالسه مووی هموو
پرچیگی لایه

ئهوهنده دهستی له مل کردوه

لهبهشی رۆژئاوای چناره گهورهی چوارتاو بهدووری (۲۰۰) مهتریک له بن شاخی سههر قهلات، ئەشکهوتیکی بچوک ههیه بهناوی (مام سال) که له ناوی ساحهوه هاتوه، چونکه له کۆندا صالح ناویک ناو بهناو خۆی تیا هشارداوه، دواتر خهڵکی ناوچه که سویدیان لی وهرگرتوه، له کاتی جهنگ و بۆردوو مانکردنی چوارتا، میژووی رودان و ناوانی ئەم ئەشکهوته ئەگه پێتهوه بۆ (۳۰۰) سالیک لهمهوبهر، بههۆی دارمانی گابهردهکانی و رۆچونی بۆ خوارهوهو کهوتنی بهرد بهسهریا، ئەشکهوته که تهواو بچوک بۆتهوه.

لهبهشی باکوری رۆژئاوای شارۆچکهی چوارتا شاخیکی بهرز بۆته شورایهکی بههیز بۆچوارتا که به (شاخی قهلی) ناسراوه، وهک باسی دهکهن لهسهردهمه کۆنهکاندا هیلانهی قهلی بووه و ههر بهناوی قهلهوه ناوزهد کراوه، ئەم شاخه بۆته گهنجینهی بیرهوهری و میژوویی بۆ

گەشتە مېژوووبەکان.....رەووف محەمەد ئالانى

خەلکى ناوچە کەو چەند شوئىنكى گىرنگى لىيە لەوانە (ئەشکەوتى قەلى)، (بەردەبوکى)، (بەردى قەلى).

ئەم شوئىنەوارانە لە ئەدەبىياتى شاعىراندا رەنگى داووتەووە شاعىر (جەمال شارباژپورى) لە باسى بەردەبوکى دا ئەلى:

لەسای پەیکەرى ئەسپى بى زىنى

سنگ پانى شاخى بەردى قەلى دا

کەوا نىشانەى شىي نەبەزىنى

هەلگرتو، وەك نەعرەتە لىدا

لە بەردى بوکى گوى بۆ چىرۆكى

پەنجەى خەناوى و خوئىناوى شل کەم

گولتیک بوون زاوا دای لە بەرۆكى

بامنىش دەستى شىعەرى لە مل کەم

ئەوەى خەلکى ناوچە کە لەبارەيەو ئەيزان دوو بۆچون هەيە بۆ

بەردەبوکى، کەهەردوو بۆچونە کە

پەيوەستن بە سەردەمانى کۆنەو،

يە کەمیان“ گرىدراوى چىرۆكىكى

هاوسەرگىرى لە کۆندا، کاتیک بوک

دەهینریتە ناوچە کە ئەچیتە سەر ئەو

بەردەو ئەلى نایەمە خوار تا مولکىکم

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

لی قهبل نه کهن ، ئه وانیش مولکه که نه کهن به ناوییه وه و پاشتر بهرده که ناو نراوه بهرده بوکی، بوچونی دووم ئه وهیه “ له کوندا هاوسه رگیری زیاتر به هوئی (ژن بهژن) وه بووه.

واته: ئافرتیکیان به خشیوه و ئافره تیکی تریان پیدراوه، ئه و شوینه ی بوته ئالوگوری بوکه کان نریک ئه م بهرده بووه بویه پیمان وتوه بهرده بوکی، ئه م بوچونه به هیتره له بهر ئه وهی له زورشوینی کوردستان بهرده بوکی بونی ههیه.

(بهردی قهلی) یه کینکی تره له و شوینه گرنگانه ی که لای خه لکی چوارتا به بایه خه وه سهیر ئه کریت و له بیره وه ریاندا ماوه ته وه، ته نانه ت خه لکی گونده کانی ده ور و بهری چوارتاش سودیان له م بهرده وه رگرتوه، پیش ئه وهی کاتژمیڕ بیته ئه م ناوچه یه، خه لک به دانانی هیمای دارو درهخت و شاخو بهردو به گویره ی بهر که وتنی روناکی و سیبه رو قهباره ی مانگو دیارده ی سروشت کاته کانیا ن دیایکردوه، ئه و که سانه ی به م کاره هه لساون پیمان و تراوه (ئه سستیړه ناس) له ریگه ی ئه زمونی خویانه وه کات و وه رزیان دیاریکردوه، ئه م بهردی (قهلییه) له کوندا بوئه و مه بهسته به کاره اتوه.

هه ر به شاخی قهلیوه، ئه شکه وتیک هه یه بوته جیگه ی باسی خه لکی چوارتا و زۆریه یان یادگاریان له گه لیدا هه یه، له بهر سه ختی شوینه که یی و جو له ی گابه رده کانی و هه رس هیئانی گل و بهردو تیکچونی ریگا کۆنه که ی ئاسان نیه مروژ بچیتته ناوی، به لام ئه م ئه شکه وته په ناگه یه کی

گهشته میژووپییهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

بههئیری خه لکی ناوچه که بوه و له کاتی جهنگ و ئاشوبدا په نایان بو بردوه، له سهرده می عوسمانیه کان و حوکمرانی مهلیکی و سهرده می به عسی روخاودا هه رکاتیئک مه ترسی له سهه دانیشترانی ناوچه که دروست بو بیته راسته و خو په نایان بو ئەم ئەشکه و ته بردوه و خو یان له دهستی دوژمن پاراستوه. هه ره ئەم ئەشکه و ته بو ته پاراستنی نهیسی و نه رشیفی شوژر شگیپرانی شاروچکه که، که سیککی خه لکی چوارتا که ناوی (صدیق حاجی قادر) ه له سالی (۱۹۴۸) بو سالی (۱۹۵۸)، واته (۱۰) سال هه موو کتیبه سیاسییه کانی خو ی که له سهرده مه دا یاساغ بون له نیو ئەم ئەشکه و ته دا هه شاریدا و و ه ک کتیبه خانه یه ک به کاریه پناوه، سدیق حاجی قادر ئەندامی حزبی شیوعی بووه و به هوی چالاکی سیاسییه و به ده و ام مه ترسی له سهه خو بی و که ره سه ته و ده ستنوس و کتیبه سیاسییه کانی هه بوه .

بونی ئەم شوینه واره میژووپیانه، که ره سه ته یه کی گرنگی شوناسی نه سه و ه یین و پیویسته لایه نی په یوه نیدار پاریز گاریان لییکات و نۆزه نیان بکاته وه، تا کو ئەم شوینه واره نه به زیندووی گوزارشت له میژووی خو یان بکه ن، له هه مانکاتدا ده توانریت بکرینه هۆکاریکی گرنگی راکیشانی گه شتیارو ئاره زومه ندانی ناسینی شوینه واره و میژوی نه ته وه ی کورد.

سه رچاوه کان :

- ۱ . ملوانکه‌ی هه‌زار ده‌نکه‌ی شارباژێر (جهمال شارباژێری)
- ۲ . ئاوێزان بوونی سروشت و میژوو (رهووف محهمه د ئالانی)
- ۳ . خه‌لکی به‌ته‌مه‌ن و شاره‌زای ناوچه‌که

بهسهرهاتی کهلهشیره کهی ماوهت

ئاسهوارای دیرینی ماوهت کهوتۆته بهشی باشوری ئیستای قهزای ماوهتو به ماوهته کۆن ناسراوه، سهردهمانیک ئهوی، ناوهندی سههرهکی نیشتهجیوونی خهلکی ماوهت بوهو سیمای دیاری شارستانی ناوچهی شارباژێر بوه، بهلام بههۆی رووداوێکی میژووییهوه که تانیستا نهوه دواى نهوه وهك چیرۆکیکی ئهفسانهیی دهگیردریتهوه، به ئیجگارهکی لهگهڵ زهویدا تهخت دهبیته دواتر له نزیکه ئاسهواره کهیدا ماوهتی نوێ دروستده کریتتهوه .

دهگیرنهوه لهسالهکانی (۱۲۶۰ بۆ ۱۲۷۵) زایینی، مهغۆلهکان پاش هیرشیکى بهرفراوان بۆ سههر ناوچهکانی خۆزهرهلاتی ناوهراستو داگیرکردنی ولاتانی (کازاخستان و ئۆزبهکستان و تۆرکمانستان و ئییران و عێراق)، دهگهنه ناوچهی شارباژێرو کاولکارییهکی زۆر لهناوچه کهدا ئهنجامدهدهن، ئهم پرۆسهیه لهدواى سهدهی سیانزهی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

کۆچی له مههنگۆلیاوه دهست پیده کات، له سالتی (۱۲۵۳) زاینیدا شاری بهغدا داگیر نه که نو کۆتایی به خه لافه تی عه باسی دیتن. له دوای ئەم داگیر کارییه شه وه بۆ ماوه ی زیاتر له (۴۵) سال ده سه لاتی خه لافه تی ئیسلامی کۆتایی دیت .

مه غۆله کان هیرشیا نکر دۆته سه ر هه ر گوندو شارێک که مزگه وت و په رستگا ئاینیه کانی تیدا بوو بیت، دانیشتوانی ماوه ته کۆنیش له پهیره وانی ئاینی ئیسلام بوون و مزگه وت له گونده که دا هه بووه، بۆیه رووبه رووی هه مان هیرشی مه غۆله کان بووه ته وه.

له سه ره روبه ندی ئەم
هیرشه کاولکارییه دا،
چیرۆکیکی ئەفسانه یی
سه رنجراکیش باسده کریت
که رۆلی گه وری هه بووه
له پاراستنی گیانو مالی

دانیشتوانی گونده که، ئەو چیرۆکه به که له شیره که ی ماوه ت ناسراوه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

ده گپړنه وه، نهو ئیواره یه ی مه غږله کان خوړیان ناماده ده کهن بو
هیرشکر دنه سهر گونده که، ته وای که له شیره کانی ماوه ت دهست به
خویندن نه کهن و هه لدین به ره و بهر زاییه کانی پشتی ماوه ت.

پیره پیاوانی ماوه تیش، نه م کار دانه و هیه ی که له شیره کان به شتیکی
نامو له قه له م ده دن و ده لین نه م خویندنه ناوخته ناماژه ی روودانی
ناشوب و مهینه تیه .

نهو روزه سوپایه کی نه ناسراو له ده شتی خوار ماوه ته کون و ماوه تی
ئیستا باره گای خستوه ، ریشسپیان و کهسانی جیگه ی باوهر له ماوه ت،
نوینهر نه نیرن تا نه م سوپایه بناسن و نیاز و مه رامیان له مانه وه له وشوینه
بزائن. دوا ی وهر گرتنه وه ی وه لام له سوپا نه ناسراوه که که گوایه
رېوارن و هیچ مه به ستیکی خراپیان نیه، نه وانیش دلنیا یی وهر نه گرنه وه،
به لام هه ندیک له دانیش توانی گوند خویندنی که له شیره کان له و کاته

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

ناوهخته دا بههههه وه رئه گرن، هه ربویه له ههیرشی ئهه سوپایه بۆسهه ماوه ته کۆن بهر گریه کی باش ئه کهن که تیایدا میر هه مزه و زۆریک له جهنگاوه رانی شه ههید ئه بن که ئهه و کات میری ماوه ت بووه، له دوا ی ئهه رووداوه وه که له شهیر ده بیته سمبولو هیمای گوندی ماوه ت و پیروزییه کی بیویته ی پیده به خشن، به جۆریک سه ربپینی که له شهیر نه وه دوا ی نه وه حه رام ده کهن.

خویندنی که له شهیر، له زۆر شوینی دنیا و له کورده واریشدا له کاتی ئیواراندا به ناوه خت دانراوه، واته ئهه و کاته کاتی خویندنی که له شهیر نیه، له زۆر شوین که ئیواران خویندبیتی که له شهیر که یان سه ره بریوه بۆ ئه وه ی هه ر خۆی بکه نه قوربانی ئهه قه زاو قه ده ره ی روو له و شوینه ده کات، یان وایان هه ست کرده رووداویکی خراپ روونه دات، هه ربویه ئاماده کاری کراوه بۆ ئهه و کاتانه ی که له شهیر له ناوه ختا بخوینیت. چونکه که له شهیر یان به یانیان ئهه خوینیت که هیمای هاتی روژیکی نوییه و زۆر جاریش له نیوه شه وه ئهه خوینیت یان له نیوه روژدا ئهه خوینیت که ئهه و کاتانه کاتی خویندنی ئاسایی که له شهیر ه.

کاره ساتی ماوه ته کۆن و که له شهیر که ی گه و اهیده ری ئهه باسه ی که له شهیری ناوه خت ئه سه له یسن.

هاوکات که له شهیر به یه کیک له وه یه له وه ره مالیانه ئهه ژمار ده کریت که هه والی پيشه خت ده گه یینته خه لکی، ئهه مه تایه ته ندی که له شهیر وه هه ئهه مومون له لای مروّف تاقیکراوه ته وه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له بهشیکی دیکه ی گهلانی دنیا دا،
هاوشیوهی ماوت، به هوکاری جیاواز
کهله شیر هیماو ره مزه و پیروز کراوه،
دیارتربیان ولاتی فهرانسایه که به شیوهیه کی
به فراوان له ته وای سیکنه ره جیاوازه کانی
ژباندا هیماو وینه ی کهله شیر ناماده ی ههیه،

وهك سمبولی نه ته ووی وینای ده کریت. حقیقه تی پیروز بوونی کهله شیر
له لای فهرانسییه کان ده گهر پته وه بو سه ده کانی پیش زاین، له به کیك
له چیرۆ که کۆنه کاندا هاتووه که کهله شیر سمبولی نایینی ولاتی گال
بووه له سه رده می حکومرانی رۆمه کاندا، گال پیشی دهوتریت ولاتی
باکوری خۆرئاوای ئه وروپا و سنوری ئیستای فهرانسا و به لچیکای
له خو گرتوو، وینه ی کهله شیر له ههندیك کاری په یکه رسازی و
چیرۆکی دیرینی ئه و ولاته دا به دیده کریت که پاشتر ئه م نه ریته بو
فهرانسییه کانیش ماوه ته وه.

کهله شیر له لای فهرانسییه کان وهك هیمای بهرگری و سهر کهوتنو و
نه به زین وینا کراوه، له سه ده کانی ناوهر استیشدا به تایبته له و ساتانه ی
که نیسه کانی کاسولیکی بالاده ست بوون، کهله شیر وهك هیمایه کی
دینی مامه له ی له گهلدا کراوه و به ستر او ته وه به گه رانه وه ی مه سبح،
له گهل پاشه کسه ی که نیسه کانیشدا هیمای کهله شیریش پاشه کسه ی
کرد له ناو فهرانسییه کاندا، به لام له گهل سه ره له دانی شو رشی

گەشتە مېژووېيەكان.....رەووف محەمەد ئالانى

فەرەنسى لە كۆتاييە كانى سەدەى ھەژدەدا، وینەى كەلەشىر بەبەھىزى گەپرايەو وەك ھىماى گەشەسەندن و پاپەرىن لە زانستى نوڤى فەرەنسادا جىگەى خۆى كرده وە. دواتر كەلەشىر بە ناسنامەى فەرەنسىيە كانەو بەسترايەو وەك ھىمايەكى نا فەرمى ناسپىرا، لە كۆتاييە كانى سەدەى نۆيەم و سەرەتاكانى سەدەى بېستيشدا وینەى كەلەشىر خرايە سەر دراوى ئالتونى فەرەنسى و لە چاپدرا، لە سالى ۱۹۰۸ دا لەلایەن يەكيتى فەرەنساو وەك ھىماى ولاتەكە ناسپىرا ھەتاكو ئىستا.

وینەى كەلەشىر بەشىوھەكى بەرفروان خۆى خزاندۆتە پۆشنبىرى وەرزشى فەرەنسىيەو وەك لە باريەكانى (ئۆلمپى، رەگبى، تۆبى پى) دا بەناشكرا بەدەيدە كرىت، لەسەر درىسى وەرزشى ھەلبىژاردەكانى فەرەنسادا وینەى كەلەشىر ھەيە وەك ھىماى بەرگرى و كىپر كى و خۆبەدەستەو ەنەدان، ئەم نەرىتە بەشىوھەكە، ھەلبىژاردەى تۆبى پى فەرەنسا بە ھەلبىژاردەى كەلەشىرەكان ناسراو.

ئەم چىرۆكەى كەلەشىرەكەى ماووت ئەگەر لەھەر ولاتىك يان لەھەر شونىكى تر پرووى بەدایە، بى دوودلى دەكرایە بابەتتىكى گرنگى فەرەنگى و مېژووېى و ھونەرى و كارى زۆر باشى لەسەر دەكرا، بەلام ماھى داخو غەمەكە وەك پىوېست، ئاور لەم چىرۆكە نەدراو ەتەو.

گەشتە مېژوويپەكان.....رەموف محەمەد ئالانى

وہك ھەندىك كەسى شارەزای ناو قەزای ماوت ناماژەیان
بۆكرد، پاراستنى گوندی ماوت لەلایەن میرەمزە كە ئەوكات كەسى
یەكەمى گوندەكە بوو، بە پلانىكى سەبازی باش دارپژاوەو
جەنگاوەرەكانى بەسەر ۳ قۆلى سەرەكیدا دابەشكردووہ بەم شێوەیە:

قۆلى میرەمزە

ئەم قۆلە سەربازگە بوو و میرەمزە و چەند سەد سەربازىك
لەوشوینە بوون و چاودىرى ھەر جەمۆلىكىيان كردوہ و ئامادەى
پاريزگارى بوون لەماوتە كۆن، ئەم قۆلە ئەكەوینتە خۆرئاواى ماوتە
كۆن بە يەك كیلۆمەتر.

قۆلەسپان

لەوشەى (قۆلى ئەسپان) ھوہ ھاتوہ بە (۵۰۰) مەتر ئەكەوینتە
باكورى ماوتە كۆن، ئەم جىگەيە بۆ راھینانى ئەسپ سوارى و
پەمبازى و شیربازى بەكارھاتوہ بۆ ئەوگەنجانەى ئەبنە سەرباز
لەسوپاكەى میرەمزە.

قۆلى مازوو

ئەم قۆلە نزیكترین جىگەى ماوتە كۆنە و گۆرستانى گوندەكە
لیبوو، ئەم شوینە (۲۰۰ بۆ ۳۰۰) مەتر ئەكەوینتە خۆرھەلاتى
ماوتە كۆن، ناوانانى ئەم قۆلە ئەگەرپتەوہ بۆ ئەوہى كە درەختە
سروشتیەكانى ھەمووى دارمازوو بوو.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

قۆلی گندۆر

قۆلی چوارهمی پلانه سه‌ربازییه که بووه و نه که ویتسه باشوری خۆرهلایه ماوه ته کۆن به دووری یه ک کیلۆمه‌تر، دیاره وشه‌ی گندۆر به مانای کاله‌ک دیت، پی‌ نه‌جیت شوینی کشتوکالی ماوه‌ته کۆن بوویت بویه ئەم ناوه‌ی وه‌رگرتووه، تائیس‌تاش شوینی کشتوکال کردنه.

له‌ئیس‌تادا ئەوه‌ی له‌ناوچه‌که‌دا ماوه‌ ته‌نها ماوه‌تی نوییه و نه‌وه‌کانی دانیشتوانی ماوه‌ته کۆن لیره‌ نیشته‌جین، ئیمه‌ پیمان باشبو و له‌نزیکه‌وه‌ ریش سپی و خهلکانی به‌ ئەزمون و شاره‌زا له‌و رووداوه‌ میژووییه‌ بدوینین و ئەو راستیه‌مان بۆده‌ر که‌وت، که‌ ئەم چیرۆکه‌ ده‌ماو‌ده‌م بۆ نه‌وه‌ دوا‌ی نه‌وه‌کانی میره‌مه‌زه‌ ماوه‌ته‌وه‌و خهلکی ئەم ناوچه‌یه‌ شانازی به‌میژووه‌ که‌یانسه‌وه‌ ده‌که‌ن، ئەوان نه‌وه‌ی جه‌نگاوهران و پاریزه‌رانی ماوه‌ته‌ کۆن که‌ نزیکه‌ی ۸ سه‌ده‌ به‌ر له‌ئیس‌تا به‌رگریه‌کی بیوینه‌یان له‌ گونده‌که‌ کرد، ئەمان به‌ شانازییه‌وه‌ له‌و میژووه‌ ده‌دوین و ده‌لین، ئەو رووداوه‌ جوړیکی پاکتاوی نه‌ژادی بووه‌ که‌ به‌رامبه‌ر به‌ کوردانی دانیشتوانی گونده‌که‌ کراوه‌ هاوشیوه‌ی رووداوه‌کانی ئەنفالو کیمیا‌باران .

له‌دوا‌ی رووداوه‌که‌، به‌شیک له‌دانیشتوانی گونده‌که‌ ناگه‌رینه‌وه‌ بۆ ماوه‌ته‌ کۆن و له‌شوینی تر نیشته‌جی ئەبن. نمونه‌ی ئەو شوینانه‌ش گه‌ره‌کی ئابلاخی سلیمانی و گوندی ماوه‌تان له‌ناوچه‌ی میره‌گه‌سور.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له جهنگی که له شیرێ ماوه تدا که به سه ره که وتنی خه لکه که ی
کو تایی هات ، و اباس ده کریت خه لکی ماوه ته کۆن ده ست که وتنی
زۆریان ده بیته له چه ک و وولاغ، له هه مان کاتدا چه ند ئا فره تیک له
دوژمنان به جی ده مینن، دواتر به پیی نه ریتی ئایینی و کو مه لایه تی
ئه و کاته ی ماوه ت، له خه لکی خو یان ماره یان ده که ن، له ئیستادا ئه و
خیزانانه به به ره ی بنه جو و ناو ده برین.

ئه م رو و داوه میژووییه، نه ریتی سه ره نه برین و پیروزی که له شیر
به دوای خویدا ده هیته که بو ماوه ی ۷ سه ده دان به ستوانی ماوه ت
په یه بیان لی کرده، نه ریته که ش ته نها سه ره نه برینی که له شیر بو، نه ک
نه خوار دنی، چونکه له کاتی میوانداریدا ئه گه ره خه لکی ماوه ت
گوشتی که له شیر بیان بو دابنرایه، ده یان خوار د، ئه م نه ریته به شیوه یه کی
به ربلا و له ناو ماوه تییه کاندایا بو و تا سه ره تایی هه فتا کانی سه ده ی
را بردوو.

شارستانییه تی دیرینی زهرزی

له دوره وهره،
له بنارو پیده شتیکی
فراواندا، له سهه
سنگی پیره شاخیک
پاشماوهی ئاسه واریکی
هه لکۆلراو

به شیوازیکی ووردی ئه اندازهیی بهرچاو ده کهوی، توله پریه کی
پلیکانه کراو به قه دپالی شاخه که دا هه تا بهردهم شوینه واره که
ئاپراسته مان ده کات، بوگه یشتن به شوینه واره کهش، سه کۆیه کی ئاسینی
پلیکانه کراو به بهرزی شوینه واره که جینگیر کراوه، گه یشتن بهم
شوینه واره ده ستگه یشتنه به به لگه یه کی زیندووی میژووی هه زاران
ساله ی ئیمه، ئاشنا بوونه به سه ره داوه کانی میژووی فه رمانه وایی و
شارستانییه تییه دیرینه کانی ئهم ناوچه یه.

کورد نه ته ویه کی دیرینی ئهم ناوچه یه یه، هه زاران ساله له م
سه رزه مینه ژیان ده کاو خه باتی بهرگری و مانه وه ده کات، به لگه ی
میژووی دیرینی ئیمه لییه، ئهو سه دان شوینه واره به نرخیه که تائیتستا
ماونه ته وه، به لام ئه فسوس نه مانتنواییوه وه ک پیویست کاریان له سهه
بکهین و به نه وه کانی داها تومانی ئاشنا بکهین، وه ک ئه رشیفیکی
نه ته وه یی بیانپاریزین و له رووی ئه کادیمییه وه کاری جلدیان له سهه

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

بکهین، بهلگه شمان ئه وویه سهردانی ههر ناوچه یه کی شوینه واری ده کهین له سهر میژووییه که یان راو بو چونی جیاواز ههیه و به ته واری ساغ نه کراونه ته وه، یان وه ک پیوست کنه و پشکنینیان تیدا ئه نجام نه دراوه، ته نانهت له زۆر شوین که وتونه ته بهر شالاوی له ناو بردن و دزییان و گۆرینی فۆرم و پیکهاته کانیاں.

له م گهشته ماندا سهردانی ناوچه یه کی گرنگی میژووی ده کهین ، که بوته سهر چاوه ی زۆر به ی توژی نه وه کانی رۆژئاوا ، ئه ویش دیی زهرزیه له ناوچه ی چه می رهزان، دیی زهرزی به یی جوگرافیای ناوچه که به چه نند گوندیک ده وره دراوه له رۆژه لات ه وه دیی عیسا به گی ، له رۆژئاوا دیی قوچبلاخ ، له با کوره وه گوندی شیخ زهینه ل ، له باشوره وه دیه کانی کانی هه نجیرو عه والان له دهسته چه بی ناوچه ی (تابین) ی سهر ریگای سلیمانی - دووکان، له ویشه وه ریگایه ک ده چیه وه چه می رهزان ، گوندی زهرزی له سهر ریگایه که به ، ئه م گونده ناوه که ی له (سهر زی) وه هاتوه و بووه به زهرزی ، گوندی زهرزی به یی ئه و لیکۆلینه وانه ی بۆی ئه نجام دراوه به کیکه له گونده ههره کۆنه کانی میژووی مرۆفایه تی، سهر چاوه کۆنه کان له بواری میژوودا به شارستانی کۆنی زهرزی ناوی ده بهن، دوو ئه شکه وتی زۆر کۆن له با کوری گونده که هه ن به ناوه کانی (ئه شکه وتی دمدمان) و (ئه شکه وتی زهرزی)، به یی به لگه میژووییه کان ئه م ئه شکه وتانه زۆر کۆن، میژووه که یان ده گه ریته وه بۆ چاخی به ردینی

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

ناوه‌راست، ئەم چاخه به سه‌ره‌تای گۆرانکاری ژینانی مروۆف داده‌نریت چونکه له ئەشکه‌وته‌وه به‌ره‌و ژیناییکی تر ده‌پوات که کشتو‌کال‌کردن و ناژه‌ل‌داریه.

له‌سالی (١٩٣٦) به‌ردیك له‌به‌رده‌می ئەشکه‌وتی زهرزی دۆزراوه‌ته‌وه به‌خه‌تی بزما‌ری له‌سه‌ری نوسراوه، ئیستا له‌مۆزه‌خانه‌ی به‌غدا‌یه، هاوکات له‌ ده‌رئه‌نجامی کنه‌و پشکینه‌وارناسان چه‌ند به‌ردیکی وورد دۆزراوه‌ته‌وه که ناوی (به‌ردی ئبزی‌دی)ه،

به‌ردیکی ووردی تیژی شیوه‌ شوشه‌یه وه‌ک ئەلماس، ئەمه‌یه‌کینه‌ له‌ به‌لگه‌ زیندوو‌ه‌کانی کنه‌و پشکینه‌کانی شارستانی‌تی زهرزی، بۆ‌یه‌ شۆینه‌وارناسان له‌سه‌ر ئەو بنه‌مایه‌ گه‌بشتونه‌ته‌ ئەو بر‌وایه‌ی زهرزی شارستانی‌ه‌کی کۆن بو‌وه.

هه‌رله‌ ناوچه‌می ره‌زانو نزیك دی‌ی زهرزی، شۆینه‌واریکی هه‌لکۆل‌تراو له‌ شاخه‌که هه‌یه‌ به‌ناوی قزقا‌پان، ناوه‌که‌ی تورکیه، به‌مانای (کچ رفین) دی‌ت، ئەم ناو‌لینانه‌ تازیه‌وه ده‌گه‌رپته‌وه بو‌

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

دهستبهسهر اگرتنی ناوچه که له لایهن عوسمانیه کانهوه ، که شهش سهدهی
خایاندوه .

ئهم نهخشه هه لکۆلراوه به دووری کیلۆمهتریک که وتۆته باکوری
رۆژئاوای دیی زهرزی، نهخشیکی هه لکۆلراوی دهستی مرۆفه،
قزقاپان که وتوه ته لای دهسته راستی چیا ی سهرسه د له زنجیره چیا ی
سارا، نهخشه که به بهرزی (۱۰) مهتر له سهر رووی زهویهوه
هه لکۆلراوه، به شیوازیک بینا کراوه که مرۆفه به بی به کارهینانی په یژه
نه توانی پئی بگات، ئهمهش پیئه چیت بو پاراستنی نهخشه که بویت
له دهستی مرۆفه . ئهو ناوچه یه ی ئهم نهخشه یه ی لیئه لکۆلدراره (۵۵
کم دووره له شاری سلیمانیه وه . له دهسته چه پی ناوچه ی
(تاینب) ی سهر ریگای سلیمانی - دووکان، له ویشه وه ریگایه ک
ده چینه وه چه می رهزان و به گوندی عیسا به گیدا ده گاته گوندی
زهرزی، قزقاپان سالی ۱۹۴۹ چوو ته لیستی شوینه واره کانی

عیراقه وه، له
فه رمانگه ی
شوینه واری
سلیمانی، دۆسی
ژماره ۳/۳۷ بو
کراوه ته وه.

نه خشه که له سی بهشی سهره کی پیکهاتووه

بهشی یه گهم:

له هیوانیک

پیکهاتووه

که در یژییه کھی

۷ مه ترو پانیه که ی ۲

مه ترو ۵۰

سانتیمه ترو

به رزیه که شی نریک

به ۴ مه ترو، روو گهی ئم هیوانه به شیوازیکی هونهری هه لکۆلراوه که له کۆشک ئه چیت.

دوو پایهی ئه ستور له ناوه راستی هیوانه که ۱۵ هیه که سهربانی هیوانه که هی لنگرتووه و به رزییه که یان ۳ مه ترو ۷۰ سانتیمه ترو. پایه کان له سهر دوو بنکه ی باز نه بی دانراونو سهربانی نه خشه که یان هه لنگرتووه، بهشی سهره وه ی پایه کان دوو باز نه ی لوولپچی له نیوانیندا هیه، که نه خشیک له شیوه ی په ره ی گول له سهری هه لکۆلراوه و کۆتابی پایه کانی پی رازنراوه ته وه.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه نالانی

سهربانه که له شیوهی (داره‌را) دروستکراوه، ئەم شیوازه تا ئیستاش له هه‌ندیک خانووی گل له گونده‌کانی کوردستان به‌کار دیت.

به‌ششی دووهه:

پیکهاتووه له دوو پیاو
که له‌ناوه‌راستی
نه‌خشه‌که‌دا به‌رامبه‌ر
یه‌ک وه‌ستاون،
سه‌کۆیه‌ک له شیوهی

(ئاگردان) له یه‌کتریان جیانه‌کاته‌وه، هه‌ردوو پیاوه‌که دهستی راستیان بۆیه‌کتز به‌رز کردووه‌ته‌وه له‌شیوهی سلاو کردن.

(دیاکانۆف) پیتی وایه‌که‌سی لای چه‌پ موغه‌و ئه‌وی لای راست پادشایه، ئەللیت، وه‌ک وتراوه (که‌یخوسره‌و) له قزقاپان نیژراوه. شونینه‌وارناسان پێیان وایه‌پیاوی لای راست پادشای لیدیه‌کان (ئیلیاتسه) که له‌نیوان سالانی ۵۶۰-۶۱۷ پێش زاین ژیاوه، پیاوی لای چه‌پیش، پادشای میدیه‌کان (که‌یئیکسار یاخود (که‌یخوسره‌و) که له‌نیوان سالانی ۵۸۵-۶۲۷ پێش زاین ژیاوه.

له به‌ششی سه‌ره‌وه‌ی نه‌خشه‌که، هیمای سی‌خواوه‌ند نه‌خش کراوه، هه‌ر یه‌ک له‌و هیمایانه‌ له‌لایه‌ن گه‌لانی میژو پۆتامیاو ئیرانییه‌کانه‌وه په‌رستاون.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

هیمای لای راستی نه خشه که
هی خواوهند (ناهورامه زدا) یه
که خواوهندی پروناکی و هیئانی
بهره که ته له ئایی زه ده شتیدا.
هیمای ناوه راست هیمای
خواوهند (سن) ه که له لای
بابلییه کان به خواوهندی پروناکی
ناسراوه، هیمای لای چه پیش گوزارشت له خواوهندی خۆر (شهمه ش)
ده کات.

بهشی سیهم: له پشت
نه خشه سه ره کییه که وه یه،
بریتیه له سی ژووری
بچووکی هه لکۆلراو که
به دوو ده رگا تیکه لی
یه کتر ده بنه وه. له ناو ههر
ژووریکدا چالیک
هه لکه ندراره که له گۆر
ده جن، ههر سیکیان له گۆری ئاسایی بچووکترن.

گەشتە میژووییه کان.....رەووف محەمەد ئالانی

تائىستا هیچ کارىكى كنهو پشکين له نزيك نه خشه که ئه نجام نه دراوه و هیچ جوړه نووسينىکيش له سهر نه خشه که نييه، ئه مهش وای کردووه که شوينه وارناسان و میژوونووسان نه توانن به لگه ی ته و او له سهر میژووی نه خشه که پيشکەش بکەن، بۆيه ئه م بۆ چوانه ئه خهينه پروو:

یه گه م: ته ها باقر، که شوينه وارناسيکی ناسراوی عیراقه، پي وایه میژووی نه خشه که به ته و اه تی نازانريت، کاتيک له گه ل نه خشه هاوشيوه کانی ولاتی فارس بهرورد بکريت، پی ده چیت بۆ سالانی (۵۵۰ - ۶۰۰ پيش زاین) بگه رپته وه.

دووهم: ماموستا توفیق وهی نووسيوه تی: نه خشه که ئه گه رپته وه بۆ سه رده می پيش هه خامه نشينه کان (ئه خمينيه کان) له نيوان سالانی (۳۳۱ - ۵۴۹ پ.ز)، توفیق وهی ئه لیت، نه خشه که گوړی پاشای میدیه کان (غشه تریته یه، که له سه رده می پاشا سه رحه دووندا ناوچه ی شاره زووری له ده ست ئاشووریه کان رزگار کرد.

سییه م: سیسیل ئه دمۆنز بۆ سه رده می ئه خمينيه کانی ده گيرپته وه واته بهر له (۵۵۰) سال پيش زاین.

چواره م: هرتسفیلد وای بۆ ده چیت، نه خشه که بۆ سه رده می میدیه کان بگه رپته وه، ئه و پي وایه هاوشيوه ی نه خشيکی تره له باکووری خوړناوای ئیران - واته خوړه لاتی کوردستان.

گهشته میژووییه کان..... ره ووف محمه د ئالانی

هه رچه نده ئەم شوینە وەرانه بایه خیکی ئیجگار گرنگی میژووییان ههیه له ناوچه که داو ده کری سودیان لیبینی له بواری گهشتیاری، به لām وهك پپوسته کاریان له سهه نه کراوه و نه پارێزراون، به شیوهیه کی گشتیش چهند فاکته ریک بونی ههیه له وانه:

۱. تائستا وهك پپوسته نه توانراوه به شیوازیکی زانستی میژووی ئەو شوینە وارانە ساغ بکرینه وه.

۲. حکومه تی هه ریم نه خشه و پلانی نه بوه بو به داوا چوون و دانانی بهرنامه ی ریکلامکردن و ناساندنی ئەو شوینە وارانە به گهشتیاران.

۳. نه بونی رینگای گونجاو بو گهشتن بهو شوینە وارانە

۴. دانەنانی چاودێرو پاسه وان تا له دهستی چه ته و وێرانکاران پارێزین و نه شیوینین .

به مه بهستی چاره سهه رکردنی گرفتی گهشتن و نزیک بونه وه له نه خشه هه لکۆلراوه که ی قزقاپان، شوینە واری سلیمانی رینگاکه ی چاککردوه و په یژه یه کی گه ره ی له ئاسن بو دروستکردوه تا ئەو که سانه ی سهه رانی شوینە واره که ده که ن به ئاسانی پپی بگهن، کاتیک له نه خشه هه لکۆلراوه که نزیک بوینه وه، نیگه ران بوین له وه ی که سانی بی ئاگا و نارۆشنی به ماجیک و بویاخ ناوی خویمان و که سانی تریان له سهه ر نوسیوه و ئەمه ش ئەو شوینە واره ی شیواندوه، به بینی ئەو دیمه نه ناشیرینانه غه م ده بیته میوانی دلّی دلّسۆزانی شوینە واره و میژووی نه ته وه که مان .

گهشته میژووویهکان.....زهووف محهمهه نالانی

دانیشتوانی ناوچه که باس له یه کهم سهه کهوتنی شاخه که ده کهن، شیخ ئەحمده شیخ کهریم، دانیشتوی دینی زهرزی وتی، له سههههتای ههفتاکانی سههدهی بیستههه، من یه کهم کهس بوم چومه ناو شوینهواره که بههوی پهیژهی درپژ که باو کم پهیدای کردبوو، ههروههه وتی، من دراویکم له ناو یه کیئک له گۆره کان دۆزیهوه که دهه گه پرتسهوه بو سههدهمی ئایینی زههدهشتی و که یخوسره وشای میدیه کان.

سههبارهت به گرنگی نه دان و ئاورپه دانسهوهی ئەه شوینهوارانه له لایهه حکومهتی هه رپم مامۆستا (ههیمن مه جید) که دانیشتوی دینی زهرزیه وتی، حکومهت ئەتوانیئ ئەه شوینهوارانه بکاته ناوچه یه کی گهشتیاری که دهیان کهس ههلیکاری تپدا دهست بکهوئ و خه لکانی بیانی و میوانیش بیئه ئیره و باشتر به میژووی کۆنی نه ته وه که مان ئاشنا بکرین.

شوینهوار شوناسی گه لانه، سندوقی رهشی به لگه و زانیاریه کانه له سهه میژووی دوورو نزیکي ئەه نه ته وانیه له شوینهواره ژیاون، له رپگه ی شوینهواره کانه وه ئاشنا ده بین به ئەه زمونی ژیاوی پیشینانمان، به راده ی پیشکه و تووی فهه مانره و ا دیرینه کان، بویه پاراستو توپژینه وه و وه ره هینان تیا باندا کاریگی ئیجگار گرنگه و له چه ندين رووه وه سو دی گه و ره ی ئەه ی... .

سه رچاوه کان:

۱. گوڤاری ههزار میژد، ژماره (۲) سالی ۱۹۹۷، هیما
هه لکۆلراوه کهی قزقاپان، نویسی: میژوونوسیک
۲. شاره زایان و کهسانی به ته مهنی خه لکی زهرزی

پايىز و رازىكى قول:

پايىز، ئەو وەرزەى لاي
ھەندىك، كەشى ماتەمەو
لاى ھەندىكىش بەزمو
سەماو ئاھەنگ، لاي
ھەندىك بەرجەستەبوونى
دېمەنى تەمو غەمو

حەسەت و لاي ھەندىكىش پەرشبوونەوھى رەنگە پەنھان و ناوازەو
شاراھەكانى سروسەت، لاي ھەندىك دوورى و دابىران و مەرگ و لاي
ھەندىكىش ژيانەوھو نوپوونەوھو تازە كەرنەوھى بەلئىنى عەشقە بو
سروسەت....

خوئىندەنەوھەكان لەبارەى پايىزەوھە دەيان و سەدانن، بەلام ئەو
خوئىندەنەوانە لە ھەر دىدىكەوھە سەرچاوەيان گرتى، دواجار ئەو
راستىيە ناشارنەوھە كە پايىز ھەلگى رازىكى قولە، ھەر ئەو رازە
قولەش خەسلەتگەلىكى ئالوز و پەنھانى پىيەخشيەو، واكردووه
بەچا وەرزەكانى دىكەى سالەوھە جىگەى مشتومر بى و زۆرتەين
پانتايى لەنيو دەقە ئەدەبىيەكاندا داگىر بكاو سەرچاوەى ئىلھام و غەمو
ھەمى شاعىران و ئەدەبان بى.

پايىز، زەمەنىكە تىايدا سروسەت ئامادەسازى بو نوپوونەوھە دەكا ،
دەرەخت بە پىنچەوانەى زۆرىەى بوئەوھەكانى سەر ئەم زەمىنە، كە يەك

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

جار پیرده بن و دهمرن، خوئی نویده کاته وه و تمه نی له نوی دهنوسیتته وه،
وه رینی گه لاکان نه هه له اتنه و نه یاخیوون و نه خیانه ته، به لکو
ته سلیمونه به جهبری سروشت، به یاساو ریسا نه زه لیه کانی گهردوون.
سیس بوون و وه رین و مهرگ، قه ده ری هموو گه لایه که و وه سیله یه که
بو ژانی درهخت و له دایکبوونه وه ی سهدان و هه زاران گه لای نوی،
لهم پرۆسیسه شدا درهخت رووتبوونه وه ی سه رتاپای خوئی ده بینی و
جهسته ی بو سروشت والا نه کا....

هه ر چوار وهرزه که ی سال
خه سلته و تاییه تمه ندی به خویمان
هه یه له رووی که شو هه واو
رهنگ و ناوینته بون و کورتی و دریزی
شه و روژو زوری تر، له وهرزی

پایزدا که شو هه وا مام ناوه نده، واته نه سارده و نه گهرم، له ناو چوار
وه رزی سالی شدا، پایز تاییه تمه ندی و جوانی خوئی هه یه و پیی ده و تریت
کو که ره وه ی وهرزه کان.

پایز تمه نی له وهرزه کانیتز دریتتره به هوئی نه وه ی به شیک له
به هارو به شیک له وهرزی هاوین ده بات بو خوئی، هه رسی مانگی
(ره بهرو گه لاریژان و سه رماوهرز) له خو ده گریت، لهم وهرزه دا روژ
کورت و شه و دریتز ده بی.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

سهبارته به ئافراندن و دیدگاو تپروانینه جیاوازه کان که جوانی پاییز خولقیینه ریانه.

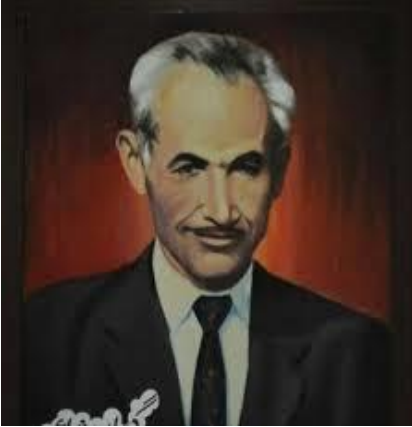
پاییز، بۆته سه چاوهی ئیلهام بۆ عاشقان و شاعیران و نوسهران، زۆر لهوانه شیعوو و ته کانیان ئاویتته کردوه له گهه کەشو تابه ته مه ندیه کانی وهرزی پاییز، وهرینی گه لاکان جوانترین تابلوی نه خشانده له لایان بۆته سه مای سروشت و تیکه لبونی رهنگه کان. (ئه لیبیر کامۆ) له سه ر پاییز ئه لّی : (پاییز به هاری دوو مه هه موو گه لاکان ئه بن به گول)

ههروه ها شاعیری عه ره ب (نزار قه بانی) له وه سفی وهرزی پاییزدا ئه لّی (له نیوان وهرزی پاییز و وهرزی زستاندا وهرزیک هه به که ناوی وهرزی گریانی دهرونه و نزیکترین کاته بۆ روانین له ئاسمان).

له پرووی ئه ده به وه، شاعیران و نوسهران و هونه ر مه ندان هه ره که وه به شیوازیکی تابه ته به خوئی هه ولّی داوه لیکدانه وه و شیکردنه وه بۆ سروشتی پاییز بکات، به دوای شته ووردو نه بینه راوه کانی و نه یی ئه م وهرزه دا گه راون، له کالورپۆژنه ی هۆش و بیری خۆیانه وه هه ولیانداوه بگه ن به راستی و ناسینی جوانتری ئه و وهرزه.

له ناو ئه ده ب و شیعی کوردیدا، پاییز زۆر به جوانی هیمما کراوه و ته نانه ته هچیی له ئه ده بی جیهان که مزنیه، زۆربه ی شاعیره کان ئاماژه یان به پاییز کردوه و کردویانه به وینه ی جوانی شیعی خۆیان، شاعیری رۆمانتیک (عه بدولّا گۆران)

لهشعیری پایزدا بهم جوړه نهلی:

پایز پایز

بوکی پرچ زهره

من مات ، تو زیز

ههردوو هاودهرد

من فرمیسکم ، تو بارانت

من هه ناسهه ، تو بای ساردت

من خهه ، تو هه هوری گریانت

دوایی نایه ، دادم دادت

هه رگیز ، هه رگیز

پایز ، پایز

پایز ، پایز

شان و مل پرووت

من مات ، تو زیز

ههردوو کمان جووت

هه رچه نهه گول سیس نه بی بگریین

ئالتونی دار نه رژی بگریین

پولی بالدار نه فری بگریین

بگریین بگریین .. چاومان نه سپرین

هه رگیز هه رگیز پایز ، پایز

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

ههروهها شاعیر (محهمهد
عومهر عوسمان) که
بهجهنهرالئی پایز ناسراوه،
پایزی کردوه بهههویئی
سهرحهم شیعرهکانی، دیوانی
(لهغوربهتا) تاقانه دیوانه
شیعری ئهوشاعیرهیهو

زۆرتیرین دهنگدانهوهی ههبووه لهناو نیوهندی ئهدهبی کوردی و
تهنانهت ناوچه کهشدا، (محهمهد عومهر) لهچهند کۆپله شیعریکیدا بهم
شیوهیه وینهی پاییز دهکیشی و ههست و هۆشی خۆی ئاویته ئهکا.

کهپایز داری رپوت ئهکردهوه
حهزمه کرد پیستم بکهمه بهری
پالتۆ سهوزه کهم بدهم به شانیاو
شهبقه شه کهم بکهمه سهری

کی بوخهزانی عومری من دهگری؟
کی بهدی ئهکا گهلا رپزانی؟
پایز فرمیسهکه لهچاوی ههورا..
کوا ههوری من وقولپی گریانی؟

گەشتە مېژووېيەكان.....رەووف محەمەد ئالانى

ھاوار ۋھاژەى چەمى نالېنىك
ئەرژېتە گۆمى مەنگى دلەۋە
ئارامو ئۆقرە لە گيانم ئەبېرى
ۋەك گەلاى پايز بەدەم چلەۋە

پرسەيە ئەگرم بۆئەم پايزە..
چەند خۆشە لەبەر شەستە بارانا
لەسەر ئەو گەلا زەردانە بېرم..
لەساي بەرامەو بۆى چنارانا

حەزئە كەم پايزى عومرم..
ھەوربى لەچاوى ئاسمانا
گريانىك بى .. بى كۆتايى..
سەمايەك بى لەسوتانا

جگە لەبوارى ئەدەب، پايز كاريگەرى ھەبۈە بە سەر ھونەر مەندانى
شېۋە كارى و لەجوانى ئەو ۋەرزەۋە تۈنۈيۈيانە داھىيان و ئەفراندن
بەكەن و سروسىتى جوانى پايز بەكەنە ھەوئىنى تابلۆكانيان.

لاى زۆربەى نوسەران و شاعيران پايزو گەلاى زەرد ھېمان بۆ
پىرى و نەخۆشى و سىسبون و خەم و ژاكاوى، ئەمە لەكاتىكدا كە ھىواۋ

گەشتە مېژووېيەكان.....رەووف محەمەد ئالانى

ئاوات و ئومىدى ئو كەسانە بکەويتە شەوہ زەنگى تارىكى و هيچ
هيوايەك نەبىت بۆ ئايندە، بەلام بۆ ليكچواندى بىرو هزرى ئەدەبى و
پوانىنو دەرپرىن، نوسەر يان شاعىر وەك حالەتېكى جوانناسى بەكارى
دەھىتتە و پايز بەزمانى ئاسايى خەلک دەناسىت، نمونە وەك گەلایى
سەوز هېمىماى جوانى تەمەن و لاوى و خوڭشە، بەلام كەگەلاكان دەگەنە
پايز ئەوان و انىشان ئەدەن، كە پىرەوون و كاتى هاتنى مەرگى ئەو
گەلایانە، بەلام لەراستىدا ئەوہ خولىكى تىرى سىروشتە و پۆشىنى
بەرگىكى نويى ئەو درەختانە، بۆخەم و ئازارو ماتەمى پايز بەم جۆرە
گۆرانى مەزن لەدېرېكدا دەلېت:

تەبىعەت زەردو ژاكاوہ لەحالى گيان كەنشتايە

نیشانەى ماتەمى پايز لەفرمىسكى درشتايە

وهرزى پايز لای كۆمەلگەى مەرفايەتى بەگشتى و كۆمەلگەى

كوردەوارى بەتايەتى گىرنگى زۆرى هەيە، هەر لەم وەرەدا

گۆرانىكى سىروشتى بەدى دەكرىت لەپرووى ئاووہەواو خاكەوہ،

ھاوكات مەرفىش لەكاروكردە هزرىەكانىدا چالاكتەر دەبىت.

سەرچاوەكان:

۱- دىوانى گۆران

۲- دىوانى پىرەمىرد

۳- لەغوربەتا (محەمەد عومەر عوسمان)

۴- نزار قەبانى ۵- ئەلبىر كامۆ

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

سه رچنار یادگاری شیرینی شار

ئهو سهروه ختهی ئامرازه کانی گواستنه وه، ساده و ساکاربون و دانیشتوانی شار توانای دهستگه یشتیان به هاوینه هه وارو ناوچه گهشتیاریه دووره کان نه بو، سه رچنار وهك ناوه نیدیکی نزیکی گهشتیاری بوبوه پروگه و ئارامیه خشی دانیشتوانی شار، بو هیور کردنه وهی دهرونی ئالۆزو پشودانی جهستهی ماندوو، خیزان و تهوای چین و تویره کانی کومه لگه، له پشوه کاندایه تایبته رۆزانی ههینی، سهردانیان ده کرد، کهم تاک و خیزان ههیه یادووری خوشییان له گهله ئهم ناوه نده گهشتیارییهی شاردا نه بیته، هه ر ئهمهش وایکردوو ه

سه رچنار پیگهیه کی

گرنگی هه بیته له

یادگه و به ره هه می

شاعیران و نوسه رانی

کۆن و ته نانهت نویش،

سروشتی جوان و بونی

ئاوینکی سازگارو

سهه وزاییه کی زۆر،

ئیهلامیه خشی دهیان شاعیرو هونه رمه ندی کۆن و نوی بوه...

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له پرووی جوگرافییه وه، سه رچنار ده که ویتنه باکوری رۆژئاوای سلیمانی، له سه ده کانی هه ژده و نۆزده دا تا کو ناوه راستی سه ده ی بیسته م، تنها له سه رچاوه ی ئاویکی سازگارو بونی چهند دره ختیکی به رزی چنارو سوره چنار پیکهاتوو که له ئیستادا وه ک شوینی هاوینه ههواره که به رجه سته یه، واته هیچ خانوویه کی له ده ور نه بوه، به لام چهند گوندیکی نزیکی هه بوه وه ک (کانی سپیکه، کانی کورده، زه رگه ته، قلیاسان، قوله ره یسی، سوۆتکه، سورگا، فایه ل، کوۆسته ی چه م، کوۆسته ی بان، به کره جو، کانی به ردینه، هه ناران، توه سپی، چه ق چه ق، باوه مرده و باوه گیلدی که له ئیستادا شوینه واریمان نه ماوه).

له په نجا کانی سه ده ی رابردو و به دواوه، ئه م گوندانه بونه سه رچاوه ی ئاوه دانکرده وه ی سه رچنار له پرووی دانیشه تانه وه و، پاشتریش خودی سه رچنار بووه ناوه ندی ناحیه بو ته واوی ئه و گوندانه.

له گه ل هاتنی عوسمانییه کان، به پیتی هه لومه رچی ئه و کاتی ده سه لاته کانیا ن ده ستیا ن کردو وه به دابه شکردنی مو لک له و شوی تانه ی داگیریا ن کردو ون، سه رچناریش وه ک ناوه ندیکی گه شتیا ری سه رنجرا کیش بو ته جیگه سه رنجی ده سه لاتدا ران و پاشا کانی، پاشتر له سه ر پادشابه کی عوسمانی تا پۆ کرا وه.

میژوونوس و گه ری ده ی به ناو بانگ، (مسته ر ریچ) که له سه الی ۱۸۲۰ هاتۆ ته شاری سلیمانی، پیش ئه وه ی بیته ناو شار له

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

سه رچنارو له نیو کانی و ناوو باخاتی ناوچه که چادری بو هله دراوه،
(میستهر ریچ) له یادداشته کانیدا، سه رچنار به (سوره چینا) ناوده بات،
ههروه ها (میجهر سوئن) یش حاکی به ریتانییه کان له شاری سلیمانی به
(سورچینار) ناوی هیئاوه.

(مهولانا خالید) گهروه زانای ئایینی و دامه زریتهری ته ریه تهی
نه قشبه ندی، کاتیک له هیندستان ده بیته، دووری سه رچنار له دلوه
ئه بهه ژنی و واههست ئه کات دلی به بریان بوه، ئه مهش ههستیکی
پرسوزه بو نیشتمان هکه ی که بههوی سه رچناره وه ده ری برپوه و
حه سه رت و غه میکی گه وری تیدا به دیده کریت، ئه و دووری و دابرا نه
ته نها له ریگه ی رشتنی فرمیسی به کوله وه چاره ده کات و ده لیت:

سینگ به سووتان، دل به گریان، شاره شار و ده ربه ده ر

کییه وه ک من هه لوه دابی دووره یار و بی دیار

خوین له دلما هاته چاوو (به کره جز) یه ک که وته ری

واده کهم من چاری ده ردو داخی دووری (سه رچنار) (خالیدا) گه ر

ئه شقیاو چولگه ردو شیت نه بی تو له کوی؟

غه زنه یین و کابول یا ولاتی قه نده هار

هه ندی سه رچاره ی میژووی ئامازه به وه ده کهن: له سه رده می

(ئه حمه د پاشا) دوامیری بابان له سالانی (۱۸۳۸ - ۱۸۵۰)، سه رچنار

له شکرگا بووه، واته شوینی سه رباز گه و مه شق و راهینانی سوپا بووه.

گهشته میژووییه کان..... رهوف محمهد ئالانی

ناوه کەشی هەر لهو دار چنارانهوه سهراوهی گرتوه که تیایدا بوون و له ئیستادا نه ماون.

هەر به گوێرهی سهراوه میژووییه کان، سهراوه له سهراوه تادا هەر باخو سهراوهی ئاوێکی سازگار بووه و شوینی گهشت و سهیرانی دانیشتوانی شارو دهووبهری بووه، به لأم له ناوه راستی په نجاکانی سهدهی رابردوو کارگهی بهرهمهتانی چیمهنتۆی لی دادمه زری و، بهمه بهستی باشتر

پاییکردنی مامه لهی کارگه که، (٤٠٠) خانوو بو نیشته جی کردنی کریکارو فهرا مانبه رانی کارگه که دروست ده کریت، پاش ئهوه ئاوه دانی روو

له سهراوه چنار ده کات و ده بیته ناحیه و گونده کانی دهووبهری ده خریته سهرا، دوواتر ده بیته گه ره کیکی شاری سلیمانی و تیکه له به شار ده بیته و هەر لهو سنوره دوو گه ره کی تر به ناوه کانی (شه هیدانی سهراوه چنار و گردی سهراوه چنار) تیکه له به یه ک ده بن .

له سالانی (١٩٢٥ بو ١٩٣٠)، سهراوه چنار له لایهن (توفیق قهزازو توفیق وهبی) یهوه ده کردیته به لیره ی ره شادی تورکی که خواونه که یه کی که بوه له پاشا کانی ئهوسای عوسمانی، رو بهری ئهوزه وییه ی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له لایه ن ئه و دوو که سایه تیه وه که دراوه (۳۲) دۆنم بووه، ئهم مامه له یه له گهل کچیکی پادشا که دا کراوه که دوا ی مردنی باوکی به میراتی بۆی ماوه ته وه. پاش کرینی، توفیق قهزاز زیاتر ئاوه دانی ئه کاته وه و نه مام و دره ختی جوانی بۆ ئه هینیت و زیاتر ئه پرازی نیه وه و ماله که ی خوشی ئه با ته ناو سه رچنار.

له بهر بوونی شاخی به ردین و بوونی پیکهاته ی به ردی لایمستون که که ره سه ته ی سه ره کی دروست کردنی چیمه نتویه، له ناوه راس تی په نجا کانی سه ده ی رابردوو، روو سه کان کارگه ی چیمه نتوی سه رچنار دروست ده کهن، بونی ئهم کارگه یه فاکته ریکی گرنگ ده بی ت بۆ بوژاندنه وه ی ناوچه که له پرووی ئابوری و گه شه سه ندنی ناوچه که له پرووی دانشتوانه وه، خه لکیکی زۆر له گونده کانی ده وره به رو شاری سلیمانی و ته نانه ت شارو شارو چکه کانی دیکه شه وه پرووی تیده که ن و جهو جولیکی به رفراوانی تیده که ویت.

به هۆی ئهم کارگه یه وه، خانوو شوینی نیشته جیوون بۆ فه رمان به رو کریکاره کانی دروست ده کری ت و له و زه مه نه به دوا وه سه ره رای پیگه گه شتیاریه که ی، سه رچنار پیگه یه کی پشه سازی گه وره ش په یدا ده کات و سالانیکی زۆر ده بیته سه رچاوه یه کی گرنگی داها ت بۆ شاری سلیمانی و ره خساندنی هه لی کار بۆ دانیشتوانی شارو ده وره به ری.

گه‌شته میژووویه‌کان.....ره‌ووف محهمه‌د ئالانی

ئهم کارگه‌یه له‌سه‌ر بریارى حکومه‌تى هه‌ریمی کوردستان له‌سالى
٢٠٠٨ دا به‌ته‌واوه‌تى داخرا.....

شيعر هه‌ميشه ئاويزانى جوانى بووه، ئهو جوانيه‌ش له‌سه‌رچنارا
به‌رجه‌سته بووه و له‌به‌رچاوى شاعيرانى کوردا وه‌ک بوکيکى رازاوه‌ى
سروشته‌ى خووى نمايش کردوه، ئه‌وانيش کردوانه به‌هه‌وين و ئيله‌هامى
شيعره‌کانيان و زۆربه‌ى شاعيرانى کورد شيعريان به‌بالايدا هه‌لداوه،
له‌وانه مه‌ولانا خاليدو نالى و سالم و پيره‌ميردو همه‌ ساخ ديالان و
زۆرى تريس.

هه‌زهره‌تى نالى شاعيرى پايه‌به‌رزى کورد، پاش ئه‌وه‌ى له‌ سالى
١٨٣٠ ده‌چييت بوو هه‌ج، له‌وى ده‌بييت هه‌والى داگرکردن و
خاپوورکردنى شارى سليمانى له‌لايه‌ن له‌شکرى عوسمانيه‌وه
پيده‌گات، ئه‌و‌يش له‌غهمى قولتى بوو شارو دانيشتوانه‌که‌ى، شيعريکى
بيويته بوو سالى هاوړپي ده‌نوسيت که ته‌واوى به‌پته‌کانى پرسياوه
ده‌رباره‌ى چاره‌نوسى مه‌عليمه‌کانى شارو سالميش به‌وپه‌رى به‌رزى و
جوانيه‌وه وه‌لامى ده‌داته‌وه‌و، دواتر به‌چامه‌که‌ى نالى و سالم
ده‌ناسريت.

نالى له‌به‌يى ١٠ بوو ١٤ى ئهو چامه‌يه‌دا پرسياوه له‌ جوانى
سروشته‌ى سه‌رچنار ده‌کات به‌ سالم ده‌لييت:

ئه‌مجا مه‌وه‌سته تا ده‌گه‌يه‌يه عه‌ينى سه‌رچنار
ئاويکه پر له‌ نارو چنارو گولو چنوور

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

چه شمیکه میسلی خور که له سه دجی بهرۆشنی فهورانی

نوری سافه له سه ر بهردی وهك بلوور

یا عه کسی ئاسمانه له ئاوینه دا

کوا ئهستییه کانێ رابکشین وهك شههابی نوور

یا چه شه ساری خاتری پر فهیزی عاریفه

یهنبوعی نووره دابرژینی له کیوی توور

سالمیش له وهلامی نالی دا ئاماژه ده دات به سه ر چنارو دهلیت:

سووتا دلیم به حالته تی جو باری سه ر چنار

لیئاوه چه شه ساری وه کو چاوی بی به سه ر

ئهو ده شته جایی یاری یارانی حوجره بوو

یه کسه ر مه قامی رۆمییه هه ر وهك ته هی سه قه ر

ههلبهت زۆرن ئه و شاعیر و نووسه رانه ی له دوو توینی

به ره مه کانیا ندا گرنگیان به سه ر چنار داوه، پیره میردی نه مر له شیعری

(له و ده مه ی رۆژ ده گاته ئیواره) دا دهلیت:

زهمزهمه ی بولبولی ئیوارانی

نه رمه بارانی ژیر ده وارانی

له نه شه و به زمی سه ر چنارانی

وشکه سوئی ئه خاته گورانی

بۆ راستکردنه وه و ساغکردنه وه ی خاوه نداریتی سه ر چنار گه راینه وه

بۆ ئه و چا و پیکه وتنه ی ئه میری حه سه ن پور که له گه ل (ماموستا توفیق

گهشته میژووپییهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

وههیی بهگ) سازی کردوه سهبارهت به میژووی رینوسی زمانی کوردی بهم جوړه ده گیرپتهوه دهلی:

(که من موتهسهریف بووم کورپک بوو وهتهن پهروهو بوو ناوی میرزا توفیق بوو ئیستا کوره کهی له ئیرانه، کوری شهفیق قهزاز، شهفیق قهزاز کوره کهی ئیسته له ئیرانه، ئه مه زور نزیکی من بوو ههتا ئه مکرد بهوه کیلی خیتابهی کوردی، که وهلههد بهاتهیه، ئه وه کیلی کورده کان بوو، من ناوم ئه برد، پیاویک بو خوش بوو، جوان بوو، نیر بوو، ئینجا گوتم میرزا توفیق بچو بیرسه ئه م گرده بچوکه له کن سه چنار هی کییه ؟ ئه گهر ئه یفرۆشن، با بیکرین به شه ریکی، بیکهین به پارک ، چوو پرسی وهاته وه گوتی هی پیرئینکه ئه یفرۆشی به (۳۰۰) رووییه یانی ۲۱ پاوهن ، گوتم بچو بیکره ، چوو کرپی بوو به هی ههردوو کمان)..

ههروه ها له درێژهی باسه کهیدا ماموستا توفیق وههیی دهلی:

من له گهل سیاسهت خهریک بووم، ده ریانکردم، چوومه به غدا، پولیکم نه بوو، نه مگوت ئه نوسن ئالتوون وه ئه گری و زپر وه ئه گری، من قونه ره کهم پینهی پتوه بوو، رۆژیکیان هاته لام گوتی به خوا (۱۰) ههزار رووییه م تیا سهرف کردوه، گوتم موباره کت بی، هیچی منی تیانیه، پارهم نییه، عانهی بی ئه لئین، پوولم نیه.

به پپی ئه م به لگهیه بیت پیشتر (توفیق وههیی بهگ) و (میرزا توفیقی قهزاز) خاوه نداریتی سه چناریان کردوه، میرزا توفیق پارهیه کی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

زۆریشی له جوانکردن و رازاندنه ویدا سهرفکردوه، ههر به پێی ئهوه به لگه نامهیه توفیق وههیی وهك ئاماژهی پیکردوه وازی له بهشه مولکی خۆی هیناوه له سهر چنار.

ئه گهر بمانه ویت دهر باره ی هاوینه ههوار ی سهر چنار قسه بکهین، ده بیته بگه پێنه وه بۆ سهره تاکانی دروستکردنی شاری سلیمانی له سالانی ۱۷۸۳ بۆ ۱۷۸۴ له لایه ن ئیبراهیم پاشای بابان-هوه.

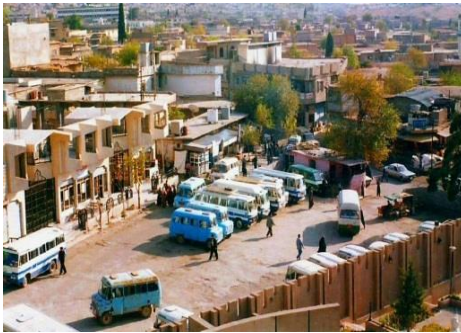
وهك سهر چاوه میژووییه کانیش پیمانده لێن یه کیك له وه کارانه ی وایان له ئیبراهیم پاشای بابان کردوه که ئهم شوینه ی ئیستای سلیمانی هه لیبژیریت بۆ دروستکردنی شار، شیوازی تۆبۆگرافی بووه.. به و واتایه ی له وسادا مه لگه ندی کراوته ناوه ندی شار، له ده ورووبه ری شاریش چه ندین سهر چاوه و کانی و میرگ و سه وزایی هه بوه، هه لبه ت ناودارترین و سهرنجرا کیشترینی ئه و سهر چاوانه کانی ئاسکان و سهر چنار بوون.

ئه وه ی سهر چناری زیاتر جوان کردوه و له شوینه کانی تری جیا کردۆته وه به شداری و رۆلی ئافره ت بوه له کایه کۆمه لایه تی و پیشه ییه کانا، ته نانه ت به شداری کردنی ژنان له دامه زراندنی کارگه ی چیمه نتۆی سهر چنار بهر چاوه، جگه له کاری کابانی و بهر پۆه ییردنی مالۆ پهروه رده کردنی مناله کانیا ن په یوه ندیه کۆمه لایه تیه کانیا ن زیاتر پێشخسته وه له گه ل دراوسێکانیا ن ته نانه ت وهك که سی نزیک یه که تر مامه له بان کردوه.

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

لهسهردهمی بابانهکاندا سه‌رچنار شوینی راوو شکار بووه، مه‌هود پاشای جاف له‌ویدا پیشوازی کردوه له (مسته‌رکلۆدیوس ریچ) لهسه‌ردانه‌که‌یدا بۆ سلیمانی له‌سالێ ۱۸۲۰، لهسه‌رچنار خێوه‌تگه‌و ره‌شمالۆ چادریان بۆ هه‌لده‌داو بۆیه ریچ له‌یاداشته‌که‌یدا باسی کردوه و به‌سورچنار ناوی ده‌بات، لهسه‌ردهمی مه‌لیک مه‌هودیش جیی سه‌یران و جریده‌بازی و که‌یف و خوۆشی بووه.

سه‌رچنار به‌هۆی بوونی سه‌رچاوه‌ی ئاوێکی سازگار و بوونی دارو دره‌خت و سه‌وزایی بوته‌هاوینه‌هه‌وارێکی ناسراو له‌سه‌ر ئاسقی عێراق و بوته‌هاوینه‌گه‌شت بۆ دانیشتوانی شاره‌کانی ناوه‌راست و خوارووی عێراق، واته‌به‌هۆی سه‌رچناره‌وه‌میوان پروویان له‌م شاره‌کردوه‌و تیای ماونه‌ته‌وه‌و و ناوبانگی سلیمانی زیاتر گه‌شانده‌وته‌وه‌. گرنگه‌کی تری سه‌رچنار ئه‌وه‌یه‌که‌وتۆته‌قه‌راغ شاری سلیمانی له‌به‌شی رۆژئاوی شار که‌بۆ گه‌شتیاران و میوان بواریکی گونجاوتر ئه‌دات به‌گه‌شته‌که‌یان و شاریش فشاری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر دروستنای.

له‌ناوه‌راستی
په‌نجاکانی سه‌ده‌ی
رابردوو، هاتووچووی
دانیشتوانی سه‌رچنار
بۆ ناو شار به‌هۆی
چه‌ند که‌سیکه‌وه‌ به‌

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

که ئۆتۆمییلی بچوکیان پیبوه، به یانیان و ئیواران خه لک هاتو چۆی کردوه بۆ ناو شارو پیویستییه کانیاں دابین کردوه.

پاش ئه وه پاسی کارگهی چیمه نتۆ دابینکراوه بۆ گواستنه وهی نه فهر بۆ ناو شار.

له ناوه راستی په نجاکانی سه دهی رابردوودا له گه ل ته واو بونی خانوه کانی کارگهی چیمه نتۆ، قوتابخانهش دروستکراوه بۆ کوران به ناوی قوتابخانهی بۆتان، که تائیس تاش هه ربه و ناوه وه یه، قوتابخانه یه کیش بۆ کچان دانراوه له کۆلانی پشته وهی قوتابخانهی بۆتان، ههروه ها مزگه وتی گه وره ی سه رچناریش له ناو ماله کاندای دروستکراوه، هه ره له و کۆلانه بینای فه رمانگه کان هه بوه که بینای ناحیه و به رپۆه به ری پۆلیس و دائیره ی شارستانی تیدابووه و کاروباری ها ولاتیانی ناحیه که راییکراوه.

یه که م مه له وانگهی شاری سلیمانی له سه ر چناریه که به رپۆه به ری تی په روه رده سه ره رشتی کردوه، له سه ر سه رچاوه ی ئاوی سازگاری سه رچنار دوو جوگهی ئاودێری به ره و باشوری سه رچنار ملی رینگه یان گرتوه به م به رو ئه و به ری چه می سه رچناردا درێژبو نه ته وه، به و جوگه یه ی به ری قلیاسان و تراوه جوگهی به کره جو، به وه ی تر و تراوه جوگهی ئاوباره.

له سه ر جوگهی ئاوباره له نزیك قه برستانی سه رچنار و نزیك کارگهی شه کره که ی ئیستا، ئاشیک هه بوه که به ئاوی سه رچنار کاری

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

کردوهو بهئاشی ئاوباره ناسراوه کهخاوهنهکهی ناوی (عیزهت بهگ) بوه.

حکومهتی عیراق سهپرهرشتی زۆربهی شوینهکانی کردوهو بهمولکی دهولت ناوزهدی کردونو بهو هویهش زۆر لهمولک و مالی خهلکی داگیر کردوه، سهپرچاریش بهو دهرده براوه لهکاتی جهنگی (عیراق — ئیران) دا زۆر لهمولک و زهوی و بیناو ئۆتۆمبیلهکانی فرۆشت بهناوی هاوکاری بهردهوامی جهنگو بهرگری، دواتر بهشیک لهمولکی سهپرچار فرۆشرا به(جهلالی جهمال خهفاف) که پیشتر شوینی نهمامگهبوو سهربه فهرمانگهی کشتوکال بووه، ئهویش کردی بهباخچهی ئاژهلان و بووه ناوهندیگ بو گهشتیاران و حهوانهوهو پشوودانی خهلکی سلیمانی و شارهکانیتر، له ئیستاشدا ئهوه شوینه سهیرانگهی نهوورۆزه کهبهناوی خاوهنهکهی ناوئراوهو ئاوهدانتر کراوتهوهو سهپرچاری جوانتر کردوه، لهئیستادا بهشیکی گرنگی جیاکراوتهوه بو باخچهی ئاژهلان و زۆر گیانداری مالی و کیوی تیدایه و جوانییهکی زیاتری بهخشیوهته سهپرچار.

لهپیشدا سهپرچاوهی سههرهکی ئاوی خواردنهوهی سلیمانی لهسهپرچارهوه دابین ئهکراو دواي ئهوهی سود لهئاوی بهنداوی دوکان وهرگیرا زیاد لهنیوهی پیویستی شار بو ئاوی خواردنهوه ههر لهسهپرچارهوه بوه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

له سالێ ۲۰۰۶ حکومهتی ههریم گریهستی له گهه کۆمپانیای (به لاغ) ی لوبنانی بهست تاسهرچنار بکه نه ناوچهیه کی گهشتیاری هاوچهرخ، به لام بههۆی کهمهترخه می کۆمپانیا کهو لینه پرسینه وه له لایه ن حکومهتی ههریم سهرچنار جارێکی تر پهراویز خرایه وه و سیمای جوان و سروشتی تایهتی خۆی له دهست دا، له سهروبهندی بیروکهی جوانتر کردنی سهرچنار زانکۆی سلیمانی پرۆژهیه کی ئەندازهی دانا که تییدا چهند بهنداویک له سهر چه می سهرچنار دروست بکریت بۆ گلدانه وهی ئاوه کهو به کارهینانه وه بۆ مه بهستی خواردنه وه و کشتوکال، به داخه وه ئه ویش جیبه جی نه کرا بههۆی دهستخستنه ناو کاروباری گهشتیاری و خه مساردی لایه نی بهرپرس که حکومهتی ههریمه.

سه ره رای هه مو ئه و که مو کورپیانیهی ده ره هق به پیگه گهشتیارییه کهی سهرچنار کرا وه، به لام تائیس تاش خه لکیکی زۆری شار و گهشتیاری شاره کانی دیکه رووی تیده که ن و کاته خو شه کانیان له با وه شی سروشتی جوانی سهرچنار دا به سهر ده بن.

سه‌رچاوه‌کان

۱. دیوانی نالی.
۲. دیوانی سالم.
۳. چاویپیکه‌وتنی ئەمینی حه‌سه‌ن پور له‌گه‌ل تۆفیع وه‌ه‌بی به‌گ سه‌باره‌ت به‌میژووی ریتوسی زمانی کوردی .
۴. گه‌شتی ریچ ۱۸۲۰ .
۵. دیوانی پیره‌مێرد.
۶. شیعره‌کانی مه‌ولانا خالید.

شارو پهیکهر

میژووی دروستکردنی پهیکهر زۆر کۆنه، بهیپی گهپانهوهو
ئاوردانهوه له میژووی مرۆفایهتی، مرۆفی کۆن بهدوای ئهوهوکارانهدا،
گهراوه تا بهرگری لهخۆی بکات و سروشت بکاته سهراچاوهی
مانهوهو پیشسخستی ژبانی خۆی، ههربۆیه هانای بۆ بهکارهینانی
ئهشکهوت و سهرا درهختهکان بردهوه، تاخۆی لهگیانهوهره درندهکان
پهاریزی، ههرا لهسههرا تاوه مرۆف چهند کههستهیهکی سادهی
بهکارهیناوهو توانیویتی بهردو شاخهکانی پی کون بکات و بیانکاته
شوئنگهیی حهوانهوهو مانهوهی خۆی وهک بهکهه مال، واته تاشینو
ههلهکۆلینی دارو بهرد هۆکاری مانهوه بووه وهک پیویستهکی سهههتایی
پاشان بۆته هونهرو بهیپی سهردهمو ئالوگۆرهکانی ژبان ئهه هونهرهش
گهشهیی کردوه، تهنا ته ههندیک لهدهسهلات و فهرا مانهرا دیرینهکان

گەشتە مېژوویەکان.....رەووف محەمەد ئالانى

مېژووی خۆیان بەھونەری پەیکەرتاشی، نەخشاندووە لەناو ئەشکەوت و سەر تاشە بەردەکان، ئەووی ئەمڕۆ ناودەنرێت شوینەوارەکان پاشماوەی کاری مۆفی چاخەکانی مېژووە، ئیستا سەدان و ھەزاران چیرۆکی لیدەگیردرێتەووە بوونەتە مېژووی مۆفایەتی.

بەگۆرەیی ئەو بەلگانەیی
لەبەردەست زاننا
شوینەوارناسەکاندا، کۆنترین
پەیکەر لەمېژووی مۆفایەتیدا
دەگەریتەووە بۆ ۳۵ ھەزار ساڵ
پیش ئیستا، ئەو پەیکەرە
گوزارشت لەجەستەیی
ئافرەتییکی سنگ گەرەتەکات

کە کێشەکەیی ۳۳ گرام و درێژییە کەشی ۶ سانتیمەترە، ئەم پەیکەرە لەعاجی فیل دروستکراوە و ساڵی ۲۰۰۹ لەناوچەیی (ھۆلیئەری) لەویلابەتی (بادن فۆرتمبیرگ) لەباشووری ئەلمانیا دۆزراوەتەو، بەگۆرەیی ئەو مېژووەیی، مۆف ھەزاران ساڵە ئەزمونی کاری ھونەری پەیکەرسازی کردووە و کردوویەتیئە ئامرازیک بۆ گوزارشتکردن لەژینگەیی دەورووبەری

گەلی کوردیش وەگەلانی دنیا لەم ھونەرە دانەبڕاوە و پۆلی خۆی بینووە لەتۆمارکردنی مېژووی خۆی لەپێگەیی ھونەری

گەشتە مېژوويەكان.....رەۋوف مەھمەد ئالانى

پەيكەرسازى، بەلام بەپىي ھەلكەتەى نىشتمانەكەبى و بوونى شەرو
ناكوكىەكانى ناو خويى و چاوى تەماحكارى دوژمنانى، نەيتوانىوہ ئەم
ھونەرە وەك پىويست پەرەپىيدات و ئەو پەيكەرەنە بپارتىت، بەلگەى
زور ھەن كەپەيكەر لەم ناوچەيەدا جىي بايەخ بووہ وەك شوينەوارە
ھەلكۆتراوہكانى ھەزارمىردو قزقاپان و شوينەوارى شاخى بىستون
لەكرماشان و شوينەوارەكانى نامەدو ئورفە لەباكورى كوردستان.
ھونەرى پەيكەرسازى، لەمىژووى نزيك و ھاوچەرخى مرؤفايەتيدا
رۆلى ئىجگار گەورەى پەيدا كرددوہ، ھىماو نامرازيكە بو
گوزارشتكردن لە ھەست و نەستى پەيكەرسازو تەواوى كۆمەلگە،
پەيكەر زمانى ھەيەو دەتوانىت مېژوو بگىرپتەوہ، غەم و نازارو شادىي
كۆمەلگە بەرجەستە بكات، پەرتوكىكە مرؤف ئاسانتر مامەلەى لەگەن
دەكاو خويندەنەوى بو دەكا، ھەر ئەم تايەتەندىيە و ايكردوہ
زۆربەى گەلانى جىھان بايەخى گەورەيان ھەبى بو ئەم ھونەرەو،
ناوہندى شارو پاركەكان و شوينەگشتىيەكانيان بەدانانى چەندىن
پەيكەرى تەعبىرى برازينەوہ، ھەندىك شارى دونيا ھەيە، لەرپگەى
پەيكەرەكانىوہ دەتوانى خويندەنەوہ بو مېژووہ كەى بكەى، گەر وەك
رېيوارى رپت بكەوېتە ئەو شارانە پىويست بە مرؤفكى گىرەرەوہ نىيە
تامىژووى شارو ولات و گەلەكەت پىناسىيى، بەلكو پەيكەرەكان ئەم
رۆلە دەبىن و چىرۆك و سەرگوزشتەى دوينىت بو بەيان ئەكەن .

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

لهمرۆدا، شارو پهیکهر دوانهیه کی پیکهوه بهسترونو، سیمای
دیارو مۆدیرنانهی ئهمرۆی شار بوونی پهیکهره بهفۆرمه نوویه کهی،
بهگویره ی پیوه ره

گهشته تیاریه کان
پهیکهر مه عالیمی
دیار شاره و
سهرچاوه ی
کیش کردنی
گهشتیاریکی زۆری
بیانیه، بۆ نمونه

پهیکهری ئازادی یان سهربهستی ئه مریکا، بهدرتزاری میژوو خهونی
مروڤگه لیکی زۆر بووه له سهرتاسهری جیهاندا تا له نزیکه وه بیسن،
ئه وهش وایکردوه ئه و پهیکهره بیته سهرچاوه یه کی گهوره ی
گهشتیاری ئه و ولاته.

له میژووی نزیك و هاوچه رخی باشووری کوردستاندا، تاراده یه ک
پهیکهر به هاو سهنگی هه بووه و له شاره کاندا کهم تازۆر ناماده گی
هه بووه، بۆ نمونه له هه شتاکانی سه ده ی بیستی رابردو و به دوا وه
زۆریه ی زۆری فولکه کانی شاری سلیمانی پهیکه ربووه شوناسیان،
ناونیشان و نازناوی زۆریه ی زۆری فولکه و شوینه گهشتیه کانی شار
بوونه هه لگری ناوی ئه و پهیکه رانه ی لیان داده ران...

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

ناکریت رۆلۆ بایهخی مامۆستا (عهتا قهزاز) له بهرچاو نه گیریت
که له سالێ (۱۹۷۱) ۱۵ یه کهم پهیکههری بۆ شاعیری گهورهی کورد

(پیره میرد) دروستکردو له بهردهم
ئوتیل سلیمانی پالاسی ئیستادا
داینا.

ئه مه یه کهم بهر کهوتنی بینایی
خه لکی شار بوو به هونههری

پهیکهه سازی، هونههه نه نه (عهتا قهزاز) ماوهیه کی زۆر مامۆستای
پهیمانگههی هونههه جوانه کانی شاری سلیمانی بوو دهیان خویندکاری
پینگه یاندوه بۆ خزمهتی هونهههری کوردی، پاش سهفههه کردنی بۆ نهوورپا
وهک سهفهههه یکی هونهههری شیوه کاری چه نه نه ی پشانه گههی له ولاتانی
نهوورپا کردۆته وهو هونهههری کوردی به خه لکی بیگانه ئاشنا کردوه...

به شیوهیه کی گهشتی بزواتی په ره سه نه نه نه پهیکهه له شوینه
گهشتیه کانی شاردا ده گهه پته وه بۆ سه ره ده می رژی می به عس،
له وه سه ره ده مه دا زۆر کهس رۆلیمان هه بو له هونهههری پهیکههه سازیداو
پهیکهه بو به هیمای خه بات و به ره نگاری، ته نه نه نه زۆر جار له به ره ده م
ئه و پهیکهه ره نه ده خۆ پشانه دانی گهوره کراوه و خه لک بوونه قوربانی،
وهک پهیکهه ره کهی کاوهی ئاسنگههه.

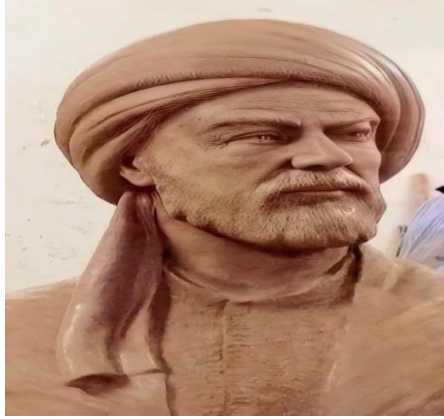
گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

دوای راپه‌رین، له‌رووی سیاسی و کۆمه‌لابه‌تی و هونه‌ری و نه‌ده‌بیه‌وه وەرچه‌رخان روویدا، هونه‌ری په‌یکه‌رسازیش بیه‌ش نه‌بو و له‌م گۆرانکاریه‌دا، دروستکردنی چه‌ند په‌یکه‌ریک له‌سه‌رشه‌قامه‌کان به‌تاکو گروپ نه‌نجامدران، له‌وانه‌ په‌یکه‌ری شه‌هید ئارام و شه‌هید مامه‌رپیشه‌و شه‌هید ئاسۆی ده‌لاکو فولکه‌ی یه‌کگرتن که‌ به‌فولکه‌ی ده‌سته‌که‌ ناسراوه‌و زۆری تریش.

هونه‌رمه‌ند (زاهیرسدیق) کاره‌کنه‌ریکی دیاری په‌ره‌پیدانی ئه‌م بواره‌یه‌و له‌سالی (۱۹۹۱) داپه‌رژۆهی په‌یکه‌رسازانی کوردستانی دامه‌زراند که‌جێده‌ستیان له‌هه‌موو شاروشارۆچکه‌کانی کوردستاندا دیاره‌، چه‌ندین کاری په‌یکه‌رتاشییان له‌(سلیمانی، هه‌ولێر، په‌واندوز، سه‌یدساق، کۆیه‌، هه‌له‌بجیه‌ی شه‌هید، ده‌ربه‌ندیخان، ده‌ربه‌ندی بازیان) نه‌نجامداوه‌، له‌سه‌ر کاره‌کانی و گرنگی هونه‌ری په‌یکه‌رسازی، یه‌کیکه‌ له‌و هونه‌رمه‌ندانه‌ی شاروشارۆچکه‌کانی کوردستان به‌په‌یکه‌ره‌کانی ئه‌و ره‌نگین و رازاوه‌تر بوون.

هونه‌ری په‌یکه‌رسازی کوردی قۆناعی گه‌وره‌ی بپه‌وه‌و ئاستی لۆکالی تپه‌په‌راندوو، بو‌ئموه‌ کاره‌کانی هونه‌رمه‌ند (هادی زیائه‌دین) که‌خه‌لکی رۆژه‌لاتی کوردستانه‌و له‌شاری سنه‌ نیشه‌جیه‌ ده‌نگدانه‌وه‌یان هه‌یه‌و توانیوتی بیه‌شه‌ ئه‌وه‌یه‌کی گه‌ش بو‌ هونه‌ری په‌یکه‌رسازی کوردی له‌ جیهاندا.

گهشته میژووییه کان.....رهووف محهمه د ئالانی

پهیکه ری مه حوی (ژاهیر صلیق)

پهیکه ر سه لیکه و توانای هونه ر مه ند دیاریده کات به چی مادده یه ک کارئه کات (له قور یان گه چو چیمه نتوو برؤنز)، یاخود له سه ر چ مادده یه ک کاره که ی هه لده کولیت بو نمونه (بهرد ، شاخ ، ئیسقان ، دیوار، یان شاخی ئازه له کیویه کان).

(چینه ر نزار) یه کیکه له هونه ر مه نده پهیکه ر سازه کان و رۆلی خوی بینیه له م بواره د، تائیستا (۲۵) پهیکه ری دروست کردوه که (۲۲) پهیکه ر یان له ناو شاری سلیمانی و (۲) پهیکه ر له شاری هه ولیرو (۱) پهیکه ر له شاره زوور.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

سهرباری رهخنه کانی له لایه نی په یوه نندیدار که هاو کاریان ناکهن،
ئهو پیی وایه لایه نه په یوه نندیداره کان وهک پیویست رۆشنیریان
له میژوو یان کاریگه ری په یکه ره که مه بویه وهک پیویست نابنه هو کاری
گه شه سهندن و بره و دان بهم هونه ره.

زۆریه ی هونه رمه نندانی په یکه رسازی گرفتیان هه یه له گه ل
حکومهت و لایه نه په یوه نندیداره کان که وهک پیویست هاو کاری ئه م
بواره ناکهن، گلهی ئه وان به شیوه یه کی سه ره کی له هه ردوو
به ریوه به رایه تی رۆشنیری و به ریوه به رایه تی شاره وان و پاریزگی
سلیمانیه له سه ر لابرذن و ریگری کردن له کاره هونه ریه کانیان.

(په یکه ره کانی بختیار به مۆ)

کی شه و ئاریشه کانی به رده م کاری هونه ری په یکه رسازی له هه ری می
کور دستاندا هه مه لایه نه، به شیکیان په یوه نندیان به مادده وه هه یه و
به شیکی دیکه شیان به پالپه شتی مه عنه ویسه وه، ئه مه ش وایکر دوو

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

جھوچۆله کانی ئەم هونەرە سنورداربن و ژمارهه کوالیتیان وهک پیویست نهی، بهشیوهیه کی گشتی گرفته کانی ئەم بواره پهیوهندی بهم خالانهوه ههیه:

۱. نهبونی ماددهی دروستکهری باش.
 ۲. نهبونی کارگهی باشی برۆنر.
 ۳. نهبونی هۆشیاری کۆمه لایهتی لهسهه پهیکهر.
 ۴. نهبونی پلانی زانستی وهزارهتی رۆشنیبری بۆ هونهری پهیکهرسازی.
 ۵. نهبونی شوینی گونجاو بۆ دانانی پهیکهر
 ۶. کهمتهه رخمه می سه ندی کای هونهرمه ندان
 ۷. نهبونی ههماههنگی له نیوان پهیکهرسازه کان
 ۸. نهبونی لیژنه ی پسیۆر بۆ هه لسه نگانندی کاره کان.
 ۹. نه پاراستنی پهیکهره کان له شکان و نۆژهن نه کردنه وهیان.
 ۱۰. زۆری و بۆری کاره هونهریه کان.
 ۱۱. کهمی سپۆنسهه بۆ کاره هونهریه کان
- هونهری پهیکهرسازی کاریکی قورسهه ماندووبونی زۆری ئەوی، لهم بواره دا چهند کاریکمان لهسهه شه قامه کان بهرچاو کهوت که ناوی ژنه هونهرمه ندیکی لهسهه ربوو، به باشمانزانی لهم کتیبه دا بهسهه ری بکهینه وه تانه ویش کیشهه گرفته کانی خۆی لهم بواره دا بهرچاو بجات، (ئاسۆس جاف) ئەم کهچه هونهرمه نده پهیکهرسازه، دهه چووی

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

کۆلیژی هونهری زانکۆی سلیمانی (بهشی پهیکه‌رسازیه)، تائیس‌تا به‌شداری (۲۳) پێشانگه‌ی هاوبه‌شی کردوه له سلیمانی و هه‌ولێرو به‌غداو فه‌ره‌نساو ئێران، شه‌ش په‌یکه‌ری دانراوی سه‌ره‌شه‌قامی هه‌یه‌ بۆ که‌سایه‌تیه‌کانی کورد، کاره‌کانی به‌ماتریالی برۆنزو مه‌رمه‌ر دروست کردوه .

(به‌رزان زاھیر محهمهه د) که‌ نازناوی بنه‌ماله‌که‌یان (شازه‌یه)، یه‌کی‌تری هه‌و هونهرمه‌ندانه‌ی کاری په‌یکه‌رتاشی ده‌کات که‌ هاوشیوه‌ی هونهری په‌یکه‌رسازیه، به‌لام ئه‌م شیوازه‌ تاشین و هه‌لکۆلینه‌ له‌سه‌ر به‌ردو شاخ، ئه‌و تائیس‌تا (۹۸) په‌یکه‌ری له‌به‌رد تاشیوه‌و له‌زۆربه‌ی ناوچه‌کانی کوردستان کاری هونهری خۆی نمایش کردوه، له‌هه‌ولێر له‌ناو پارکی شانده‌هر (۲۳) په‌یکه‌ری دانراوی هه‌یه که‌ هه‌موویان په‌یکه‌ری ئازهلێ کیوی و مالین، له‌شاره‌کانی سلیمانی و ده‌ربه‌ندیخان چه‌ندین په‌یکه‌ری دروست کردوه، وه‌ک خۆی وتی یه‌که‌م که‌س بوم له‌ کوردستاندا په‌یکه‌رم له‌به‌رد تاشیوه، ئه‌و هوکاری پش‌تگویی خ‌س‌تن و که‌مه‌ترخه‌می ئه‌م هونهره‌ ده‌گه‌رپێنێه‌وه‌ بۆ حکومه‌ت و ده‌لی: وه‌ک پێویست ئاور له‌ هونهری په‌یکه‌رسازی نه‌در اوته‌وه‌.

**پهیکه‌ری شه‌هید نارام
(به‌رزان شازه)**

له‌هه‌ریمی کوردستان زۆربه‌ی ئه‌و پهیکه‌رانه‌ی دائه‌نرین
ئه‌شکیندرین و لای خه‌لک جیگه‌ی ریزین، ئه‌مه‌ش ئه‌گه‌رپته‌وه بو
نه‌بونی و شیا‌ری ته‌واو لای خه‌لک له‌سه‌ر پهیکه‌ره‌کان،
هونه‌رمه‌ندانیش ئه‌م دیارده‌یه‌یان گه‌رانده‌وه بو بوونی لی‌شاویکی زۆر
له‌ره‌خنه‌ له‌م بواره‌دا که وه‌ک پیویست لایه‌نی باشه‌و خراپه‌ی ئه‌و
هونه‌ره‌ به‌رچاو ناخه‌ن، واته‌ ئه‌و ره‌خانه‌ زانستی نین، بۆئهم مه‌به‌سته
سه‌ردانی هونه‌رمه‌ندی پهیکه‌رتاش و ره‌خنه‌گری بواری پهیکه‌رسازی
(به‌ختیار به‌مۆ) مان کرد که (٤٠) ساله‌ له‌م بواره‌دا کارده‌کات و زیاد
له‌هه‌زار به‌ره‌مه‌می هونه‌ری پهیکه‌رتاشی کردوه، که هه‌موویان کاری
بچوکن له‌به‌ردو دارو ئیسقان و شاخی ئازهل، ئه‌و وتی:

گەشتە مېژووېيەكان.....رەووف محەمەد ئالانى

من يە كەم ھونەر مەندەم لەرۆژ ھەلا تى ناوەرەست كەتوانىومە شاخى
نازەلى كېوى لەكارە ھونەرىە كام بە كار بېم، ئەو رەخنەگرەى بواری
پەيكەرسازى و پەيكەرتاشى، ھەلەو كەمو كورپەكانى ئەم بواریە
گەراندەو ە بۆ حكومەت و لایەنە پەيوەندیدارەكان و ئەو ھونەر مەندانەى
بەتاك و بى وەرگرتنى راي كەسانىت، كاری ھونەرى ئەكەن.

ئەو ەى لەم نوسینەدا بەدیمانكرد، تائىستا ھونەرى پەيكەرسازى و
پەيكەرتاشى لەھەرىمى كوردستان نەبۆتە جىى بايەخى حكومەت و
لایەنە پەيوەندیدارەكان، ئەو كارانەى كراون زياتر ھەولتى كەسین،
بۆیە پىويستە پلانى سالانەى زانستى بۆدیاریكردنى پەيكەر و شوینى
گونجاو بۆ دانانیان دەست نیشان بكرى و ئەو ماتریالەى بەكاردییت
جۆرى باش بن تازياتر بەرگە بگرن، پىويستە لیژنەىەكى بالای پىسپۆر
سەرپەرشتى ئەو كارە ھونەریانە بكات و واباشە كارە ھونەرىەكان
دووربن لەئىشى حیزبى و كاری بچوك، بۆ ئەم مەبەستە ھىمای
نىشتمانى و نەتەو ەى بەكاربھینرىت، باشترە دەستەو كۆمەلەىەك بۆ
ھونەر مەندانى پەيكەرساز و پەيكەرتاش پىك بىت، تائەوان بەكۆمەلەو
بەپى ھەلسەنگاندىن كارە ھونەرىەكان ئەنجام بدەن، ھاوكات لەسەر
حكومەت پىويستە مۆزەخانەىەكى گەورە دروست بكات بۆنمایشى
ئەو پەيكەرانەو راگەیاندىنەكانیش رۆلپان ھەبى لەناساندن و نمایشى كارە
پەيكەرسازىیەكان.

شوینه‌واره‌کانی نه‌وی

بونى شوینه‌وار
ده‌رخه‌رى بوونى
میژووویه‌كى دیرینه،
به‌هوى هه‌لكه‌وتهى
جوگرافى و گرنكى

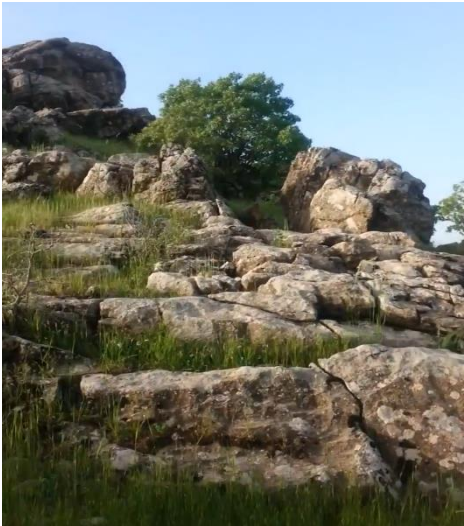
خا‌كه‌كه‌بى و ده‌وله‌مه‌ندیه‌كه‌ى، له‌كۆندا كوردستان بۆته ملمانى
نیوان ئیمپراتۆرو ده‌سه‌لاتداره‌كانى ناوچه‌كه‌و جیهان، به‌هوى ئه‌وه‌ى
له‌كۆندا كه‌وتۆته نیوان ئیمپراتۆره‌كانى (ئاشورى و ساسانى و عوسمانى)
همه‌میشه‌ چاوى ته‌ماعكارى و داگیركارى هه‌موو ئه‌وه‌یترانه‌ى
له‌سه‌ربووه، گه‌لى كوردیش بۆ پاراستنى خۆى ناچار شوینه
سه‌خته‌كان و ناوچه‌ دوره‌كانى هه‌لبژاردوو بۆ ژیان، ئه‌و ناوچه‌و
شوینه‌ى كه‌ وتونه‌ته نیوان به‌رزایى چیاكان و شوینه‌ نادیاره‌كان،
تاده‌ستى نه‌یاران و دوژمنانیاں پى نه‌گات.

گوندى نه‌وى له‌ناوچه‌ى شاره‌زور، سه‌ربه‌ ناحیه‌ى خورماله،
كه‌وتۆته باكورى رۆژه‌لاتى قه‌زای سه‌یدسادق و حه‌وت كیلومه‌تر
لییه‌وه‌ دووره، یه‌كینه‌ له‌و گوندانه‌ى چه‌ند شوینه‌‌وارىكى گرنكو
میژوووى لییه‌ كه‌بايه‌خى گه‌وره‌یان له‌ساغکردنه‌وه‌ى میژوووى ژیارى
له‌ناوچه‌كه‌ هه‌یه، له‌كۆنه‌وه‌ به‌هوى پانتاییه‌كى فراوان له‌زه‌وى

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

کشتوکالی و بوونی سهرچاوهی ئاوی چه میک که به ناو دیکه دا دهروات، دانیشستوانی زۆربووه و کشتوکالکردن بوته سهرچاوهی بژیوی خه لکی ناوچه که .

ئاوی نهوی به دوو و اتا لیکندهوهی بوّده کری، یه که میان واته نهوی یان نزم، ئەم دێیه که وتۆته نیوان بهرزایه کانی شاخی سورین له دۆلێکی فراوان، نهوی له پێدهشتیکی پان و بهریندا خوی نمایش ده کات و ئاویکی زۆر به ناو چه مه که ی نهویدا دینه خوار که گونده که ی کردوه به دوو به شه وه، واتای دوو مه ی نای نهوی به مانای نوێکردنه وه دیت، خه لکی ناوچه که پیمان وایه ئەو شوینه کۆنه جاریکی تر نوێکراوه ته وه بوّته وه به شوینی ژیان و ئاوه دانی.

له ناو دێی
نهوی و له مبهرو
ئه وه بهری دیکه وشکه
که له کی زۆر
ده بیبری که هه مووی
جیگه ی خانووی
کۆنه به دریه ژایی
دێیه که تاده گاته
بهرزایی شاخه که،
ئه مهش ده رخه ری

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

ئهوهیه ئهم ناوچهیه له کۆندا شاریکی زۆر گهوره بوه، بههۆی ئهوهی تاکه دهر وازه بوه بۆ ها توچۆ به رهو ئهودیوی رۆژهه لاتنی کوردستان، سهراچه او میژووویه کانیش ئهوه پشتراست ده که نهوه که پریگهیه کی سه ره کی بازرگانی بوه له نیوان شاره زوورو ئیراندا، ئهم ناوچهیه بههۆی زۆری ئاو ههمیشه ناوچهیه کی فراوانی کشتوکالی بووه، ههر ناوچهیه کیش دانیشتوانی زۆر بێت به رههمه کشتوکالیه که ی به کار ده بنی و ده بێت به رههمی خوراکی، له ناو دێی نهویدا به دریا یی گونده که تا به رهو باکور برۆین شوینی ئاش (ناسیا) و ده بنی، ئهم ئاشانه بوونه ته به شیککی گرنگ له شوینه واری گونده که، وهک شاره زایان و شوینه وارانسان ئاماژه ی بۆ ده کهن، ئهم ئاشانه میژوووه که یان ده گه پیته وه بۆ دوو سه ره ده می جیاواز، یه کهم بۆ سه ره ده می ئاشوری و ساسانی، دوو هه می ش ده گه پیته وه بۆ سه ره ده می تازه که له ئایینی پیرۆزی ئیسلامه وه ده ست پیده کات تانیوسه ده له مه وه بهر،

ئه گه ره به وردی سه رنج
له ئاشه کان بده یی ده بنین
له قسل و به رد پیکه اتون،
به پیتی سه ره ده مه کان هه ندیک
له ئاشه کان له هه مان شوینه
کۆنـــــــــــــــــــــــــــــــــه کیان
دروستکرا و نه ته وه و سو دیان

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

لی بینراوه.

شوینهواری شاریکی کۆن که (شاری زوحاک) ی پیده لاین له نزیك

قه لای زوحاکه
به قه لای نهویش
ناوده بریت، ئەم
شاره دوو به شه،
به شیکیان به ته نیشته
گردی قه لاکه وهیهو

دوو همیشه به خوار ئەو گرده وهیه، به دیاریکراوی به لای خۆرئاواو
باکوری خۆرئاوا دا هه لکه وتوه، گۆره که ده که ویته به شی خۆره لاتی
چهمه کهو به کۆمه له بهردی کۆکراوه دا دیاره که شوینی خانوو کان
شاریکی گهوره بووه، ئەو زه وییانهی که وتونه ته خوار قه لای نهوی
به هۆی لیژی و کهم به کارهینانیاں بو کشتو کال، بناغه ی خانوه کانیاں
ماون، به لام زه وییه کانی تر که که وتونه ته ده شتایی به هۆی به کارهینانیاں
بو کشتو کال که متر جیگه ی خانوه کانیاں دهرده کهون، بناغه ی
خانوه کانی ئەم شاره به دوو جوړ دهرده کهون، یه که میان زۆر کۆنه و
شاره زایان وای بو ده چن که له سه ده ی شانزه یه مدا خانوو بوین و
له سه ر بناغه ی ئەو خانوانه خانوی تازه دروست کرابن، جوړی
دوو همیشه بناغه که میان ئەستوره و بهردی گهوره یان تیدا به کارهاتوه،
قانیعی شاعیر شیعیکی بو ئەم شاره نویسه به ناوی (سه رگوزشته یه کی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهد ئالانی

میژووی، تیایدا باسی شوینهواری ئەم شاره دهکات که شاریکی گهوره بوه، له کۆنهوه خه لکی ناوچه کهش ده ماو دەم گهوره یی ئەو شاره یان بۆ باسکراوه که ده لیت: له نهو یوه تا خورمال و ئە ههده ئاوا، خانو به تهنیشت خانوه وه بوه، مرۆف توانیویتی هه ر به سه ر بانی خانوه کانه وه له مسه ر بۆ ئەو سه ر بروت، قانیع به م جو ره باسی ده کات و ده لیت:

له بهر (به ر ده به ل) روانیم ئاساره
دیاره که جینگه ی یه ک گهوره شاره
قهیسه ری و بازا، سه راو دوو کانه
بنچینه ی خانوو هه روا عه یانه
تا ده لیت:

ئه مجا پایته ختی هیتایه شاره زوور
شاری دروستکرد به نهوی مه شهوور
نهوی و به ر ده به ل هه تا کو خو لمار
ئهم ده شته گهوره ی هه موو کرد به شار

له بن قه لاو له ریکی کۆتایی به شی خۆره لاتنی و چه ند سه د مه تریک شویتیک له ناو شاره کۆنه که دا نیمچه به ر ده لانو مه یله و ته خته، به ر دیکی لییه رووه که ی داتا شراوه و قولکه یه ک له ناو ه راستیا هه لکه نه راوه پیوانه که ی (۶۰ × ۷۰) سم و قولیه که شی (۳۲) سانتیمه تره و درێژیه که شی (۲) م و پانیه که شی (۱/۵) مه تر و

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

نیویکه، بههوی کارکردن له پینگه که شوینی بهرده که ئالوگۆر کراره و گواستراوه تهوه بو خوارووتر. له لای سهروهوی ئهوه بهرده بهردیکی تر سی جیی بازنهیی له سهه هه لکۆلراوه که له دهووربهری ئهم بهردانه شوینهواری خانوی زۆر کۆن ههن و پێ دهچی شورا به دوری ئهم په رستگایه دا کراییت.

بونی ئهم بهردانه وه لکۆلینیان بهوشیوه بازنه ییه ده گه ریشه وه بو ئه نجامدانی رپوره می ئایینی واته په رستگه بووه، ئهم بهردانه ش شوینی په رستن بوون، شوینه وارناسان ئهم بهردانه به سه کۆی زه رده شتی لیکده ده نه وه.

یه کیکی تر له وه شوینه وارانه ی که تانیستا ماوه و زۆر باسی کراره قه لای زوحاکه که به قه لای نه ویش ناوی ده بن، ئهم قه لایه که وتۆته باکوری خۆر ه لاتی نه وی له دووبه ش پیکه اتوه که پیمان دهوتری (قه لای سه روو) و (قه لای خواروو)، له به شی باشوری رۆژه لاتی قه لاکه ژماره یه کی زۆر چراوگی ئاگر ده بینریت له به رده کان

گهشته میژووییه کان..... ره هوف محهمه د ئالانی

دهر هیتران، له بهشی سه ره وهی قه لاکه چالیکئی گه وره ده بیریته که له لایه ن چه ته کانی شوینه واره وه هه لدراره ته وه به مه بهستی بردنی که له پهلای ناو قه لاکه، سه رکه وتن بۆ قه لاکه به شیوهی پلیکانه ی هه لکۆلراوبوه تا ده گاته ناو قه لاکه، ناو به هۆی بۆری دروستکراو له قسل هیتراره بۆ ناو قه لاکه له باکوری رۆژه لاتئی قه لاکه وه.

دانیشتوانی دئی نه وی نیگه رانن له وهی لایه نه په یوه ندیداره کانی حکومه تی هه ریم وه ک پیویست ئاورپان له دیکه و شوینه واره کان نه دا وه ته وه، ئەم فهرامۆشکردنه بۆته هۆی له ناو چون و تالانکردنی شوینه واره کان، بۆیه داوایان کرد، ئاماژه به که مهترخه می حکومه ت بده ن و هانیان بده ن زیاتر ئاور له دئی نه وی بده نه وه تابکریشه ناو چه یه کی گه شتیاری گرنگو گه وره، چونکه بونی شوینه واره سه رچاوه ی ئاو دوو هۆکارن بۆ دروستکردنی ناو چه ی گه شتیاری.

یه کیکی تر له شوینه واره کانی نه وی زیندانی زوحاکه، ئەم شوینه واره له بنه رته دا گۆرپکی له به رد هه لکه نراوه وه ده که ویته باکوری دئی نه وی له دووری کیلومه تریک، هه روه ها که وتوته رۆژه لاتئی چه می نه ویش، گۆره که له گابه ردیک دهر هیتراره درپیشه که ی (۱۱) مه ترو نیوه و پانیه که شی (۶) مه ترو نیوه، به رده که له گه ل پرووی زه وی ته خته ده می دهر گای گۆره که وه ک ده می هۆده یه ک هه لکه ندراره ته نانه ت شوینی گریژنه ی دهر گاو کیلونیشی بۆ هه لکه ندراره وه هه ردووشانی جیگه ی دهر گاکه ی بۆ هه لکه نراون،

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهد ئالانی

ئهممش ئهوه ناگهینهی که بۆ هاتوچۆ دروستکرا بیّت، به لکو تهنها شیوای بیناسازی ئه و سهردهمه ده رده خات.

دهرگای چونه ناوه وهی
رووه و خۆرئاوایه که دهروانی
به سهه چه مه که دا، له سهه ربانی
گابه رده که کونیکه شیوه
بازنه یی ده ره یی تراوه
پیوانه که ی (۵۸) سانتیمه تر
دوو جایه بۆ ئه وه

هه لکو لئراوه تاتیشکی خۆر بچینه ناو گۆره که وه، له دیوی ناوه وه ی
گابه رده که له به شی رۆژه لاتی گۆره که تاقیک هه لکه نراوه
به رزیبه که ی (۵۰) سانتیمه تره و قولیه که شی (۴۸) سم .

سهه رچاوه میژووییه کان به شیوای جیا جیا باس له م قه بره ده که ن،
هه ندیک به زیندانی زو حاک ناوی ده به ن، به لام زۆر به ی سهه رچاوه
میژووییه کان به قه بری که سیکی گه وه وه و خاوه ن ده سه لات دیاری
ده که ن و ده یگیر نه وه بۆ سهه ر ئایینی زه رده شتی، هه ندی که سی تر
ده یبه نه وه بۆ سهه ر ده میکی پیشووتر که ئایینی میتراییه، چونکه لای
ئایینی میتزایی خۆر هیما ی په رستن بوه، شاره زایانی بواری شوینه وار
ئه مگۆره ئه به نه وه سهه ر ئایینی میتزایی به هو ی بونی ئه وه هیما یانه ی
له گۆره که هه لکه نراوه .

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمههه ئالانی

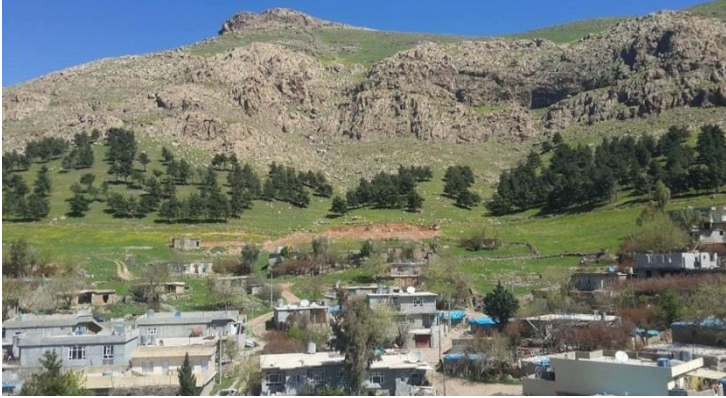
لهم بابه تهی بهرچاومان
کهوت و تییینیمان کرد، بوونی
چهند شوینه واریکی میژووی
گرنگه له دیی نهوی، که
ده گه پینه وه بو سهرده می
میترایی و زهرده شتی و ساسانی،
بهلام وهک پیویست حکومهت

نهیتوانیوه بایه خیان پییدات و بیان پارێزیت له دهستی ویرانکه رانی
شوناس و میژووی نه ته وه کهمان، پیویسته ئەم دییه بکریتسه شوینیکی
شوینه واری و گهشتیاری تا خه لکانیتر سهردانی بکه ن و بکریتسه
ناسنامهی میژووی نه ته وه کهمان، وهک چۆن گه لانیتر ئەمکاره ده که ن .

سه رچاوه کان:

۱. دیوانی قانع، ناماده کردنی بورهان قانع.
۲. عهبدولر قیب یوسف، شوینه واره کانی نهوی له شاخی سورین، چاپی یه کهم ۱۹۹۴.
۳. یاداشته کانی مامون بیکه به گ، محهمه د جمیل رۆژبه یانی و شکور مسته فا ۱۹۸۰ به خدا.

قهلای خان ئهحمهه خان

له گهشتی ئهحمارهماندا ئاورپک له میژووی شوینه وارپک ئهدهینهوه ، کهله رابردوودا رۆلی گرنگی گێراوه له میژووی ئهه دهقههه ی ئیمهداو بۆته لانهی خۆپاریزی و مانهوهو بههیزبوونی قهلهمههوی دهسهلاتی میرنشین و خانهکانی ئهوسا، بهپیی لیکۆلینهوهکان و سههچاوهکان میژووی ئهه قهلایه زۆر کۆنهو بۆ سههردهمی ئایینی میترایی و زهردههشتی ئهه گههپتهوه، ئهه شوینه ناوی (قهلای زهلم) هکه بهقهلای (خان ئهحمهه خانیش) ناسراوه ده کهوینته شارۆچکهی خورمالی پارێزگای ههلهبجه، ئهه شوینهواره کهوتۆته سهروو گوندی ئهحمههئاو او خوار گوندی زهلم. قهلای زهلم لهرووی جوگرافیهوه ده کهوینته رۆژهلاتی شاری کرماشان و جوانرۆو لهباشوورهوه شاری ههلهبجهو لهخۆرئاواوه شارهزوروو سلیمانیو لهباکورهیشهوه شاری مهرویوانو سنه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

جگهله قه لای زهلم، چه ندین شوینه واری گرنگ له ناوچه که دا ههیه، بهرچاوترینیان پاشماوهی شوینه واری ههردوو مزگهوتی خورمالو ئهحه دئاوایه که له سهه نه خشه کۆنه کهیان دروستکراونه ته وه.

قه لاکه دوو کیلومه تر له ناو گوندی ئهحه دئاواوه دورره، به قه دپالی شاخه که وه شوینه واری (قه لای زهلم) یاخود (قه لای خان ئهحه د خان) دیاره، له کاتی سهردانمان بۆ شوینه واره که، بهرپوه بهریتی گهشت و گوزار خهریکی چاککردنی ریگایهك بوو بۆ سهه شوینه واره که تا گهشتیاران به ئاسانی سهردانی بکن، کاتی دهچیته ناو خورمال چه ند شوینه واریکی گرنگ سهه رنجت بۆ خووی دهبات له ههه مویان گرنگتر شوینه واری دوو قه لای منارهی مزگهوتی خورماله که شوین دهستی باپیره دیرینه کانی ئهه ناوچه یه ی پوه دیاره.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

قه لای زهلم: قه لایه کی بهرزو سهخت و دژواره و له ناو دهرروی زهلمدا هه لکه و توره، له ناویاندا تاقو سه کزی دانیشتنی تیا به له نریکشیه وه کانیاویکی ناوی سازگار ههیه که پیشتر ناوی لیوه راکیشراوه بو نیو کۆشکی قه لاکه.

بههوی سهختی و بهرزوی شوینی تاقه کانی ناو شاخه هه لکۆلراوه که ناتوانریت وینهی ناوژوره کان بگیریته و بهباشی خویندنه وهیان بو بکریته، له بناری شاخه کهو خوار قه لاکه دهشتایه که ههیه کاتی خوی شوینی کۆشکی خان بو، له ریگهی کۆشکه که شه وه ریگه هه بوه بو چوونه ناو ژوره تاشراوه کانی ناو شاخه که، لیوه دا گۆرده هه ده بینریت که په یه ههسته به نایینی میترایی و زه رده شتی و بو دانانی ته رمی مردوو به کارهاتوه، ئەمهش به لگهی ئەو راستیهیه که شوینه وهاره که میژوو کهی له سه رده می ئەرده لانیه کان کۆنتره وه گه ریته وه بو سه رده می میترایی و زه رده شتی کان، به لام پاشتر بههوی سهختی و گرنگی ئەم شوینه وه بو پاراستنی خویان و قه له مروه یه کهیان، ئەرده لانیه کان بنیاتیان ناوته وه و کردویانه به بنکهی سه ره کی بهرگریکردن له خویان.

گهشته میژووییه کان.....رهووف محهمه د ئالانی

بهشی باکوری ئەم قەلایە یە کەمین بنکە ی فروانی (بابائەردەل) بوو
کە دامەزرتەری بنەمالە ی ئەردەلانیە کانە، بابائەردەل خەلکی ناوچە ی
دیاربە کری باکوری کوردستانە بە خۆ یی و کە سوکارو ژمارە یە ک
خزمەتکارو دەست و پێوەندە و بەرە و مەلبەندی شارە زوور کۆچی
کردوو، پاش ئەو ی دەسەلاتی قەلەمپەوی پەرە دەستییت دوژمان و
نە یاران لە تورک و فارس چاو ئە برنە دەسەلاتە کە ی و پیلانی لیدە گیرن،
ئەمیش هێژە کە ی لە شارە زوورو دەور بەری هەلە بجە دە هیلتیە وە و
قەلای زەلم بۆ بەرگری و مانە وە ی خۆ ی دەستی پێوەندە کە ی
بە کار دە هیئت.

بە گوێرە ی سەر چاوە میژووییه کان، چوار دە سال (خان ئەحمەد خانی
ئەردەلانی) فەرمانرە وایی لە و قەلایە دا کردوو، هەر ئەو ش هۆکاری
ئەو یە کە قەلاکە بە ناوی ئەو وە ناوبانگی دەر کردوو نە ک ئەو ی
لە سەر دەستی ئە و دروستکرایت، بە گوێرە ی لیکۆلتینە وە کانی (ئەمین
زەگی بەک) ئەم پرووداوانە ئە گەر پێنە وە بۆ سالی ۱۱۶۸ زاینی.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

وشه‌ی زه‌لم، به‌تویژیک‌ی سوری لیق ده‌لین که‌له‌سه‌ر ئاوی
پاوه‌ستاو دهنیشی، (مه‌ئومنی کوری بیگه‌ به‌گ) له‌یاداشته‌کانیدا
له‌باتی زه‌لم وشه‌ی زالمی به‌کاره‌یناوه، به‌پیی سه‌رچاوه میژووییه‌کان
ئه‌م قه‌لایه‌ زۆر له‌و میژووه‌ کۆنتره‌ که‌دیاری کراوه‌و ده‌لین
ده‌گه‌رپه‌توه‌ بۆ سه‌رده‌می (سالی کوری فه‌ره‌یدون شا‌ی ئیران، وه‌ک
سه‌رچاوه‌کان ئاماژه‌ی بۆ ده‌که‌ن (فه‌ره‌یدون شا) سی کوری هه‌بووه
به‌ناوه‌کانی (سالم، تور، ئیره‌ج) که‌ له‌دو‌اساله‌کانی ته‌مه‌نیدا قه‌له‌مه‌په‌وی
ده‌سه‌لته‌که‌ی دابه‌ش‌کردوه‌ به‌سه‌ر هه‌رسی کوره‌که‌یدا، واباس

ئه‌کریت که‌به‌شی رۆژئاوای
ئیران ته‌دریت به‌(سالم) بۆیه
پیده‌چی ئه‌م قه‌لایه‌ یه‌کیک
بوویت له‌بنکه‌ سه‌ربازییه
به‌هیزه‌کانی و ئه‌و دروستی
کردیست، پاشان به‌پیی

سه‌رده‌م، وشه‌که‌ له‌ (سالم) هوه‌ گۆراوه‌ بۆ (زه‌لم).

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

وه كو له شه ره فنامه دا ناماژهی بوکراوه، دامه زرینه ری میرایه تی
ئه رده لان که سیک بوه به ناوی (بابه ئه رده لان) که له ناو هۆزه کانی
گۆراندا ژیاوه و به ره چه له که ده گه ریته وه سه ر (ئه همه دی کوری
مه روان) دامه زرینه ری ده ولته تی مه روانی کوردی که سه رده مانیک
هو کمپانی ناوچه ی جزیره و دیار بکر بوون.
(بابه ئه رده لان) له سه رده می جه نگیزخانی مه غۆلدا ژیاوه، له و
رۆژگاره دا به رازیوونی مه غۆل ناوچه ی گۆران و شاره زووری
به ده سه ته وه بووه.

له دوا ی خۆی کورو نه وه کانی میرایه تی ئه رده لان یان کردووه.
له سه رده می (ئیلخانی و جه لائیری) به گویره ی تواناو لیپاتووی
میرانی ئه رده لان سنوری میرنشینه که یان له هه لکشان و داکشاندا بووه،
زۆرجار ئه رده لانیه کان ناوچه یه کی فراوانیان له نیوان ره واندوزو
کرماشاندا هو کمپانی کردووه.

شوینه واری قه لای زه لّم و که سایه تی (خان ئه همه دخان)
په نگدانه وه ی زۆری هه بوه له سه ر ژبانی خه لک له کۆن دا.
(بیگه به گ) له سه رده می خۆیدا پشتیوانی له (سولتان سه لیمی
عوسمانی) کردووه له دژی (شا ئیسماعیلی سه فه وی)، له رۆژگاری
شه ری چالدیران و جه نگ و ململانی نیوان سه فه وه ی و عوسمانیدا،
توانیویه تی به شیوه یه کی دیپلۆماسی میرایه تی خۆی بپاریژی.

گه‌شته میژووویه‌کان.....ره‌ووف محهمه‌د ئالانی

(مه‌ئمون به‌گ) له‌دوای (بیگه‌به‌گی) باوکی میرایه‌تی گرته‌ده‌ست، به‌لام به‌هۆی نزیکبونیوه‌وه‌له‌(شا‌ته‌هماسیی سه‌فه‌وی) له‌نیوان سالانی ۱۵۲۴ – ۱۵۷۶ سولتانی عوسمانی له‌خۆی تووره‌کرد، نه‌وه‌بوو (سولتان سلیمانی قانونی) له‌سالی ۱۵۳۸ ی زاینیدا هیژیکیی گه‌وره‌ی سه‌ربازی به‌سه‌ر کردایه‌تی (حوسین به‌گی بادینانی) میری بادینانی نارده‌سه‌ر، دوای شه‌ریکی سه‌خت له‌ئا‌کامدا قه‌لای زه‌لم گه‌مارۆ‌دراو دواتر (مه‌ئمون به‌گ) ناچاربوو خۆی بدات به‌ده‌سته‌وه‌وو دوور خرایه‌وه‌بو ئه‌ستانبول، دوای لی‌خۆ‌شونیش کرایه‌وه‌به‌حاکمی شاری حیلله‌له‌خوارووی به‌غداد.

(سورخاب به‌گ) برای (بیگه‌به‌گی ئه‌رده‌لانه)، له‌دوای شکستی مه‌ئمون به‌گی برزای له‌هه‌لمه‌تییکی خیرادا به‌کۆمه‌کی (شا‌ته‌هماسیی) سه‌فه‌وی توانی شاره‌زوور بگریته‌وه، به‌لام له‌دوای مردنی سورخاب، عوسمانیه‌کان له‌ناوه‌راستی سه‌ده‌ی شانزه‌هه‌م چه‌ندین هه‌لمه‌تی سه‌ربازی و له‌شکرکی‌شیان ئه‌نجامدا بو گرتنه‌وه‌ی شاره‌زوور، گرنگرتینیان هه‌لمه‌تی سه‌ربازی (محهمه‌د به‌لته‌جی) بوو له‌سالی ۱۵۶۱ ی زاینی که‌توانی قه‌لای زه‌لم بگریت و شاره‌زوور بخته‌وه‌و ژێر ده‌ستی عوسمانیه‌کان .

(خان ئه‌حمه‌د خان) کورپی هه‌لو‌خانی ئه‌رده‌لانه له‌ده‌رباری شاعه‌باسدا پیگه‌یشتوووه‌و ته‌نانه‌ت شاعه‌باس (زه‌رین کلاوی خوشکی لی‌ماره‌کرد، (خان ئه‌حمه‌د خان) هه‌ر له‌مندالیه‌وه‌وه‌کو بارمه‌

گهشته میژووویه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

راگیر ابو له ئەسفه هان تا میرایه تی ئه رده لان ناچار به گوێپرایه تی
فه رمانی سه فه ویه کان بیته .

خان ئەحمه دخان توانی به پشتیوانی و کۆمه کی شاعه باسی گه و ره
میرایه تی ئه رده لان زیندوو بکاته وه، پرۆسه ی فراوانخوازی خان
ئەحمه دخان به کۆنترۆلکردنی ناوچه ی موکریان دهستی پیکردو ئینجا
ناوچه کانی شاره زوورو راوه ندوزو هه ولپرو که رکوک و موسلی خسته
سه رسنوری میرنشینه که ی و به شداریشی له هه له تی سوپای شاعه باسی
گه و ره کرد بو گرتنی شاری به غداد له سالی ۱۶۲۳ ی زاینی، وه کو
له سه رچاوه کانی ئه رده لاندا هاتوو ه دوای مردنی شاعه باس سالی
۱۶۲۹ زاینی گلۆله ی (خان ئەحمه د خان) یش ئه که وپته لیژی و
په یوه ندی له گه ل سه فه ویه کان تیکچوو، ناچار په نای بو عوسمانیه کان
برد، به لام هیچی پینه کرا له دژی سه فه ویه کان، به ناچاری پروویکرده
شاری موسل هه ر له ویش مردو له گردی (نه بی یونس) به خاک
سپێردرا.

له سه رده می خان ئەحمه د خان گرنگی زور دراوه به ستایلی نویی
جلو بهرگی کوردی و به ره دراوه به بواری رۆشنییران و هونه رمه ندان و
هونه ری گۆرانی به تاییه ت (سیاچه مانه) .

قه لای زه لم، فاکته ری به هیزی بهرگری و مانه وه ی ته وای ئه و
میرنشین و فه رمان په وایانه بوه که له قوناغه کانی رابردوو دا حوکمی
ناوچه که یان کردوو ه، به تاییه ت له سه رده می (خان ئەحمه د خان)

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

که توانیویه تی به پالپشتی ئەم قه لایه سنوری قه له مره وویه که ی بگه یه نیتسه
که رکوکو موسلو ناوچه ی موکریان، هه رئه مهش وایکردوو قه لاکه
به نیوی (خان ئەحمهه خانه وه) بنریت و ناوبانگی گه وره پهیدا بکات.

سه رچاوه کان:

۱. شه ره فنا مه (شه ره فخان ی به دلیسی).
۲. میژووی کوردو کوردستان (ئه مین زه کی به گ).
۳. مذکرات مأمون بیکه بک، تعریب، محمد جمیل روژیانی
و شکور مصطفی، الطبعة الاولى ۱۹۸۰، بغداد.
۴. نهوشیروان مسته فا ئەمین، به دهه رپگاو ه گولچنن، میژووی
سیاسی، میرایه تی بابان له نیوان به رداشی رۆم و عه جهه دا، کتیبی سیههم
به رگی یه که م.

گونديکي عهره بنشین له کوردستان

سه رنجراکیش هه لکه وتوو، چیرۆک و سه رگوزه شته ی دورستبوونی ئەم گونده په یوه ندی به شالای ته عریبکردن و راگواستنه وه نییه، به لکو کرده یه کی خواستراوو ئاره زومه ندانه ی دانیشتوانی ره سه نی ناوچه که و باو و باپیرانی دانیشتوانی ئیستای ئەم گونده عهره بنشینیه که میژوو ه که ی ده گه رپته وه بو ۳۰۰ سال بهر له ئیستا.

ئاویتیه بوونی که لتورو ئاشنا بوون به ژبانی نه ته وه و گه له جیا وازه کان و قبولکردنی یه کتر، خه سله تیکی جوانی مرؤفایه تیه و ئامرازیکه بو دروستبوونی پردی په یوه ندی و خو شه ویستی، گوندی ئازادی له ناوچه ی دهر به ندیخان نمونه ی بالای ئەو خه سله ته ی مرؤفایه تیه و سه دان ساله دانیشتوانه که ی که سه رجه میان عهره بن، ئەم بسته خاکه ی کوردستانیان کرده ته نیشتمانی سه ره کی خو یان و تاراده یه کی زور شوناس و که لتوری عهره بی خو یان پاراستوه، له پان

گهشته میژووییهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

تیکهلبوون و په یوه نډی دانیشتونانی ئەم گونډی به ناوچه کانی دهورو به رییه وه، دهره تی ئالوگوری کلتورو فهره نگی کوردی و عهره بی ره خساندوو، کوردیزانی و ژنو ژنخوازی و پۆشاک کوردی دانیشتونانی ئەم گونډی عهره بنشینه، به لگهی ئەو راستییهن .

له بهشی باکوری رۆژه لاتی گونډی نازادی عهره بنشینه وه، زنجیره شاخیک بوونه ته شورایه کی گه و ره و دیمه نی ناوچه کانی حیوانتر کردوه و ئەو ناو هیان خستۆته ئامیری خویان، له بهشی رۆژه لاتی شه وه شاخه کانی (شه وال دره و به مۆ باوه خو شیک و زماکو و شه میران) هه لکه وتون، له بهشی رۆژئاوا شه وه زنجیره شاخیک به دهره نډیجان و بانیکه یلان و سه نگاو و قهره داغدا دریز بوتوه تا ده گاته چه مچه مان .

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

دانیشتوانی گوندی نازادی، سه رجه میان عه ره بنو (۶۵) خیزان له خو ده گریت، زمانی ناخافتنی دانیشتوانه که ی عه ره بی به پله ی یه که مو پاشان زمانی کوردییه، میژووی دروستبونی ئەم گونده ده گه ریتنه وه بو (۳۰۰) سال پیش نیستا کاتیك باووبایرانی ئەو خه لکه ی لی ره نیشته جین به چهند قوناغیک له نیو ه دور گه ی عه ره بییه وه به ره و ئیره کۆچییان کردوه و سه ر به عه شیره تی فه تلنه که عه شیره تیکی گه وره ی عه ره بییه.

ئەم گونده سه ر به ناحیه ی مهیدانی قهزای ده ر به ندیخانە و به دووری (۲) کم که وتۆتسه باشوری ناحیه که، دانیشتوانه که ی له زاری باووبایرانیانه وه ده گپ نه وه، که له بینه چه دا خه لکی جهزیره ی عه ره بین و به هۆی هیرشی ته ته رو مه غۆله کانه وه ئاواره بون به ره و عیراق و ئوردون و سوریا، سه ره تا له عیراقدا هاتونه ته شاری (نه جه ف و میشخاب) و سه ر قالی به خیو کردنی گامیش بوون، پاشان به هۆی بوونی ئاوی رووباری سیروانه وه به ره و دیاله و خانه قین هاتون و، له دوا ویستگه شیاندا له م گونده ی نیستادا گیر ساونه ته وه که له رووی ئیدارییه وه سه ر به ناحیه ی مهیدانی قهزای ده ر به ندیخانە.

بوونی ئاوی رووباری سیروان فاکته ریکی گرنگ بووه بو به خیو کردنی گامیشه کانیان و هه ره وه ش خالی به هیزی هه لئاردنی ئەم ناوچه یه بووه، له نیستاشدا دانیشتوانه که ی پیشه ی سه ره کی

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

باوو پایرانیان له دهه ستنه داوه و به شیوهیه کی سه ره کی بژیوی ژیانان له سه ره بوونی به خپو کردنی گامیش و کشتو کال و مهرو مالاته.

به گویره ی راپورتیکی (ئینفوگرافیکی) که له سایتی سۆمه ریه نیوزدا بلا و کراوه ته وه، عیراق یه کی که له و لاتانه ی که به هوی بوونی پرو بارو هۆرو زه لکاوی زۆره وه، گامیشکی بهرچاوه له خو ده گریته، به گویره ی راپورته که: نزیکه ی ۲ ملیون و ۸۰۰ ههزار سه ره گامیش له عیراقدا بوئی ههیه به هه ریمی کوردستانیشه وه.

ته نهها له گوندی ئازادیدا (۱۵۰۰) سه ره گامیش ههیه و بوته سه ره چاوه ی به ره هم هینانی شیرمه نی بو ژوربه ی ناوچه کانی کوردستان، له هه مانکاتدا (۵۰۰) سه ره مهرو بزنیو نزیکه ی (۶۰۰) سه ره مانگای کوردی له م گونده دا ههیه.

خه لکی گوندی ئازادی یا خود گوندی عه ره به کان به قه ولی کوردانی ناوچه که، جگه له به خپو کردنی مهرو مالاته و گامیش به کاری جوتیاریه وه خه ریکن و برنج و گه نم و جوو گه نمه شامی و ته ماته و خه یار به ره هم دین.

به وته ی دانیشتوانی گونده که، به هوی هاو کاری نه کردنی حکومه تی هه ریم و لایه نه په یوه ندی داره کان، وه ک پیویست ناتوان به ره همی شیرمه نی زیاد بکه ن، گونده که شیان به هوی بوونی چه ند کارگه یه کی جیا کردنه وه ی چه و و له وه روو به روی شیوینراوی بوته وه و به ره به ست له به رده م له وه پراندنی گامیشه کان له ئاوی روو باره که دا

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

دروستبوه که به چهه رهش ناسراوه، له کاتیکدا بوونی ئەم چههه هۆ کاریکی سه ره کیه بو به خپو کردنی گامیش له م گونده دا .

ببینیت به نامۆی دائه نیّت و زۆر جار بواری دۆشین نادات یان په لاماری نه یاره کهسی ئەدات و زه بره کانی کوشندهن، کاتیکیش دوو لهو گامیشانه به شهردین وهک ئەلین به مانگ له شهردابوون و هه ندیک جاریش ململانیسی نیوانیان به گیانله دهستدانی یه کیکیان کۆتایی هاتوه، توانست و هیژی گامیش به پراده یه که، ته نانهت درنده کانیش ناتوانن روو به روی ببنه وه و بیسه زینن.

وهک دانیشتوانی گونده که ناماژهی بی ئەدهن: شهش پشتیان لی ره بهرێ کردووه و په یوهندی کۆمه لایه تیان له گه ل کوردانی ناوچه که زۆر به هیزه، ژن و ژنخوازی له نیوانیاندا هه یه و به شداری هه مو بۆنه خووش و ناخۆشه کانی یه کتر ده کهن، له هه مانکاتدا کوردانی ناوچه کهش مامه له یه کی باشیان له گه ل ده کهن و ریزیان ده گرن.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

ئهم گونده هاوشیوهی گوندهکانی دیکهی کوردستان، کهوتوته بهر ستهمی داگیر کهران و رژیمه یهک له دوایه کهکانی عیراق و سوپای سوری پوسهوه، لهسالی ۱۹۲۰ تا ئهمرو (۱۴) جار روخینراوه و دروستکراوتهوه، لهماوهی نیوان ههردوو شۆرشێ ئهیلولو شۆرشێ نویدا (۴) جار ئهم گونده پووبهرووی ویرانکاری بوتهوه، ئهوهش دهگهپرتسهوه بو پشیتیوانی دانیشتوانه کهی لهشۆرشه یهک له دوایه کهکانی کوردستان هه له شۆرشێ شیخ مهحمودی نهمروه تادهگاته شۆرشێ ئهیلولو شۆرشێ نوی.

دوا ویرانکاری ئهم گونده لهسالی ۱۹۸۲ بووه کهتهواوی خانووهکانی سوتینراوه و تنها خهکه کهی رزگاریان بووه، له دوای راپهڕین و دروستبوونی حکومهتی خۆمالتیهوه، گوندی ئازادی لهسالی ۱۹۹۳ ئاوه دانکراوتهوه .

ئهم گونده سیمای گوندیکی هاوچهرخێ ههیه و ئاوه دانی پیه دیاره، بوونی قوتابخانه له گونده کهدا وایکردوه له دنیای هاوچهرخ و خویندهواری دانه پرت و کوکردنهوهی منالانی گوندیش هیمای بوونی زیندویتی گونده کهیه، هاوکات گونده که خاوهنی پرۆژهی ئاو و مزگهوتهو له وه رگای گامیش و مانگاو مهرو مهلاته کانیش له ده رهوهی گونده کهیه، ئهوهش سیمایه کی جوانتری پی به خشیوه.

قهلای سرۆچک

کاتی له بهرزنجهوه، به ئاراسته ی رۆژهه لآت ملی رینگا ئه گریته بهر، دیمه نی لیپه وارهو که پکه شاخ سه رنجت کیش ده کهنو، له جوانی سروشستیکی خوا کردو سه رزه مینیکی بی نازدا دۆش داده مینیت، تاره وتی رینگا بیری، بلندی و سهختی شاخه کان زیاتر سه رت پی بهرز ئه که نه وه ئاشنا ئه بیت به لوتکه ی شاخی یاخی و ئاسارو شوینده سستی باو و باپیر انمان.

جی نیازو ئامانجی ئیمه شوینه واریکی دیرینی ناوچه یه که که ئه سته مه له رینگه ی ئۆتۆمیله وه پی بگهیت، له کۆتایی رینگه دا تۆپوگرافیه کی سهخت و ئالۆز ناچاری کردین ده سته بردای ئۆتۆمییل بینو ملی توله ری بگرینه بهرو، نزیکه ی کیلۆمه تریک به پیاده ری بکهین.

له دووری چه ند کیلۆمه تریکه وه قه لای سرۆچک خوی ده نوینیت، له بهرزاییه کانی هاوشانی قه لاکه، به دووری چه ند سه د مه تریک

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

قوله کانی ئیشکگری قه لای سرۆچک به چاو ده بینرین، پاش برینی کیلومه تریک به بی، گهیشینه نیو قه لاکه....

قه لای سرۆچک قه لایه کی بهردینی میژووییه و ده که ویتنه باکووری رۆژه لاتی شاری سلیمانی و نزیك گوندی (مۆریاس) ی سهر به ناحیه ی بهر زنجیه، قه لاکه له سهر بهر زاییه کی سهخت هه لکه و تووه و پیکهاته که شی له بهردو قسلو ماده ی سروشتی ناوچه که دروستکراوه و له چه نندین ژوو رو هۆلی گهوره پیکهاتوه که به شیکی زۆریی ناسه واره که ی ماوه ته وه، به هۆی که می کاری کنه و پشکنینه وه نه توانراوه میژووی دروست بوونی دیاری بکریت، له پرووی ته لار سازیه وه گرنگیه کی بهر چاوی ههیه که گوزارشت له پرووه هونه ریی و ئەنداز یاریه که ی ده کات، لایه نه په یوه ندیداره کانی حکومه تی هه ریم وه ک پیویست گرنگیان به نۆژه نکر دنه وه ی ئەم قه لایه نه داوه و به و هۆکاره ش به شیکی له له پیکهاته که ی رووخواه وو مه ترسی زیاتری له ناوچوونیشی لی ده کری .

بههۆی سهرنجراکیشی سروشتی ناوچه کهو بونی ئەم شوینهواره
گرنگه، سالانه ژمارهیه کی بهرچاو له گهشتیارو میژوو نووسو
پۆژنامه نووسانی بیانی و ناوخرۆیی سهردانی ده کهن.

ههرچهنده ناوهندی ناحیه که ده کهوینته بهرزنجهوه، بهلام بههۆی
گرنگی و بایهخی قهلاکه ناحیه که ناوناوه سروچک، که پیکهاتوه
له (۳۴) گوند. له سالی (۱۹۲۱) ناحیه که دامه زراوه و له سه ره تاوه
ههر ناوی ناحیه ی سروچک بووه، له ئیستادا ژماره ی خیزانه کانی
ناحیه که (۷۱۴) خیزانه و ژماره ی دانیشتوانه که ی ده گاته
(۲۵۲۵) کهس .

ئهم قهلایه ده کهوینته پۆژه لاتی ناحیه کهو (۲۲ کم) له ناوهندی
ناحیه کهوه دووره، له سه ره بهرزی شاخیکه وه دروست کراوه و
سهر کهوتن به سه ریدا زۆر قورسو گرانه، له ده وری قهلاکه دیواری

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

بهرزو گهوره دروستکراوه تاهیزی دوژمن نهتوانیت بجیتته ناو قهلاکهوه.

رووبهیری قهلاکه زۆر فراوان بووه مهزهنده ئه کریت به(۸۰۰۰)ههشت ههزار مهتر ، لهئیستادا بههۆی داروخانی دیواره بهرزکانی قهلاکه زۆر لهپاشماوهکانی وون بوون ، بهلام پارچهی شکاوی گۆزهو دیزهوه بهردی هه لکۆلراو بو پیدایستی خه لکی ناوقهلاکه ده بیری ئه گه ل بوونی قولهی بهرزی شوینی ئیشک گرتن بو پاراستنی قهلاکه، کاتی مرۆژ ئهم شوینه ده بینی سه رسام ده بیته که چۆن بهو شیوازه هونه ریه و لهم ناوچه سه خته دا دروست کراوه، قهلاکه ده پروانی به سه رهه چوار دهوری خۆیداو پیکهاتهی ژوورهکانی جیاوازن، هه ندی ژووری تیدایه بچوکنو هه ندیکیان گهوره و فراوانن، له ناو قهلاکه دا ئه وهی به جوانی دیاره دیواری دهوری قهلاکه و دیواری ژوورهکان و تاق و کلآورۆژنه و شوینی ده رگا و په نجه ره و شوینی ئه سه په کانه، به وتهی شوینه وارناسان له ناو قهلاکه دا شوینی تایبهت بو میر یان پاشا دانراوه.

پیکهاتهی دیواری ئهم قه لایه له بهردی گهوره و قسله، قسلیش هاراهوی بهرده و له گه ل گه چ تیکه ل ئه کریت و ئه گیر یته وه له چیمه نتۆ به هیزتره و ماوه یه کی زۆر تر ئه میتیتته وه، هه موو دیواره کان له و قسله دروست کراون.

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

شهره فخانای به دلایسی له کتیی شهره فنامه دا ناماژهی بۆ قهلائی سرۆچک کردوه و میژووه کهی ئه گهر پینته وه بۆ (٤٥٠ بۆ ٥٠٠) سال له مه و به رو ده لیت: له سه رده ستی (حه مه به گی کورپی مینه به گی کورپی بابه ئه رده لان) دروستکراوه.

سه باره ت به ناوی سرۆچک دوو بیرو پای جیاواز هه یه، یه که میان ده یگه ر پینته وه سه ر زمانای تورکی که به واتای میگل یان رانه مه ر دیت، واته که ی تریش له زمانای کور دیدا هه یه و ئه یگه ر پینته وه بۆ وشه ی (سرو له گه ل چک) که به مانای ده نگای نزمی تکه ی ئا و دیت، ئه مه ش له سه ر بنه مای ئه وه ی ده و رو به ری ئه و شاخه ی قه لاکه ی له سه ر بنیات نراوه ئاوی زۆری لی بوه وه به شیوازی تنۆک تنۆک هاتۆته خوارو ده نگیککی خو شی دروست کردوه.

شاکر فه تاح یه کیکه له نوسه ره کانی کورد سالی (١٩٣٢) گه شتیکی کردوه بۆ قه لای سرۆچک و یاداشت و بیره وه ری زانیاریه کانی خو ی له سه ر ئه م ناوچه یه تۆمار کردوه، دواتر له کتییکی قه باره بچو کدا چاپی کردوه به ناو نیشانی (گه شتی سرۆچک)، ئه و به م جو ره باسی قه لای سرۆچک ده کات، قه لای چی؟ کیۆیک بوو چوو بوویه ئه ماندا هه ر دیواریکی که رو و خاویش بوو، ئیستاش له سی گه ز بلندی که مته نه بوو، نیوه ی کیوه که هه تا نیوه ی دامینی به دیواره کانی داگیر کردبوو، دیواره کانیا ن به شیوه یه کی ریک و پینک، شه ش قولله ی دوو نهۆمی له ناویا ئه ستیر کیک بوو بوو، دره ختی

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

هممو رهنگه‌ی تیا رووینرابوو، که تانیستاش گهلینکی تیامابوو، بهههر چوارلای ههوشه کهیدا ژووری یهک نهومی و دوو نهومی تیادروست کرابوو، ئەم ژوورانە ئیستەیش جی تاقه کانیان گهوره و بچووک ماون، وادیاره که موغهیری لهههموو ژووریکیا، هه تاکو له قولله کانیشیا هه بووه، شوینه که‌ی هینده گهوره‌یه پیاو هه‌رگیز به‌بیریا نایه که به‌و تهرحه به بهردو قسل و گه‌چ به‌سالیکییش ته‌واو کردنی ته‌واو بووی، ته‌نانه‌ت درۆیه‌کیش به‌ده‌میوه هه‌لبه‌ستراوه (گوايه ئەلین کریکار رینک هه‌تا هه‌وت شه‌وو هه‌وت رۆژ خشتیکی به‌ده‌سته‌وه بووه، له‌به‌ر کریکار زۆری ده‌ستی نه‌گه‌یشته‌وه و هه‌ستا که بیداتی).

ئهمه‌ش هه‌رچه‌ند به‌زۆره‌وه و تراپیت به‌لام ئەمهم به‌سه بو ئەوه‌ی پیشاندانی گه‌وره‌یی (قه‌لای سروچک) و ئەو ده‌مه‌ی به‌کردنیه‌وه به‌سه‌ر براوه، که پاشایه‌ک به‌خوویی و فه‌رمان پیدراوان و له‌شکرو ده‌ست و پی و ژن و مالی هه‌موویان و ئاژه‌لیانه‌وه به‌ئاوو نانیانه‌وه به‌که‌لوپه‌لیانه‌وه له‌و قه‌لایه‌دا جینگایان بوته‌وه.

شاكر فەتاح دەشلێت: قه‌لایه‌که هینده به‌رزه له‌کیوه که بوته‌کیو، که پیاو له قولله‌یه‌که‌وه سه‌یری ئەو دیهاتی گوی چهم و سه‌رگردانه ئەکات، چاوی ریشکه‌و پیشکه‌ ئەکات، هینده‌ی نامینی زا ره‌ تره‌ک بی و به‌سه‌را بکه‌وتته‌ خواره‌وه‌وه هه‌پرۆن به‌هه‌پرۆن بی، ئیسته‌ش که‌لاوه‌ی ژووره‌کانی به‌شیکی گه‌وره‌ی موغه‌یری و تاقه‌کانی لاو نیویکی دیواره‌کانین به‌سه‌ر ئەم چهم و چوغورده‌ی خواره‌وه‌دا چاونه‌گین.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه نالانی

ههروههه بۆچونیت رهسهه قهلهای سرۆچك ههیه كه ده كهوینته نزیك گوندى قهویله لهخورههلهاتی بهرزنجه، لهسهه رههزه شاخهیی سهخت و بهرز لهشوینیکی گرنگو ستراتیژی ههلكهوتوه بهپی سههچاوه كان میژووی دروستكردنه كهی ده گهپرتسهوه بۆ سههدهمی میرنشینی ئهردهلان و پیش فهرمانههواپی (مهئمون بهگ لهنیوان سالانی ۱۴۵۷-۱۴۹۲ زایینی)، لهسههدهمی میرنشینی بابانیشدا وهكو زیندانییه کی گرنگی سههههازی سووی لی بینراوه وهههوی كیشهه و مملانی بهرههوامه كانی ناو بنههالهی بابان چهههه پاشایه کی بابانی ماوهیهك تیایدا زیندانی كراون.

ههروههه ده گهپرتسهوهه پاش تههواو كرنی قهلهكه ئهه وههستهایه دروستیكردوه كوژراوه تانهینی دروستكردن وههخشه كهی و شوینته

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

سهربازییه کانی به نهیئی و شاراو هیی بهیلرینه وه و دوزمن که لکیان لی
وهرنه گریت.

(مهلا مهجمودی کزهل) یه کیکه له شاعیرو نوسهره کانی ناوچه کهو
چه ند کتیییکی له بواره جیاوازه کاندانا نویسه، ئه و سالی ۱۹۲۷ له
موریاس له دایک بووه و سالی ۲۰۱۴ کۆچی دوایی کردوه، (مهلا
مهجمود کزهل) شیعریکی دوورودریژی بو قه لای سرۆچک نویسه
که پرسیار کردنه له میژووی قه لاکه و ههر خوشی له جیاتی قه لای
سرۆچک و هلام نه داته وه و ئه لی:

قه لای سرۆچک ئه ی ساحیب ئاسار
من ئه کهم سوئال تۆش بیره گوفتار
چونکه تۆ قه لای ساحیب نه زاره ت
جیگه ی فه ریجیو خوشی و به شاره ت
به قه لای سرۆچک مه شهورو دیاری
جیگه ی سه یرانگا و ساحیب ئاساری
شویی جیگه که ت ئه وه نده سه خته
جیگه ی که سیکی بیر تیژو نه خته
ئاسارت شایه ت که ئیستا ما وه
له هه موودنیا ناوبانگت با وه
قولله ی گه چکاریت جیی مه ته ریژت
نیشانه ی حاریس عه دو پارێژت

گهشته میژووییه کان..... رهوف محهمه د ئالانی

موحیتی ئەتراف دیواری دهوورت
 نیشانە ی مەردی ساحیی جهوورت
 ههروهختی من بيم بو سهیرانی تو
 هوشم نامیئی بو چهیرانی تو
 ههروهها له زمانى قهلاوه مه لا مهجمودی كزهل وهلامى خوی ئەداتهوهوه
 ئەلی :

ههستایه سهیری بهزوبانی حال
 ئیفاده ی خوی كرد به عهقلو كه مان
 گریا هه ر گریا خوی له چاوی هات
 بو مه عزوری خوی بو دهردی وولات
 بو جهیش و سوپاو شوخ و شهنگی خوی
 بو چۆل په رستی مه نفیو تهنگی خوی
 له پاش گریان و به گریان هوه
 به جهرگی توی توی دلبر یانه وه
 وتی ئەمینی كه دار و خام
 كه لاوه كونی سه رلیشی و اوم
 ئەوه ی له شیعری ئەو شاعیر هدا به دی ئە کریت، گرنگی و بایه خو
 رۆل و کاریگه ری قه لای سرۆچكه له وسه رده مه ی كه میر یان پاشای ئەو
 كاته چ کاریگه ریه کی هه به وه و باسی بایه خی قه لاکه ئەكات له میژوو ی
 كۆنی كوردا، ههروهها باسی ئیستای قه لاکه ئەكات كه توشی چ

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

ویژانکاریهك بووه و چ نه گبه تیهك یه خه ی گرتوه و كهس ئاورپی
لیناداته وه، ئه گهر ئه و رازه ی دلی شاعیر كه پرازی شوینه وارناسان و
كه له پوردۆستانه، وه رگیژ دریتته سه ر کردار و لایه نه په یوه نیدیاره کان
ئاورپی لییده نه وه، ئه ورا بییشك ئه م قه لایه ده بوه فاکته ریکی به هیژی
گه شتیاری و کیشکردنی گه شتیاران له ئاستی ناوه وه و دهره وه ی
ولاندا.....

سه رچاوه کان:

۱. شه ره فنا مه (شه ره فخان ی به دلیسی).
۲. گه شتیك بو قه لای سرۆچك (شاکر فتاح).
۳. به ره مه مه شیعییه کان ی مه لا مه هودی کزه ل.

ئەزمرو گوێژه شانازی میژوو

(ئەدییه کانی غەربو سەرامەدانی شوغەرای عوسمانی کەهونەری
خۆیان لەنەشئەو مەلوولیی تولووع و غورووبدا نواندوو، ئەگەر
رۆژھەلتی گوێژەو ئاوبوونی بەرانانیان لەپیش چاو بوایە، زۆرترو
جوانتر ئەم دوورەنگە شوخ و شەنگ و غەمبارو دلتهنگەیان
ئەنەخشانند).

ئەم پارچە پەخشانە گوزارشت لەهەستی شاعیرانەی پیرەمێردی
نەمرەدە کات دەربارەی جوانی سروشتی شاخی گوێژەو بەرانان کەوێک
شواریه کی پارێزەر دەوری سلیمانیان داو، ئەو لەسەردەمی خۆیدا
نیگەرانی لەشاعیرانی هاو دەم و پیشینەیی خۆی دەربڕیووە کە گوێژەو
ئەزمەرپیان نەکردووە تە کەرەستەیی شیعری و پەبیان بەسیحرو
جوانییە کەیی نەبردووە، دەلیت: نازانم بلیم چی؟ ئەم هەموو شاعیرە

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

كوردده، لهم خاكه بهرزهدا ههلكهوتون، تهنه لاسایی مهی و مهعشوق و زولفو خالیان كردووتهوه، هیچیان رۆژههلاتیکی گۆیژه و ئاوبوونیکی شاخی بهرانانیان نهنووسیوه.

كه باس لهسلیمانی ئهكریت راستهوخۆ وینای شاریکی دهوره دراو بهشاخی سهركهش خهپالمان داگیردهكات، شاخهكانی گۆیژه و ئهزمهپر لهباكورو باكوری خۆرههلاتیدا وهك شورایه کی خواكردی جوان داكوتراون و بهبهردهوامی پهخشكهرهوهی شانازی و نازیکی قولن بهسهر شاردا.

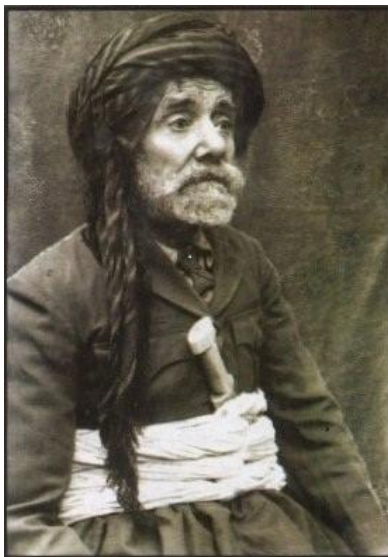
زنجیره شاخی ئهزمهپر و گۆیژه كه دۆلی ماینان هیلتی جیاكه رهوهیانه، دوو ناوی دیار و گهشن له میژووی شاری سلیمانی و ههر بههوی جوانی و گهشی ناوه کانیانهوه دوو گهره کی شاری سلیمانی به ناویانهوه ناونراون، له بنه پهدا ناوی گۆیژه ده گهر پتهوه بو داری گۆیژ، كه له كۆندا رووکاری شاخه كهی داپۆشیبو، دهستپێکی ئهم شاخه له قوللهی مههود خانهوه دهست پێ ئهكات تاده گاته دۆلی ماینان كه له ئیستادا دۆله میرانی پێ ئهوتری، گۆیژه نزیكهی ههزار مهتر له ئاستی رووی دهریاوه بهرزه، ئهمهش وایكردوه بیته ویستگهیه کی گرنگی تیرامان و لیوردبونهوهی خهلكی شار و گهشتیاران له سیهرو ئهفسونی شار.

شاخی ئەزمەر (نزیکی ۱۳۰۰) مەتر لە ئاستی پرووی دەریاوو بەرزەو بە دووری (۱۵) کم کهوتۆتە باکوری شاری سلیمانی و هیللی جیاکەرەو و سنوری شارباژێرو سلیمانیە.

ئەزمەر لەنجیره شاخێک پیکهاتوو لە (پشتی ویلەدەر و گۆیژەو هەرپوتەو ئەزمەر قوتەیی خەمزه و شاخی دوو براو قوتەیی قەییوانی گەرەو قەییوانی بچوووک و دابان و هەلاج و مالومەو چۆخاخ) درێژ دەبیتەو تادەگاتە شاخی پیرەمەگرون.

سەبارەت بەناوی ئەزمەر دوو بۆچون هەیە، پیرەمێردی نەمر ئەلی:
لەوشەیی ئیزمیری تورکیەو هاتو، مەلا جەمیلی رۆژبەبانی ئەلی:
وشەیی ئەزمەر لەناوی (ئەزمیرەخانی) خوشکی (فەروخ خانی) پاشای ساسانیەکانەو وەرگیراوە که لەکاتی هێرشی ئیسلامدا شەهید بوو.

کاتی خوئی پیره میردی
نهم له (پرژونامه‌ی ژین) دا
ناماژه به گرنگی گویژه
ئه کات و ئه لی داری بسته
زۆر گونجاوه له و شاخه
بروینری، له کاتیکدا نهم
دره خته جگه له به خشینی
دیهم نیکی جوان و ژینگه یه کی
پاک به شار، له هه مانکاتدا
ده بیته سه رچاوه یه کی بزئیوی

باش بو دانیشتوانه که ی، نه وه ی ئیستا له ژینگه ی نهم دوو شاخه دا
به دیده کریت پیچه وانه که ی راسته و تانیستا روو به ریکی به فراوانی نهم
دوو شاخه روو ته له.

پیره میردی مه زن په خشانیکی زۆر جوانی بو گویژه نویسه له
سالی (۱۹۳۹) و له پرژونامه ی (ژین) ژماره (۵۵۵) بلاویکردۆته وه،
به زمانیکی نه ده بی و جوان و پوخت نه لی:

(ده می به یانیان پرژ له باره گای خو یه وه که سه ر ده ریئی، پی شه کی
سه ری نه و ماچ بکا دوا ی نه وه که له داوینی نه ودا زه رئه فشانی و
شاباشی پیشکه شی دره خشانی کرد، نه نجا به سه ر ده شت و ناوه دانیدا

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

خۆی بنوینی، شهو مانگ له بهردا سهر بکاته سهر شانی، رازو گلهیی
په نهانی خۆی له لا بکات).

په ری شوخی شهو بیته لای ئهو، ئه نجا بکه ویته ئارایشی
تازه بوو که کانی باغو راغی نهو! تارمی لاجیوه ردیی ئاسمان بو
گولالهی سوورو گولتی زهردو بو ییوونی سپی و ره شه قومامی سهوزو
شاتهره ی شینی ئهو ببیته سایه بان. ئیمه که وتووینه ناو دلۆ دهروونی
دوو شاخه وه، که دهستی سروشتی پهروه دگار ههرچی شاعیر خه یالی
لی بکاو ئه ورو پایی شهیدای بی، به گوێژه وه گله زهرده وه به رانانی
به خشیوه).

له وه سفی جوانی شاخی گوێژه دا، شاعیری نه مر (فایه ق بی که سه)
ئهو شاخه ئه کاته ئونه ی جوانی و سروشتی رازاوه ی به زدان و له وه وه
خۆشی و شادی و کامه رانی و سه رفرازی نه ته وه وه، دلۆ دهروون پاکی
نه ته وه ی کوردو به بیتی ئهم کوردستانه له چه ند دێر پیکا ئه نه خشیی،
که دواتر ئهم پارچه شیعه بووه وێردی سه ر زمانی منالانی کوردستان و
له قوتابخانه کاندا ئه یانو ته وه، له سه ر ئهم شیعه بوچونی جودا هه یه
هه ندیک پیمان وایه شیعی فایه ق بی که سه ئه وانیت ده لێن شیعی
به ختیار زیوه ره، له دیوانی هه ردوو شاعیرانی نه مر دا شیعه که هه یه وه
پیوستی به وه هه یه ساغ بکریته وه، وامن لیره دا دای ئه نیم، به هیاویه
ئه گه ر عومر باقی بیست له لایه ن خۆم، یان کهسانی دیکه
ساغیکه نه وه ..

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

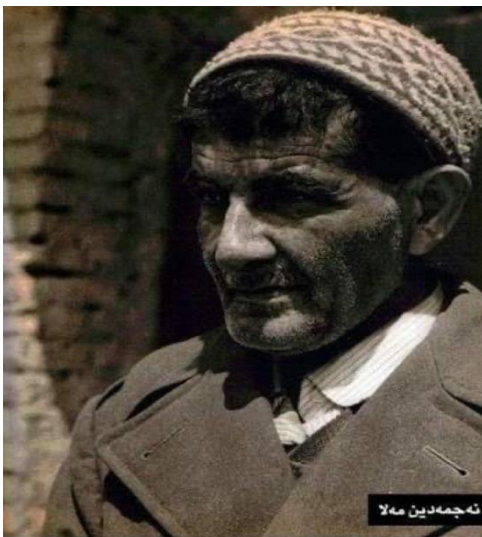
شاخی رهنگاورهنگی گۆیژه باعیسی کهیف و سرور
هه ره ده مه بهرگی ئه پۆشی، گا سپی، گا سهوزو سوور
وه سفی قهومی کورد ئه کهی تو بهم هه موو رهنگانهوه
رهنگی سوورت شاهیده بو کورد که قهومیکن جه سوور
بهرگی بیگهرد و سپیشت زاهیره هاوارئه کا
قهومی کورد دل ساف و پاکه میلله تیکه بی قسوور
بهرگی سهوزیشت ئه لی ئه م خاکه هه ره شیناییه
پر له ده غلودان وکانی سه ره بهر زق و پر له نوور
ئه ی وه ته ن! شایانی فه خری، واجیه مه دحت بکه م
دارو به ردت عهینی گه وه ره، خاگ و خۆلت وه ک بلوور
شاخی نه زمرو گۆیژه له میژووی خه باتی رزگاری نه ته وه ییدا
جیگه و پیگه ی دیاریان هه یه، ئه م دوو شاخه به درێژی

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

شۆرشه کانی کورد بوونه ته په ناگهیه کی بههێر بۆحه سانهوه ی
شۆرشگێڕانی کورد له شهه ری به ره نگاری و بۆته سه ننگه ریکی پتهوی
نه شکاوو مه ته ره ئیزی مانه وه و چۆکدادان به دوژمانانی کورد،
له شۆرشه ئه یلولدا ده یان جار له لایه ن فرۆکه و تۆپهاویژه کانی
دوژمنه وه بۆردومان کراوه ده یان پێشمه رگه ی کوردستان له کاتی
به ره نگاریدا گیانیان به م خاکه به خشیوه، بۆ نمونه له سه ره ده می
ئیماره تی باباندا که پایته خته که ی له قه لاجوالان بوه، شاخی ئەزمهرو
گۆژه بونه ته قه لغان و پارێزه ریکی پتهو له به رامبه ر هێرشه دژمناندا،
پاش کۆتایی هاتی گه فتوگۆی شۆرشه ئه یلولیش له گه ل رژیما له
۱۹/۶/۱۹۷۴، له به ره نگاریه کدا ۱۰ پێشمه رگه له شاخی ئەزمه ر
شه هید بوون، له شۆرشه ئه یلولیش نوێی گه له که شماندا و به دیاریکراوی
له (داستانی رزگاری)دا له ۱۴/۴/۱۹۸۷، پێشمه رگه توانی زنجیره
چیای ئەزمه ر له دوژمن پاکبکاته وه، هه ر له و زنجیره شاخه دا داستانی
(قه یوان- ماوه ت) له ۳۰/۸/۱۹۸۶ که سی مانگی خایاند بووه
یه کیکیتر له داستانه کانی شۆرشه ئه یلولیش، له پاش راپه رین و گه رانه وه ی
رژیم و ئاواره بوونی گه لی کورد، ئەزمه ر له ۳/۴/۱۹۹۱ جارێکی تر
بۆته وه سه ننگه ری به ره نگاری و ۱۲ هاوولتاتی شه هیدو برینداربوون
به هۆی بۆردومانی دوژمنه وه.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

مامؤستا
نهجهه دین مهلا
یه کیکه لهو کهسه
گهورانیه رۆلی
پر بایه خه بینیه
له خزمهته
خوینده واری
هۆشیار کردنه وه
رۆله کانی گهلی
کورد، کاتی

نهجهه دین مهلای خاوهن کهشتی نوح وهفاتی کرد، بریاربو لهسهه
وهسیهته خۆی له چیا ی ئه زمه ر خا کسپارده بکریت، بههۆی رینگری و
فشاره کانی حکومهته به عسه وه، نه توانرا وهک خۆی وهسیته که ی
جیهه جی بکریت و به ناچاری و به ئه مانهت له گردی سه یوان به خاک
سه پیردا، سالی ۱۹۷۰ (کۆمهله ی هونه رو وێژه ی کورد) به
هاوکاری (یه کیته لاوانی دیموکراتی کوردستان) شه ره فی
جیهه جی کردنی وهسیته که یان گرتنه ئه ستۆ، له شه ویکدا ئیسک و
پروسکی مامؤستا نهجهه دینان کرده سندوقیکه وه به ره و مزگه وته
سه یوانی دووهم به رێخرا، بۆ به یانی رینگا کانی شار هه موو داخران و
ئۆتۆمبیلی شار خرا نه خزمه ته ته رمی مامؤستا نهجهه دین مهلا، یه کهم

گەشتە مېژووويەکان.....رەووف محەمەد ئالانى

ئۆتۆمبېل تەرمى مامۇستاي تېدا بوو بەرپۆرە سىمىكى جوان و بە دەھۆلۆ
زورنا بەرپىكرا تاگەيشتنە شوپى گۆرەكە، كە ناوچەيەكە دەروانى
بەسەر شارباژېرو سلىمانىدا، پاش دووبارە خاكسپاردە كوردنى ئىسك و
پروسكى مامۇستا نەجەدىن، لەسەر وەسىيەتى خۆى دەست كرا
بەھەلپەرىن و دەرپىنى خوشى و شادى.

لەدوای راپەرىنىش گۆرى نەجەدىن مەلا نوپىكرا و تەو و
گۆرەكەى خراوتە ناو كەشتىەك كەھىمايە بو ناوى حوجرەكەى
نەجەدىن مەلا كەناوى كەشتى نوح بو .

نەجەدىن مەلا خەلكى گوندى رەشەكانى شارباژېر بوو
خوشەويستى زۆرى بو شارباژېر ھەبوو ھەفتانە چۆتە سەر شاخى
ئەزمىر تادىدەى بەناوچەى شارباژېر شادىت و كەمىك دەرونى ئارام
بكات، ھەر ئەمە ھۆكارى وەسىيەتە كەيەتى و كە بە شىعر دەرىپرەو
دەلىت:

راسپېرىم بەجىپىن

مردم بو ئەزمىر بىن

گۆرم بەچۆپى پىبەست كەن

لەسەر گۆرم خۆتان مەست كەن

تېرلە جوانى ئەزمىرمان چىشت

ئىنجا رۆيشتىن بەجىمان ھىشت

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه ئالانی

شاخی ئەزمەرۆ گۆیژه، چه‌ند تایه‌مه‌ندییه‌کی گرنگیان هه‌یه‌و ده‌توانریت سو‌دی گه‌وره‌یان لی‌ ببینریت بو‌ شاری سلیمانی، لاپالۆ پروکاری هه‌ردوو دیوی شاخه‌کان ده‌توانریت به‌مه‌به‌ستی سه‌وزکردن و پاکراگرتنی ژینگه‌ی شارو ناوچه‌که سو‌دی لی‌ببینریت، به‌لام به‌داخه‌وه تائیستا وه‌ک پیویست سو‌دی لی‌نه‌بینراوه‌و جگه‌ له‌چه‌ند هه‌لمه‌تیکی نه‌مام ناشتی سنوردار هه‌یچی دیکه‌ نه‌کراوه‌.

شاخی ئەزمەر له‌به‌ر نزیکه‌ له‌سلیمانی و بوونی دارستانیکی چر له‌کۆندا، له‌کاتی نه‌بوونی یان گران بوونی سوته‌مه‌نیدا خه‌لکی به‌ناچاری هانایان بردوووه‌ بو‌ داربرینه‌وه‌و ئەمه‌ش زیانیکی گه‌وره‌ی له‌سامانی سروشتی و سیما جوانه‌کانی ئەو چیا‌یه‌ داوه‌، یان له‌هاوین و پایزدا به‌هۆی که‌مه‌ترخه‌می و دانه‌نانی به‌رنامه‌یه‌کی گونجاو تاپوشی پاوان و قه‌دپاله‌کان نه‌سو‌تیریت، زیان به‌دره‌خت و زینده‌وه‌رانی ئەم دوو چیا‌یه‌ که‌وتوووه‌.

ب‌لندی و سه‌رکه‌شی شاخی ئەزمەرۆ گۆیژه فاکته‌ریکی به‌هه‌یزبوه‌ بو‌ دانانی تاوه‌ری په‌یوه‌ندی و په‌خشی تیغیی و رادیۆ، یه‌که‌مین تاوه‌ر که‌له‌سه‌ر شاخی ئەزمەر دانراوه‌ میژوووه‌که‌ی ده‌گه‌رپه‌سه‌وه‌ بو‌ سالی ۱۹۷۸، له‌پاش راپه‌رینی ۱۹۹۱ ئەم تاوه‌ره‌ بوه‌ وی‌ستگه‌ی په‌خشکردنی ته‌له‌فزیۆنی گه‌لی کوردستان، که‌دواتر به‌بورجه‌که‌ی ئەزمەر ناوی ده‌رکرد.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

ههر بههوی بلندییه کهیهوه، پاش شوږشی ۱۴ ی تههموز سالانه
ئاگری نهوورۆز لهسهه شاخی ئەزمهرو گوژهه کراوهتهوه.

ئەزمههردی پهیههندی شاری سلیمانی و ناوچهی شارباژێره، ههه
لهدیژههانهوه تولههردی و ریگی کاروانی ههبهوه خهلهکی بو هاتوچو
لهنیوان ههردوو دیوی شاخهکاندا سویدیان لیبینیوه، بهلام لهگهه
هاتی ئۆتۆمیلدا بیر لهدروستکردنی ریگیهکی فراوانتر کراوهتهوه،
سهختی شاخی ئەزمهرو سروشتی پیکهاته بهردینهکانی، زورجار
هۆکاری روودانی کارهساتی دلتهزین بو، بویه لهدوای راپهپینهوه
دیواربهندیک بهدریژی جادهی ئەزمهردروستکرا.

بو ریگریکردن لهمهترسییهکانی ریگی کۆنی ئەزمهرو
کهمکردنهوهی ماوهی دووری نیوان شاری سلیمانی و ناوچهی
شارباژێر، لهسالی ۱۹۰۵ دهستکرا بهدروستکردنی تونیلک
کهدواتر ناونرا تونیلی پیشهرو، دریزی ئەم تونیله ۲ ههزارو ۳۸۹
مهتره و پانییهکهی ۸ مهتره نیوو بهرزیهکهشی ۷ مهتره ۶۰
سانتیمهتره، لهسالی ۲۰۰۹ کۆتایی بهم پرۆژهیه هیئراوه بههویهوه
ریگیهکی ۱۵ کیلومهتری شاخاوی بو راسته ریگیهکی ۸
کیلومهتری کهمکراوه.

سهختترین خالی ریگیه کۆنی ئەزمهردی عهلی ئاغایه، ئەم
شوینه لهزستاندا دهیتهه جیی مهترسی ریواران، چونکه شوینیکی
نسرمهوه ههتاو لیبی نادات، لهکاتی بهفرباریندا جادهکهی دهیتهه

گهشته میژووییهکان..... رهووف محهمهه نالانی

سههۆل، نهو پرده بهناوی کهسیکهوه ناونراوه ناوی (عهلی ناغا کوری
حهسن ناغایه)، نهه زاته پۆستهچی ریئی سلیمانی - چوارتا بووه،
لهزستانی ۱۹۴۹ دا بهفریکی زۆر دهباریت و نهویش دهبوایه پۆستهی
بیردایه بۆ چوارتا، بویه سهردانی فهرمانگه کهی دهکات و به
بهپویه بهره کهی دهلیت ریگا زۆر ناخۆشه و ناتوانیت بچیت بۆ چوارتا،
بهلام نهو پئی وتبوو دهبیته بچیت، رۆژی ۱۳/۳/۱۹۴۹ بهناچاری
ملی ریگه دهگریته بهر، بهلام به هوی سهختی ریگا و بارینی بهفریکی
زۆر ناچار دهچیته ژیر پرده کهو لهویدا رهق دهبیتهوه، وهک ریژیک له
رۆحی نهو زاته دواتر پرده که به (پردی عهلی ناغا) ناوبانگی دهکرد.
لهسالی پهنجاو شهستهکاندا نهزمرو گوژه شوینی چاله بهفربوو،
چالی گهوره ههله که نهراو بهفری تیده کراو به کریکار دهشینرا، پاشان
(کا) و خۆلی لهسهه دادهنرا تا باش بمیتهوه، لهوه رزی هاویندا
نهو بهفره لهشیوهی قالبدا دهدههیتراو سودی لیدههینرا، نهه چاله
بهفرانه رۆلی بهفرگری نهو سهردهمهیان ههبو.

نهزمهه شوینی گهشت و سهیرانی خهلی شار بوه، بههوی نهبونی
نامراره کانی هاتو چۆوه له کۆندا خهلی بهی سهردانی نهو شاخهیان
کردوووه، ههه لهعه سهروه بهریکه وتون و ئیواره گهیشته نهته
بهرزاییه کانی، لهوه سهردهمانه دا دانیشتنی هونهری میلیلی
سهرنجرا کیش ریخهراوه و (حهسن زیرهک و نههمهه شهمالۆ چه نندین
هونهرمهندی ناسراوی دیکه) بهشدارییان کردوه و خهلی چیژیکی

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

زۆریان بینوه، هاوکات خه لکانیکی زۆر له شاره کانی خواری
عیراقوه دههاتن بۆ ئەزمرو شهو دهمانهوه و چادریان هه لدهدا،
له دوای راپهڕینیشهوه تانیستا، ئەزمهرو گۆیژه جیگه ی دلخوازی
دانیشتوانی شارو گهشتیارانییهتی و، بۆ بهسه بردنی کاته خو شه کانیان
سهردانی ده کهن.

گۆیژه و ئەزمه پ بهسهیرانگای چوار وهرزه ناسراون، له وههرزه
گهرم و مامناوهنده کاندای خه لکی بۆ بهسه بردنی کاته کانیان و چیژ
وهرگرتن له کهشی فینک و دلپهین رووی تیده کهن، له زستانانیشدا
خه لکی شار به ره و سه رشاخێ گۆیژه و ئەزمه ملی رینگه نه گرنه بهرو
لهوی به شه ره تۆپه لو دروستکردنی شی ره به فرینه کاتیکی خو ش
به سه ره نه بهن، په ره میردی نهر له سه ره تای سییه کانی سه دهی رابردودا
شعیریکی بۆ به فربارینی ئەزمرو گۆیژه نویسه و باسی ته مه نی خو ی
ئه کات که په ربوه به لام وه ک منالانی شار هزی له شه ره به فره،
له به شیکی نه و شعیره دا نه لی:

به یانی بو و له خه وه هه ستام که روانیم به فره بار یوه
سلیمانی نه لی به لقیسه تارای زیوینی پۆ شیوه
دهمیک بوو چاوه رپی به فریکی و ابووم موژده بی باری
سه رم به فره که چی هیشتا شه ره تۆپه لمه بو یاری
له بیر مه شی ره به فرینه م نه کرد، سواری نه بوم بی زین
نسی بوو جیگه که ی نه ییه ست، نه ما تا کو ده می هاوین

گهشته میژووییه کان..... ره ووف محهمه د ئالانی

به بهرگی سپیه وه چهن دشوخه شاخی گۆیژه بیینه

له رهنگی ئاسمان دولبه تره ، ئه و سپیه ئه م شینه

ئه لئین بهرگی فریشته ی ئاسمانیش سپیه وهك به فره

فریشته ی ئیمه بالایه بهلام ئاخ بوچ ئه خوین ته فره ؟

له ئیستادا ئه وه ی له شاخی گۆیژه به دی ئه کریت و بوته جیگه ی

سه رنجی گه شتیارانو و خه لکی شار، هه لدانی په ره شوت و په ره گلابده ره

به یی که شو هه وای ئه و شاخه ، بهرزی شاخی گۆیژه و گونجای که شو

هه وای دیمه نی جوانی شار، هۆکاری سه ره کی په ره پیدانی ئه م جو ره

وه رزشه ن، هاوکات گۆیژه وه ئه زمه ر گونجاون بو وه رزشی سه ره که و تن

به شاخ و خلیسکینه و پیشه رکی ئۆتۆمیبل و چهن دین وه رزشی دیکه ،

بهلام تانیستا وهك پیویست سو دیان لی نه بیئرا وه .

سه ره رای سو ده گه شتیاریه که ی ئه م دوو شاخه ، ده کرا بکرینه

ناوه ندیکی به ره مه یثانی وزه له ریگه ی دانانی پانیلی گه وره ی خو ر

یاخود دانانی فانی گه وره وه ، چونکه به گویره ی تو یژینه وه

زانستییه کان ، سالانه به تیگرا ۷ مانگی هه ری می کوردستان

خو ره تاوی ته واره ، له هه مان کاتدا جو له یه کی زوری با له سه ره ئه م دوو

شاخه هه یه ، به ئه نجامدانی ئه م جو ره پرۆژانه ده کرا به شیک له قه برانی

وزه ی کاره با چاره سه ره بکرایه ، بهلام به داخه وه تانیستا ئه م هه نگا وه

نه نرا وه .

سه رچاوه کان

۱. دیوانی پیره میرد و په خشانه کانی پیره میرد
۲. دیوانی بیکه س
۳. که شکۆلی پیشمه رگه (شیر کۆ بیکه س)
۴. شاره گه شاوه که م (جه مال بابان)
۵. روژنامه ی ژین ژماره (۵۵۵) سالی ۱۹۳۹
۶. کاروان (عوسمان شار باژیری)
۷. ئه رشیفی نه جه دین مه لا
۸. شاری سلیمانی (ئه کره می ساحی ره شه)
۹. خواستی خه لک له زمانی قه له مه وه (رهووف محهمه د ئالانی)
۱۰. دیوانی به ختیار زیوه ر

ههوالپرسینیک له داریکلهی

گهشتی ئیمه بو گوندیکی کۆن و خاوهن میژووی پرشنگداره که سالانیکی زۆر جیگهی ههوانهوهو کاری سیاسی و دیپلۆماسی مهلیکی کوردستان بو، گوندیک بههۆی جزوری کهسی یه کهمی سالانی بیستهکانی سهدهی رابردوو، له گوندیک گهورهتر دهر کهوتوو، دهتوانین وهک پایتهختیکی بچوکی نهو قۆناغی خهباتی رزگاربخوازی کورد وینای بکهین.

داری کهلی: نهو گوندهی بههۆی پیگه و ئامادهگی شیخ مهحمودی ههفیدهوه، له نه ده بیاتی سیاسی کوردا ناویکی گهوره و دیاره، بونی شیخ لهم گوندهدا فاکتهری سه ره کی بههیزی پیدانی شوهرهت و

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

شوناسیکی سیاسی گهورهیه که کهم گوندی دیکهی کوردستان هیهه
ئهو چانسهیان بهر کهوتیبت.

بهگویرهی بۆچوونی شارهزایانی میژوو، ناوی ئەم گونده له‌داری
سه‌رکه‌له‌وه هاتوو، له‌رۆژه‌لاته‌وه له‌سه‌ر مله‌ی (گوندی سه‌رزله)
چه‌ند داریک هه‌یه خه‌لکی داریکه‌لی پیی ده‌لین (داره‌کانی مله‌ی
داریکه‌لی)، هه‌روه‌ها خه‌لکی سو‌له پیمان ده‌لین داره‌کانی سه‌ر مله‌ی
داریکه‌لی، ئەم گونده به‌ناوی ئه‌و دارانه‌ی سه‌ر که‌له‌وه ناو‌نراوه
(داریکه‌لی)، ئەم گونده ده‌که‌وتیه باکوری رۆژه‌لاتی ناوچه‌ی
بازیانه‌وه به‌چیاکانی (که‌له‌وی و ریحانه و ته‌فته‌قان) له‌سی لاوه
ده‌وره دراوه، له‌به‌رده‌م گونده‌که‌دا ده‌شتاییه‌کی فراوان هه‌یه،
له‌رۆژه‌لاتی گونده‌که‌وه، چیا‌ی ریحانه ناوچه‌ی بازیان له‌ناوچه‌ی
قه‌ره‌داغ جیا‌ده‌کاته‌وه، گونده‌کانی هه‌ردوو بارۆیی و گاوانی له‌نزیک
گونده‌که‌دان، گوندی داریکه‌لی خاوه‌نی هه‌شت هه‌زار دو‌خم زه‌وی
کشتو‌کالی و به‌راوو دیمه‌کاره .

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

میژووی دروست بوونی گونده که نادیاره بهلام سهراوه کانی
میژوو ئاماژه به کۆنی گونده که ئە کهن، ئەم گونده له میژوودا زۆر
باسکراوه و پروودای گرنگ تیایدا پرویداوه، ماوهیه کی زۆر مالی
(شیخ مهحمودی نهمر) لهوی بووه و بۆته شوینیکی گرنگی سهردهمی
زیرینی حوکمداری شیخ مهحمودی نهمر.

ناوچهی بازیان کهوتۆته رۆژئاوای شاری سلیمانی و له پرووی
ئیداریهوه ناحیهیهو سهه بهمهلبهندی پارێزگای سلیمانیه، ئەم ناوچهیه
بۆته ناوهندیکی کشتوکالی گهوره بههۆی بوونی ئاوی زۆرو بوونی
پانتاییه کی گهورهی زهوی کشتوکالی، یه کێک له گونده جوان و
رازاوه کانی ناحیهی بازیان (گوندی داریکهلی) ه، ئەم گونده کهوتۆته
رۆژههلاتی ناحیه که و له سهردهمی قهلهمپهوی عوسمانیه کاندا له سالی
(۱۷۰۰ز) هۆزی هههوهههه لهو ناوچهیه نیشته جی بوه، کاتیک
(مهحمود پاشای میری بابان) له سالی (۱۸۱۷ز) خانهقای مهولانا بۆ

گهشته میژووییه کان..... ره هوف محهمه د ئالانی

مه ولانا خالیدی نه قشبه نندی له سلیمانی دروستده کات، چه نده گوندیک بۆ ئه و مزگه وتو خویندنگه که ی ده کاته وه قف، یه کیك له و گوندانه (گوندی هاله ی سه رچاوه) ی ناوچه ی بازبان بووه، له گه شته کهیدا (ریچ) له سالی (۱۸۲۰ز) که به بازباندا تیپه پروه باسی ئاوه دانی و کشتو کال کردن ده کات له ناوچه ی بازباندا، یه کیك له گونده دیرین و کۆن و گه وره کانی ناوچه ی بازبان (گوندی داریکه لی) ه، میژووی ئاوه دانکردنه وه ی گونده که زۆر کۆنه به و پییه ی چه ند گورستانیکی لییه که میژووه که یان ده گه پرتسه وه بۆ سه رده می پیش هاتی ئایینی ئیسلام .

ئه م گونده کاتیک زیاتر ناوبانگ پهیدا ده کات که شیخ مه هودی حه فیدی مه لیک کوردستان ده چیته ئه و گونده و خانوی شاهانه دروست ده کات و ئه و گونده ده کاته شوینی نیشته جیوونی خوئی، رهنگه پرسیماری ئه وه له لای زۆر کهس دروستی بۆچی شیخ مه هودی حه فید کاتی سلیمانی جیده هیلیت به ناچار ی ده چیته گوندی داریکه لی؟ بۆچی نه چۆته به رزنجه یان نۆدی له کاتیکدا خوئی خه لکی ئه و پییه .؟

پیش ئه وه ی شیخ مه هودی حه فید بچیته داریکه لی ، شیخ مسته فای نه قیب که مامی شیخ مه هود بووه چۆته ئه و گونده، شیخ مسته فا بازرگانیکی خه لکی سلیمانی بووه و له و سه رده مه دا گوندی داریکه لی کرپوه و مزگه وتی تیدا کردۆته وه و مه لای بۆ دابین کردوه،

گهشته میژووییه کان..... ره ووف محهمه د ئالانی

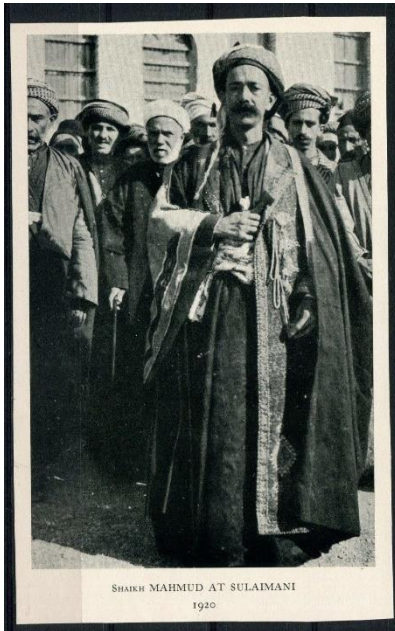
بوچونیککی ترهه یه گوایه ئه و گونده له لایه ن دهوله تی عوسمانیه وه درایت به شیخ مسته فای نه قیب، له پیش شیخ مسته فای نه قیبشدا (ئبراهیم خوبله) که که سایه تیه کی دهوله مند ی سلیمانی بووه چۆته ئه و گونده، له پیش ئه وانیشدا همه وه ندیه کان له و گونده نیشته جی بوون، ئه وه ش بۆته هۆی ئه وه ی که زۆر جار کیشه بکه ویته نیوان همه وه ندی و شیخانه وه به تاییه ت له ناوچه ی بازیان.

له سالی (۱۹۰۲ز) شیخ مسته فای نه قیب کۆچی دوایی ده کات، دواتر شیخ مه حمود چۆته سه ر مائو مولکی مامی و له گوندی داریکه لی نیشته جی بووه، له نیوان سالانی (۱۹۱۳-۱۹۱۴ز) له و گونده دا خانوی شاهانه ی دروستکردوه، وه ستای بینای له ناوچه ی هه ورامانه وه هیناوه بو دروستکردنی خانوه کانی، چونکه خه لکی هه ورامان له پرووی بیناسازی و نه خشه سازییه وه ده ست ره نگین بوون، ههروه ها له کوردستانی رۆژه لاته وه بیره له کهن و کارێر که ندی هیناوه له چه ند جیگه یه ک کارێزی لیداوه، به وه ش پرۆژه ی ئاودیروی له گوندی داریکه لی و ده ورو به ریدا پیشکه وتنی به رچاوی به خزه دیوه.

دیواره کانی خانووی شاهانه ی شیخ مه حمود له به ردوگه چه و قسل دروستکرا بو، پانیه که ی (۸۰) سم بووه، شیخ مه حمود له داریکه لیدا نانه و اخانه و ئاشپه زخانه ی هه بووه و نانیا ن بۆ میوان و که سانی هه ژارو پیاوه کانی له پاسه وان و وه رزیرو سه رکارو پاله و که سانیت ئاماده کردوه.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه نالانی

له داریکه لیدا مزگهوت و مهلاباش و حوجره و فهقی هه بووه، ههروهه بهههولتی شیخ مههمود له لای پادشای عیراق له بهغداد له سالانی (۱۹۵۳-۱۹۵۴) قوتابخانه له داریکه لی کراوته وه، له په نجاکان و شهسته کانی سه دهی بیسته مدا بنکه ی ته ندروستی تیدا کراوته وه.

دانیشتوانی داریکه لی پیکدیت له عه شیره تی جافو مه نعی و گوران و شیخ و کهسانی تریشی تیدا یه، بههوی ئه وهی شیخ مههمودی حه فید له و گونده دا بووه خه لکی ناوچه ی بازیان خزمه تی سه بازیان نه کردووه، له هه مانکاتدا به شیک له خه لکی ناوچه کانی دیکه ی کوردستان هه ر

بوئه وهی دوور بکه ونه وه له خزمه تی سه بازی چوونه ته گوندی داریکه لی و ناوچه ی بازیان، ههروهه که سانیکیتر بههوی کیشه ی کو مه لایه تیه وه په نایان بو شیخ بردووه، هه موو ئه مانه وایان کردووه له داریکه لیدا خه لکانی جیاواز کوبینه وه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

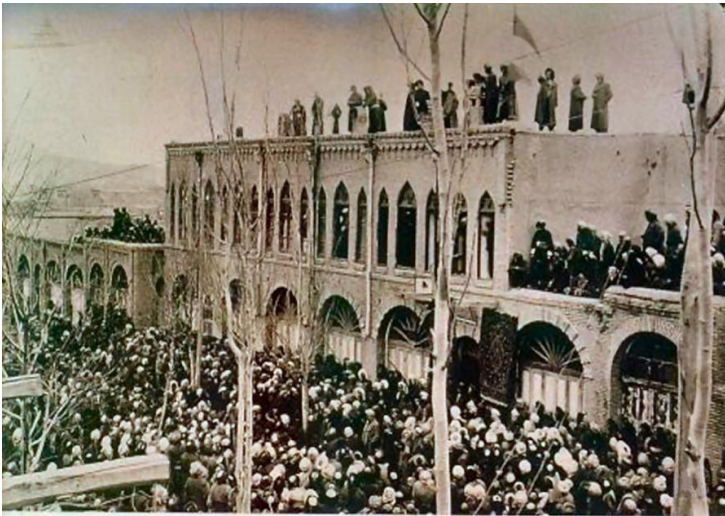
له زۆر بهی ناوچه کانی تره وه خه لک روویان له گوندی داریکه لی
کردوو وه تییدا نیشته جی بوون.

له ناو نه ده بی کوردیدا گوندی داریکه لی شوینی تایهت و دیاری
هیه که وه ک هیما ی به رزی و نه به زین و شو ر شگی پری به کار هینرا وه
زۆر له شاعیره کان ئاماژه یان بو کردوو ه، له ناو نه وانیشدا شاعیر و
ده نگخۆش (محهمه د سالح دیلان) له شیعی ریکدا که له ساتی
بلا و بونه وه ی هه والی مهرگی شیخدا نویویه تی، هه والی شیخی نه مر
نه پرسیت و نه لی:

له کی پرسین هه والی راستی
دیاره نزیکتز هه ر به رانانه
به رانان ده خیل دراوسی دلسۆز
ئیستا نه و به رت کی لایمیوانه؟
هه والی پرسه له داریکه لی
شیخ له وی ماوه یا له سه یوانه؟
ئیسته سییه ری سه ر جهسته ی کفتی
هه تاوی سووره یا نه ر خه وانه؟
ئیسته پیخه فی نه رم و نۆلی شه و
به رده یا خاکی کان یسکانه؟
به رده قاره مان له جیی خۆی ماوه

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

ههه رهه دهه بهنده یا له پیرانه؟
ئیستا ئاوباریک وهک بوومه له رهه
ههه ههه ئه له رهزی یا له وهستانه؟
کوا شیخ کوا نه وهی ئه حمه دی کاکی
کوا نه بهرده کهی ئه م نیشتمانه؟
کورده شوهره سواری وهک شیخی بووی
سهه نهوی ناکا له بو بیگانه .

شیخ مهحمود له گوندی داریکه لیدا کاری سیاسی کردوووه
دهستی به خهباتی چه کداری کردوووه، له م گوندهدا له گهه دهیان
سواری چه کداری کورددا چوووته باشوری عیراق به شداری شهپری
شوعییهی کردوووه له وشه په دا دهوری کاراو کاریگهه هه بووه،

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

ههر له گوندی داریکه لیهوه په لاماری داگیر کهری روسی داوه و توانیوتی له گهل سوارهی چه کدارانی کورددا روسه کان بشکین و ههتا ناو سنوری ئیران پاشه کشه یان پیکهن، لهو شهرو په لاماره دا شوړشگیپانی کورد شههیدی زوریان داوه.

له گهل هاتی ئیستعماری بهریتانی بو کوردستان و دروستکردنی چه ندین دهولتهتی نه تهوهی له سه ره تاکانی سه دهی بیسته م، بویه که محار په یوهندی بهریتانی و کورد له داریکه لیدا بووه، له پرۆزانی کوتایی مانگی ۱۰ ی سالی ۱۹۱۸ نوینهری بهریتانیا (میجهر نوئیل) ده چیته داریکه لی و له گهل شیخ مه هوددا گفتوگو ده کات، ههر له گوندی داریکه لیدا دهولتهتی بهریتانیا برپاری دروستکردنی دهولتهتی کوردستان به شیخ مه هود ده دات، شیخ مه هود نوینهری بهریتانیا له داریکه لیهوه ده گه پینهوه سلیمانی و له پرۆژی ۱/۱۱/۱۹۱۸ له بهر ده رکی سه رای سلیمانی و له کوبونه وهیه کی گشتیدا (میجهر نوئیل) به ناوی نوینهری بهریتانیا وه له عیراق پلهی حوکمداری کوردستانی به شیخ مه هود به خشیوه و میجهر نوئیلش بووه بهراویژکاری مه لیک، به لام به پیلانی ناو خو و دهره کی زوو نه ده ولته ته له بار براو کورد باجی قورسی نه و پیلانه ی دا.

به هوی تیکچوونی په یوهندی شیخ مه هود و بهریتانیا وه له (۱۹۱۹/۵/۲۱) شهر له نیوان سوپای شیخ مه هود و ئینگلیزدا هه لگیسا، تارۆژی (۱۹۱۹/۶/۱۸) سوپای کوردستان توانی شهر ی

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه نالانی

نازایانه بکات و لهماوهی ئەو شهردا (۵۰) بهلاغی سهربازی دهر کرد، لهپروژی (۱۹۱۹/۶/۱۸) لهشهری دهر بهندی بازیان دا سوپای بهریتانیا توانی سوپای کوردستان بشکیتی و (شیخ مههمود و شیخ قادری قازانقایه) بهدیل بگریت، لهو شهردا (شیخ حهسهنی مامی شیخ مههمودو تایهرفههنی فهرحه) شههیدبوون، شیخ مههمودی فهرماندهی گشتی شوپرشگیزه کان لهسهنگهه کهی خویدا لهپهناهی بهردهقارهماندا بهبرینداری دهستگیر ده کریت و بو دورگهکانی هیندستان دووردهخریتهوه، لهدوای دهستگیر کردنی شیخ مههمود، حهمدی بهگی ساحیقفرانی شاعیر چوارینهیهکی بوئهو کارهساته نوسیوه کهئهوه ئهسهلمینی شیخ مههمود له (گوندی داریکهلی) هوه پلانی شوپرش و بهرگری داناوه و لهوئی نیشتهجی بووه، حهمدی شاعیر دهلیت ههروه کو چون شاری مهدینه بههوی پیغهمههروه (د. خ) پیروزی و ناوبانگی پهیدا کردوه و چون شاری نهجف بههوی عهلی کوری ئەبو تالیبهوه بووهته شاریکی پیروزیو شاری غهزنهیش لهولاتی ئهفغانستان بههوی سولتان مههمودی غهزنهوییهوه ناوبانگی دهر کردوه، بهههمان شیوه داریکهلیش بههوی شیخ مههمودی نهمهروه بووهته شوینیکی پیروزیو ناودار له کوردستانداو لهو شیعهدا بهم جووره ئەلی:

وهك مهدينه بی نه بی بی یانهجف بی ، بی عهلی
شاری غهزنهش نیسته بی مههموده وهك داریکهلی

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

حهیفه ئهوجی ئاسمان بی زینهتی خورشیدو ماه
ساخودا بیکه‌ی وه‌کو خورشیدی ره‌خشان مونه‌لی.

له‌دوای شو‌رشی ره‌شید عالی گه‌یلانی، شیخ مه‌حمود که
له‌وکاته‌دا له‌به‌غداد ده‌ست به‌سه‌ربووه‌ه‌لی بو‌ه‌لده‌که‌و‌یت و
ده‌گه‌رپته‌وه‌ بو‌ کوردستان، له‌سالی (۱۹۴۱ز) که‌له‌به‌غداوه
ده‌گه‌رپته‌وه‌ه‌تا سالی (۱۹۵۶ز) له‌داریکه‌لی نیشته‌جی بووه، به‌هۆی
بوونی شیخ مه‌حمود له‌هه‌موو کوردستانه‌وه‌ که‌سایه‌تی کۆمه‌لایه‌تی و
نوسه‌ران و سیاسیه‌کانی کورد سه‌ردانی ئه‌و گونده‌یان کردوه، که‌سانی
وه‌ک توفیق وه‌هبی به‌گ و محهمه‌د ره‌سول ه‌اوارو زۆر که‌سایه‌تی تر
له‌کوردو عه‌رب چونه‌ته‌ دیداری شیخ مه‌حمود.

ئهمه‌ش وایکردبو بیته‌ ناوه‌ندیکی گرنگی دبلۆماسی بو‌ کورد
له‌وکاته‌دا، له‌سالی (۱۹۵۲ز) به‌بۆنه‌ی دامه‌زراندنی حیزبی ئومه‌ی
عه‌ره‌بی به‌ سه‌رکرده‌یه‌تی (سالح جه‌بر) وه‌فدیکی عه‌ره‌بی و چه‌ند
که‌سایه‌تیه‌کی کوردی وه‌ک توفیق وه‌هبی و ئهمه‌د به‌گی توفیق به‌گ و
ره‌فیق حیلمی و سالح زه‌کی ساحیق‌پران و ماجید مسته‌فاو ره‌فیق
چالاک و چه‌ند که‌سایه‌تیه‌کی تری کوردو عه‌رب سه‌ردانی داریکه‌لی
ده‌که‌ن، ئهمه‌ش به‌لگه‌ی گرنگی پیگه‌ی داریکه‌لیه‌ له‌و قۆناغه‌دا.
هه‌روه‌ها ئه‌و ده‌یان نامه‌ ده‌ست نوسانه‌ی شیخ مه‌حمودی نه‌مر زۆریان
له‌داریکه‌لی نوسراون و تائیه‌ستاش پارێزراون.

ئازایی و جوامیری شیخ مههمودی حهفید بۆته غونهیه کی گهش
لههیمای بهرهنگاری نهتهوهی کورد له گهل ئه وهشدا شیخ توانیویتی
ئهو ئازایهتی و نیشتمان پهروهیهی خوی لهشعیره کانیدا ئاویته بکات و
دهری بریت، لهشعیری (فهراهادی کورد) دا ئه وهمان بۆ ده رئه کهوی
شیخ چهنده کورد پهروهرو نیشتمان ویست بو بهم جۆره ئهلی:

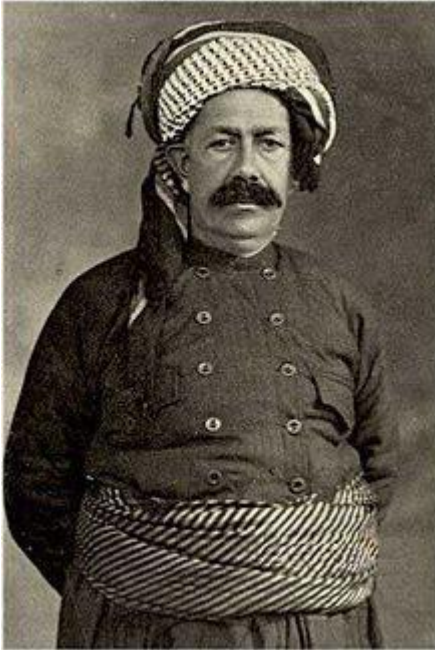
فهراهادی قهومی کوردم فهریادی کورد ئه کهم
دوژمن به کوته کی کاوه وه کو شوشه ورد ئه کهم
بۆ بیستونی مانبعی نامالی کورده کان

وهك كۆهکن بهعهزمی مهتین دهست و برد ئه کهم
یا کهشتی کورد ئه بهمه ساحیلی نهجات

یاروچی خۆم و ئالی په یامبهه به پرد ئه کهم
مههمودی فیکهه تم ئه خه مه دووی ئه یازی کورد
یا کهسی وهسلتی میللهت و نهیلی کورد ئه کهم

گهشته میژووویه کان.....زهوف محهمهه نالانی

من کورد م و به کوردی نه لیم و برایه وه
زیللهت نه ما سه عاده تی کوردان گه پرایه وه

له سالی ۱۹۵۶ از
موتسه سه ریفی سلیمانی
(عومه ر عهلی) فشاری
زۆر ده خاته سه ر شیخ
مه حمود که داریکه لی
جیبلیت و بیته وه
سلیمانی به بیانوی
ئه وه وی خه لکی
چه کدار و نه یاری
حکومه تی لایه، شیخ
مه حمود ناچار ده بیت
ده گه ریتسه وه سلیمانی و

هه رله و رۆژانه دا ته ندروستی جیگیر نه بو وه، به مه بهستی چاره سه ر کردن
ده یه ن بۆ به غداد و له به ره به یانی (۱۹۵۶/۱۰/۹) له نه خو شخانه ی
حه یده ری کۆچی دوایی ده کات، به بلا بو ونه وه ی هه ولی کۆچی
دوایی شیخ مه حمود خه لکی کوردستان ماتم راده گه یه ن .

له هه مو و ناوچه کانه وه له کاتی هینانه وه ی ته رمی شیخ مه حمودیش
دا له حه مرینه وه تا ده گاته سلیمانی له پیشوازی ته رمی شیخ مه حمودا

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهه ئالانی

بوون، ههر ئه ورۆژه شاعیری ههست ناسک و جوان نوس گۆران
شعیریکی جوان و بهرزی بو پیشوازی تهرمی شیخ مههمود نوسیوه

بهناونیشانی پیری پیران

که ئهلی:

وهرزی پــــاییزه و

گه لاپیرانه

شیوهنی کوچی پیری

پیرانه

شیخی نه بهزو ئازای

گه لی کورد

بۆلای کاک ئههمهه گیانی پاکی برد

رهنجی فهراهادی بۆدهرگای کاک دا

تهقه لای بۆ کورد به نیازی پاک دا

گه وهی نه بهزو شیخی کوردانم

تا که مهلیکی گشت کوردستانم

چاونه ترسی جهنگ پیشه وهی ههموان

بهوری پیکراوی بهرده قاره مان

بنو دلتیا ئازیزه که مان

رۆلهی دلسۆزی خاک و نیشتمان

رینگای سهربه رزیت ئه بهد بهرنا دهین

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمه د ئالانی

تابه ئاواتی تۆی سهردار نه گهین.

له بهربوونی شیخ مه هودی نهم له داریکه لی لهم گونده دا جاری شۆرشی چه کداری داوه و به گژگه وره ترین زهیزی سه ره تا کانی سه دهی بیسته مدا چۆته وه، نهم گونده به هۆی رۆلۆ کاریگه ری له شۆرشه کانی گه لی کورددا چه نندین جار توشی بۆردومانی فرۆکه بۆته وه، نه و نه شکه و ته ی ته نیشته مالی شیخ مه هود له داریکه لی زۆر جار بۆته په ناگه و هه شارگه ی شیخ و خه لکی گونده که تاخو یان له بۆردومانه کان بپاریژن، ههروه ها له شهسته کاندا گونده که په لاماردراوه و سوتینراوه له سالی ۱۹۸۷ له لایه ن فرۆکه کانی به عسه وه بۆردومان کراوه ته وه و ۷۹ هاولاتی گونده که شه هید بوون، دوا ی نه وه له شالاره کانی به دناوی نه نفال سالی (۱۹۸۸) گوندی داریکه لی بهر نه و شالاره

گهشته میژووییهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

کهوتوهو سوتیتراوهو سهرحهم شوینه میژوویو شوینهواریهکانی
خاپور کراون.

ئهم گونده دوای راپهپینی بههاری ۱۹۹۱ ئاوهدانکراوتهوهو
پرۆژهی رینگاوبانو مزگهوتو قوتابخانهو پرۆژهی ئاوو کارهباى
نیشتمانی بۆ ئەنجام دراوه.

لهئێستادا مالى شېخ مهحمود لهداريکهلى وهك موزهخانهپهك
کراوتهوهو بهرپوهبهریتی رۆشنییری سلیمانی سهرپهراشتی دهکات،
بهلام ئەکریت خزمهتی باشت بکریت و سیماو شیوازی کۆنی ئەو
موزهخانهیه بپاریزیت و جادهکهی قیر بکریت تاخهلکانی گهشتیارو
میوان بهئاسانی بگهنه موزهخانهکه.

گهشته میژووویهکان.....زهووف محهمهه ئالانی

سهراوهکان:

۱. شیعهه کانی شیخ مهحمودی نهمر، عومهه مارف بهرنجی.
۲. دیوانی گوران.
۳. دیوانی حهمدی ساحبیقوران.
۴. یاداشته کانی مهیجهه نوئیل.
۵. شوژی رهشید عالی گهیلانی.
۶. دیوانی شیعهه، محهمهه سالح دیلان.
۷. پهیسهر پریس، یهکهه شوژی شیخ مهحمود و داواکاری بو
سهه بهخویی کوردستان.
۸. میژووی پهیههندییه کانی شوژی شیخ مهحمود، کهمال نوری
مهعروف.
۹. شیخ مهحمودی حهفید- مهلیکی کوردستان، د. کهمال مهزههر.

ئهشکهوت مالی به کهمی مرۆڤ

بۆ زانیو ئاشابون به به کهمی مالی مرۆڤو شویتی ئارام به خشین و دوور کهوتنه وه له ترسو و خۆپاراستنی مرۆڤه سه ره تاییه کان، ئاورپیک له شویتی رابردوی مرۆڤایه تی نه دهینه وه و ئاشنا ئه بین به و کات و ساته ی که خه ون و هیوا و ئاوات و ئاکامه کانی مرۆڤایه تی لیبه وه سه رچاوه ی گرتوه و گه یشتۆته ئه م قۆناغه پر ژیا رییه و جه نجاله ی ئیستا، خه ون و خه می مرۆڤ له وساده ییه خۆشتر بوه یان له م سه رده می جه نجالیه دا؟.

ده ر کهوتوه که به کاره یبه ره کانی مرۆڤ نامیرو که لوپه له کانیان پیکهاته ی به رده بوه که ئه وهش بۆ مرۆڤه سه ره تاییه کان ئه گه ریته وه، که به پیی به دوادا چونی زانیان له ئهشکهوته کانی جیهاندا کرا و له رابردودا ئهشکهوت شوینگه ی ئارامی و خۆشی بوه بۆ مرۆڤی کۆن.

گهشته میژووییه کان..... ره ووف محمه د ئالانی

به لنگی سه لینه ری زور بوئم و ته یه مان نه ویه شوینی نیشته جینی
مرۆفی کون ئەشکهوت بوه به هوی پاشماو به جیماوه کان له وینه و
نیگاره نه خشیتر اوه کانی سهر بهردو هه لکۆلراوه کانیا، یان پاشماوه ی
ئیسک و پروسکی مرۆفی کون له ناو ئەشکهوته کان، به پیی توژیینه وه
زانستیه کان و لیکۆلره کانی بواری شوینه وار ئەشکهوت له میژووی
مرۆفایه تی بایه خو روۆلی گرنگی هه بوه هۆکاریک بووه بو مانه وه و
بهرده وامی ژیان، ههروه ها بوته ویستگهی به دیهاتی ئاینده و
گۆرانکاریه کان، مرۆف له چاخه جیاوازه کاندایه پیش سهرده می گهشتن
به ژیری، یه کهم شوین که تییدا هه واته وه ئەشکهوت بووه ،
له میژوودا زور چیرۆک و ئەفسانه بوونیا هیه که له ئەشکهوتدا
روویان داوه، له سهرده می هاتی ئایینی پیروزی ئیسلامدا یه کهم
سوره تی قورئان له ئەشکهوتی (ههرا) بو پیغه مبه ره محمه د (د خ)
هاته خواره وه له ته مهنی (۴۰) سالیدا له ویه گۆرانکاریه کی گهوره
به سه ره مرۆفایه تیداهات، یان چیرۆکی هاوړیانی ئەشکهوت (ئه سحاب
ئه لکه هه ف) به پیی سه رچاوه میژووییه کان له ئەشکهوتدا روویداوه
هاوړیانی ئەشکهوت که زۆربه ی سه رچاوه کان ئەماژه به ژماره یان
ئه که ن به (۷) که سو سه گیکیان له گه ل بووه له سهرده می پاشای
رۆم (ده قیانوس) که به ته رستی بلآو بووه وه ، به یامی نیردرای خوا
عیسا (علیه السلام) خه لک په یه وه ی نه ده کرد، ئەو که سانه بروایان
به یه که تاپه رستی یه زدان هه بووه، بویه دوور که و تنه وه له خه لک و چوونه

گەشتە مېژووېيەکان.....رەووف محەمەد ئالانى

ئەشكەوت و ماوېيەكى دوورودرېژ كەزۆربەى سەرچاوه كان ئاماژە بەئەو كاتە دەكەن كە (۳۰۰) سال زياترە، تاگۆرانى ئەودۆخە لەوى مانەو، پاشان دېتەو و دەپۆنەو و ناوژيانى خەلكى سەردەمە نوڤيە كە كەبوخۆيان و بو خەلكانى تریش بۆتە مايەى سەرسام بوونيان.

ئەشكەوت ھەميشە پشت و پەناگەبوو بو مروقى كورد تەنانەت بۆتە پارېزەرى ژيان و مانەو ھى لەمەترسيە كان بەتايبەت بۆردومانى دوژمنان و خوڤەشاردان لەمەترسى فروكە ھەربۆيە ھيمن موكرىيانى شاعير بەم جۆرە باسى ئەشكەوت ئەكات لە شيعرى ترۆپكى رزگارى داو ئەللى:

رۆلەى كوردم فيرى ھەورازو ليژم
تا زۆر بۆم زياتر ئارەق برېژم
كورتتر دەبى رېنگاى دوورو دريژم
دەپۆم بەرەو ئاسۆ بەرەو ئاسۆى رپوون
دەپۆم دەپۆم تاترۆپكى رزگاربوون
نارپەومەو ھە لە داو ھەلو تارمايى
زۆرم ديو ھە بولتۆ تاريكايى
دېنم ھەو شەو گارە رەشە دوايى
دەپۆم بەرەو ئاسۆ بەرەو ئاسۆى رپوون
دەپۆم دەپۆم تا ترۆپكى رزگاربوون
من پەرودەى بن سيبەرى ئەشكەوتم

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

گهلیك جار ان له چالناوی رهش كهوتم
هاتمه دهری، ههدام نهدا، نهسرهوتم
دهرۆم بهرهو ئاسۆ بهرهو ئاسۆی پروون
دهرۆم دهرۆم تاترۆپکی رزگار بوون

كوردستانیش وهك زهویهك له سه نهخشه ی جیهان و بهشدار
له كایه ی ژباری و شارستانی مرۆفایه تیدا، باپیرانی ئیمه له م نیشتمانه ی
ئیمه شدا زۆرشوینه واری گرنگ و ناسراو و به ناوبانگ پیگه ی خۆیان
له و نهخشه یه ی جیهان و مرۆفایه تیدا نهخشان دووه، بوونی ئه و
پاشماوه كوئانه ی كوردستان به لنگه ی ئه و ه ن.

له ناو شوینه واره كانی شدا ئه شكه و ت رۆل و باهه خی گرنگ و دیاری
ههیه، گه شتی ئه م جار ه مان ئه بهینه دوو زنجیره شای گرنگ و دیار له
ناوچه ی سورداش.

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

گهشتی یه کهمان بۆ شاخی پیره مه گرونه بهر پریگه یه کی دهشتایی ملی
ریمان گرت تاله نزیکه وه ئاشنابین بهو ئه شکه وته ی ناوی
(گیچکار) ه که به مانای گه چکار دیت و پی ئه چیت لهو قسلوه
وه رگیر اییت، که بۆ بچو ککردنه وه ی ریگه ی چونه ژووره وه ی
به رده کانی ئه شکه وته که به کار هیتر اییت.

له گه ل چهند که سیکه خه لکی شاره زای ناوچه که دوای
رۆیشتنیکی زۆر به پی و سه رکه وتن به سه ر شاخی پیره مه گرون له دامینی
شاخه که، له به شی باکوری گوندی سوسی گه یشتینه ناو ئه شکه وتی
(گیچکار).

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهه نالانی

ئهم ئەشکهوته کهوتۆته شوینیکی نه دیوی ستراتیژی شاخی پیرمه گرون و ناسراوه به (شیوی گیچکار) ههر له شاخی پیرمه گرون چه ندین شیوهیه که دیاره شوینی سهر کهوتنی شاخه کهن ئەوانه وهک (شیوی کونه کهمتیار، شیوی گیچکار، شیوی کانی وهیسی، شیوی رهزان، شیوی سنۆل، شیوی ناوهره، شیوی دۆله پان، شیوی گوێزان، شیوی چه می رهزان) ئەمانه ههمویان شوینی سهر کهوتن بۆ شاخی پیرمه گرون.

له نیوان ههر دوو توله رپی (پلهی ئەلی و رپی تهها) توله رپی ئەلی له گوندی سوسیوه دیت به ره و شاخی پیرمه گرون له بهشی رۆژه لاتی ئەشکهوتی (گیچکار) به ره و سهر شاخ ده پروات، تاده گاته شه ده له، رپی تههاش ئەو توله رپییه که کهوتۆته بهشی رۆژئاوای ئەشکهوته که، درێژ ده بیته وه تا له بهردی دیوان له سهر شاخ ههر دوو توله رپگه که به کده گرنه وه ده چنه وه سهر رپی شه ده له.

به هۆی ناوبانگ و پینگهی ئەشکهوتی گیچکار خه لکی گهشتیار به تایبتهت گروپه کانی شاخه وانی له کوردستان سهردانی ده کهن.

له بهردهمی ئەشکهوتی گیچکار له بهشی رۆژه لاتییه وه، به ردیکی گوره ههیه که به ردیکی له سهردانراوه ئەم بهرده ناوی (بهردی کچه دیو) له ناو ئەفسانه کانی گه لاند او به تایبتهتی گهلی کورد دیو بهو گیانله به ره به هیژو گورهیه ئەوتری توانای به ده ره له توانای مرۆڤو گیانه وه ره کانی تر.

گهشته میژووویهکان..... رهووف محهمهد ئالانی

بۆیه بهدوو جوړ ئهم ئهفسانهیه باس ئه کریت، یه کیکیان ئه وهیه ئهم بهرده گهورهیه، بههیزی دیویک خراوته سهر بهرده کهی ژیری ودانراوه، ئهوی تریان ئه وهیه که گوایه شیوهی ئهم بهردهو دانانی ریکهوتیکی سروشتهو له دیو ئه چیت و ناونراوه (بهردی کچه دیو)، له بهشی باکوری روزه لاتئی ئهشکهوته که پلهشاخیک ههیه کهناوی (زهردی ههتاوه)، ماناکهی ئه وهیه زهردی ههتاو کاتی لهشاخه که ئهدات خه لکی ناوچه که وهک دیاری کردنی کات به کاریان هیناوه پیش هاتنی کاترمیر بو ناوچه که، ههر له نزیک ئهشکهوته کهو له بهشی پشتهوهی بهردی کچه دیو شویتیکی باز نهیی خرههیه پی دهلین (کاوی بارپزه)، کاو بهمانای خر و بارپزهش گیایه کی به هاری کیویه و سودی لیده بیریئ، بو چاره سهری پزیشکی به تایبته ئازاری سک، لهو شوینه دا بارپزهی زور لی دهرویت، ههر له نزیک ئهشکهوته کهو له بهشی باکوری روزه لاتیدا شویتیک ههیه پی ئهوتریت (ههنگه ژال) ئهوشوینه، ههنگ پورهی تیا کردوه و ههمیشه ههنگوینی تیا بوه.

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهه ئالانی

که بهره و دهر گای ئەشکهوته که ئەرۆی بهردهمی ئەشکهوته که شوینیکی تهخته وه هه یوان وایه و بهچهند بهردیکی گهوره دهر گای ئەشکهوته که گهراوه شوینی قسل دیاره بهته نیشتی دهر گای ئەشکهوته که وه، بهتپیه ربونی کات بهرده کانی دهر گای ئەشکهوته که رخواون و جولیه یان پیکراوه، جا به دهستی مرۆف وایلێکردن یان هۆکاری سروشتی بیت، که له ناو ئەشکهوته که که میک له دهر گاکه ی دوور ده که ویتسه وه سه رسام ئەبیت به فراوانی و گهوره یی و قولی ئەشکهوته که له ته نیشتی لاکانی بن بهرده کانی ئەو ئەشکهوته شیزوی سهر دروست بوه به هۆی که وتنه خواره وه ی دۆلپه ئاو و بونی به کلس تاپرۆیته ناوه وه فراوان ئەبیت دریزی ئەشکهوته که زیاد له (۸۰۰) مه ترده بیت له دووقات پیک هاتوه، سه رکه وتن بوقاتی سه ره وه ی ئەشکهوته که زۆر زه هه ته چونکه پیکه ی نیه و ئەبیت که سی شاخه وان و وریا بجیتنه سه ره وه.

ئەشکهوته که، له ناوه وه چالی زۆر قولی تیدا هه لکه نراوه، وه که خه لکی ناوچه که پیمان وتین ئەو چالانه خه لکی ئەوی هه لیکه ندون به مه بهستی گه ران بو شوینه واری کۆن، که ئەمهش داخیکه گرانه ده سکاری کردن و له ناو بردنی شوینه واره کان و فروشتیان و ئاودیو کردنیان بۆ سنوره کان، له پیناومشتی پاره بۆ گهرفانی چهند که سیکی قاچاخچی و چاوچنۆک.

گهشته میژووویهکان.....رهووف محهمهد ئالانی

تا بهناو ئەشکەوتە کەدا برۆی فراوانتر ئەبێت و جیگە ی پێی گیانەوەر ئەیبینی کە دیارە ئەو ئازەلە کیویانە بەمەبەستی حەوانەوە دێنەناو ئەو ئەشکەوتەووە لەبەرنەبونی ئاو لەدەرەووی ئەشکەوتە کە ئاوی لێ ئەخۆنەوە.

لەناو ئەشکەوتەدا ئاو ھەبە جگە لەو چۆراو گەبە ی تۆک تۆک دێتە خوارەووە ئەبێتە ئەو بەردە کلساویانە ی بونیان ھەبە کەماو ھەبە ی زۆری ئەوێت تا دروست ئەبن ، وەک دیارە ئەم ئەشکەوتە سروشتی و خوا کردەو دروست بوونی ئەگەر پتەووە بۆ دروست بونی شاخە کە ، لەناو ئەشکەوتە کەدا کونیک ھەبە روناکی تیدا دیتە خوارو ئەشکەوتە کە ی روناک کردۆتەووە ھەوا گۆرکیی تیدا دەکرێت بەھۆی ئەم کونەووە، کە پێی دەلێن (کولانکە ی ئەشکەوتی گێچکار) لە کوردەواریدا لەزۆر شوین پێی ئەلێن (کلاو رۆژنە) کاتی ئەو روناکیە ئەیبینی سەرسام ئەبیت لە کاری بەزدان و سروشت چۆن ئەم ئەشکەوتە بەو شاخەووە ئەم کونە ی تیکراو ە ؟

تابجیتە ناووە ی ئەشکەوتە کە کونی تر ئەیبینی کە ئەبێ بەسنگە خشکی و خۆچەمانەووە بچیتە ناوی، بەلام لەناووە فراوانتر ئەبێت و جیگە ی دەیان کەس ئەبێتەو ە.

تا لەو شاخەو ناوی شوینەکانی وردبیتەو ە زانیاری زۆرو سەرسامی لەرادەبەدەر، توشی شوکت ئەکات، ئەو ە لەسەر ئەشکەوتی گێچکار بینیمان بەخوینەراغان ئاشنا کرد، کە دلتیان دەیان شوینی ترو

گهشته میژووییه کان..... رهووف محهمهد ئالانی

به پپی هه لکه وته ی شیوازی بهرده کان، له ناو ئه شکه وته که دا زۆر شوین ههیه، وهک سه کو دروست کراوه، تابروینه ناوه وه فراوانتر ئه بیته، روه بهری ناوه وه ی له هه ندی شویندا فراوان و له هه ندی شوین بهرته سک ئه بیته وه، به پپی وهرزه کان هه وای ناو ئه شکه وته که ئه گۆری له زستاندا گهرمو له هاوینیشدا فیتکه، دیاره که شه وه وای دهره وه ی ئه شکه وته که و بونی ته رایی ئه وه دروست ئه کات .

بوچونه ناو ئه شکه وته که ته نه ا یه ک ریگه ههیه، رپی تری لی نابیته وه بویه مه ترسی نیه که مرۆڤ ریگه که ی هه له بکات، به لام پیوستت به روناکی ههیه تابتوانی به باشی ناو ئه شکه وته که ببینی، ئهم ئه شکه تانه ئه گهر بایه خیان پی بدریت و بکرینه شوینی گهشتیاری بایه خی زۆری ئه بیته بو بوژانه وه ی که رتی گهشتیاری و بره ودان به ئابوری، که به داخه وه تانیستا هه یچ ئاوریان لی نه درا وه ته وه و په راویژ خراون.

به رههمه چاپکراوه کانی نوسهر

۱. وشه ره نگاله ییه کان (کۆمهله وتار)
۲. ئاو ییزانبوونی سروشت و میژوو (گهشتی رۆژنامه وانی).
۳. روانین بۆناینده (کۆمهله وتار)
۴. خواستی خه لک له زمانى قه له مه وه (رپپورتاژى رۆژنامه وانى)
۵. ئه وفرمیسکانه ی وشک ناکه ن (چیرۆکی راسته قینه)
۶. سه مای به فر (شيعر)
۷. په لکه زێرینه ی خه یال (په خشان)
۸. کوانوی هه ناسه ته ریوه کان (شيعر)
۹. گه شته میژووییه کان (شوینه وارو که لتور)